

ივერია

1881

№ XI, ნოემბერი.

თბილისი.
ექვთიმე სულაძის სტამბა.
1881

შინაარსი:

I	ივერიის რედაქციისაგან.	
II	ზანკითხვა, ჯექსი ვ. ა-სა.	3
III	მეირიმა ანუ ბოსნელები, დრამა სუთ მოქმედებად მატეი ბანა-სი	21
IV	ნახული და გაგონილი (მგზავრის შენიშვნები).	95
V	სისხლის აღება, (ამბავი ირჯანდიის ცხოვრები- დამ) მისს ჯაჭანისა	109
VI	თეატრი, (ახალი მოთამაშეები.—მომაკვდავნი). .	141
VII	შინაური მიმოხილვა	150
VIII	პორექტურული შეცდომები	158
IX	ნეკროლოგი (უდაზვად).	

43 / 5
1881

ივერია

საოლითიკო და სალიტერატურო
ჟურნალი.

წელიწადი მეხუთე.

№ XI

თბილისი.

მეოთხე ხელაძის სტამბა, აკამანის ქუჩაზე.

1881

257
3085

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 26 Октябрю 1881 г.

„ივერიის“ რედაქციისაგან.

მომავალს 1882 წელს ქურნალი «ივერია» გამოვა იმავე სახით და სიერციო, როგორც 1881 წელს გამოდიოდა.

ყურნალში იქნება სამი განყოფილება: 1) ბელეტრისტიული—რომანები, მოთხრობები, ჰუმორები, წვრილი ლექსები, როგორც ორიგინალური, ისე საუკეთესო თხზულებათა თარგმანნი. 2) წერილები ისტორიული, კრიტიკული, ეტნოგრაფიული, მოგზაურობა და სხვ. 3) ქრონიკა: ამ განყოფილებაში განსაკუთრებული ყურადღება ექნება მიქცეული «შინაურს მიმოხილვას.» რედაქცია ყოველის დონის-ძიებით ეცდება, რომ აზრითარი საინტერესო მოვლენ: ჩვენს ცხოვრებაში უყურადღებოდ არ დასტოვოს და შეძლებისა-მებრ ჩვენის ქვეყნის ყოველს კუთხეში იეოლიოს სახდო შინის ცხოვრებისათვის თვალყურის სადევნელად. გარდა შინაურის მიმოხილვისა, ყურნალში იქნება აგრეთვე რუსეთისა და უცხო ქვეყნებთან მიმოხილვა—რედაქცია ეცდება თვისა-და-თვის თავსუდ წარუდგინოს მკითხველს ყოველივე, რაც კი გარეშე ქვეყნებში შესანიშნავი მოხდება. სამეცნიერო ქრონიკა—წერილები სხვა-და-სხვა სამეცნიერო და ჩვენის ქვეყნელებისათვის საინტერესო საგნებზედ. მეთრი—გარეული იქნება კრიტიკულად ჩვენს სტენაზედ ნათამაშები პიესები და აგრეთვე აქტიორ-აქტრისების ხელოვნება. ახალი წიგნები—ვრცელი კრიტიკა და შენიშვნები ახალს ქართულს წიგნებზედ და აგრეთვე უცხო ენით

დაბეჭდილებსუდაც, რომელიც ჩვენს ქვეყანასა და ხალხს შე-
გებთან. სხვა-და-სხვა ამბები—მეცნიერებისა და ლიტერატურ-
რისა.

წიგნები «ივერიისა» გამოვა უოკელს თვისა - და - თვის
დამდეგს.

ხელის-მოწერა მიიღება მხოლოდ მთელის წლით.

შ ა ს ი

«ივერიისა» 1882 წლისა (თორმეტი წიგნი) 7 (შვიდი)
მანათი. ვისაც ერთად შემოტანა არა სურს, შეუძლიან ოთხი
მანათი პირველს იანკრამდე შემოიტანოს და სამი მანათი პირ-
ველს მაისამდე.

უფროსად ხელის-მოწერა მიიღება «ივერიისა» რედაქ-
ციასში, რომელიც იმყოფება მთა-წმინდაში, ხვეის ქუჩაზედ, ფა-
რესაშვილის სახლებში, № 9 და აგრეთვე შავრდოკის სასტენ-
ტოში, აღექსანდროვის ბაღთან.

ქალაქს გარეშე მცხოვრებთ ფული და წერილები შემდე-
გის ადრესით უნდა გამოგზავნონ:

Въ Тифлисѣ

Въ Редакцію журнала «ИВЕРІИ».

ღამეა ბნელი, ღამე წუგდაიდა :
 ცაში ვარსკვლავი არსად ანათებს,
 მაგრამ უშიშრად მხედარი მარდი
 უგზო-უგვალთ ცხესს მიჰქროლებს.
 ცაშია შავი, დღლის შველება;
 მას ეგულებება ჰატონის ნება;
 სხანს ნაცნობია იმ უგზო გზისა;
 მას ვერ აბრკოლებს სიბნელე ცისა;
 მიწის, მიჰქროლავს მერანი შავი;
 მას ძლივსღა ასწრობს მთებით ნავი,
 იმისნი თვალნი ტუცხლებს ანთიან,
 იმისნი ხალხი ნაშეწველებს ჭყრთან.
 აღვირი გისერს აქვს მიხდობილი,
 მიწის, მიჰქროლავს თავ-წინ მიხრილი.
 მაგრამ მას მხედარს რა ესწრაიება?
 ნუ თუ მას თავი არ ეხანება ?
 ნუ თუ არ დასდევს უცხო მხედარი,
 რომ ელვამ გასჭრა ბნელი ცისკარი!
 რომ ცამ იჭექა და დაიგრგვინა,
 რომ იმის გზაზედ, ახლო მის-წინა

მდინარე დიდი რისხვით მდინარეებს,
 აღელვებული მიწბის, ღრიალებს.
 ანა! არ დასდეკს; ის მხოლოდ ჰხედავს,
 გადმა, შოტს რაღაც სინათლე ბუუტავს.
 ანა! სიცოცხლე მისი იქ არის,
 სადაც მის რაში მიჭქროლავს, მიწბის;
 იქ არის მისთვის სამყარო მთელი.
 აღტქმის ქვეყანა და ცა ნათელი.
 უნდა მსედარმა იქ მიაწიოს,
 ან იმ სინათლეს თავი შესწიროს.
 სჭექს ცის გამარა, გრგვინავს და ელავს,
 მდინარის ტალღა ღრიალებს, ელავს.
 აბა, მერანო, აქ გამოხნდება
 რაც გაქვს სიძარდე და ძლიერება.
 მშვენიერია მერანი შავი
 როცა მიჭქროლავს ამაყად დოღში.
 მას ვერას ავნებო მტრის თვალი ავი
 კვალს ვერ შეუძლის ვერც ერთი რაში.
 ეკვლას წინ მიჭქრის, ეკვლას წინ მივა,
 შოტს მას მისდევენ სხვა რაში ძლივა.
 მაგრამ აქ დოღი არის სხვა გვარი;
 აქ ჰყავს რაყივით დიდი მდინარი,
 მის მძიმე ზვირთნი, მის ტალღის ელვა,
 ბნელი ცისკარი, ჭექა და ელვა.
 შენა მის თავსუდ გრგვინავს და ელავს,
 როგორც მდინარე, ცაც ისე ელავს.
 აბა, მერანო, გახვალ თუ ვერა?
 თუ მაგ ზვირთებში შენია წერა?

მაგრამ ის რაღა ღრის სხვა რაში!
 ღრის უტოლად, ვით მივარე ცაში.
 მაგრამ მის რაშის ასე წესია:
 ერთის კამართ, ზვირთთ მიესია.
 მისწვა მძიმედ დიდი მდინარე,
 მას წინ დაუხვდა ტალღა მღელვარე;
 ზვირთნი ღრიალით გარს ეხვევიან.
 «ვერ გახვალ» თითქოს ეძუებოდნენ.
 ანა! მას ზვირთი გზას ვერ შეუშლის,
 ცის და მდინარის ღელვას დასტინის.
 ფეხს ვერ იგიდებს, მაგრამ მისცურავს,
 მღიერის მკერდით, ზვირთთ ტალღას სთრგუნავს,
 მღელვავს მდინარეს შირ-და-შირ აზობს,
 ტბილის იმედით მხედრის გულს ამკობს.
 დაუხლავდა გაღმა ნაშინსა,
 მოჭკიდა ფეხი მდინარის ძირსა.
 მიუხდა ნაშინს გამარჯვებულად;
 ნაშირი დახვდა მთლად ჩარღვეული.
 ახლა, მერანო! გახვალ თუ ვერა?
 თუ შენის მხედრის მოვიდა წერა!
 რაშმა ერთს წამის მიხედა მხედარს
 და კვლავ მიუხდა ამჟამად მდინარს.
 დაჭყვავს მრისხანით მღელვავის ღელას,
 იმის ზვირთების და ტალღის რბენას.
 შენა მის თავსედ გრგვინავს და ელავს,
 რეგორც მდინარე, ცაც ისე ღელავს.
 ზვირთნი და ტალღა გარს ეხვევიან,
 «ვერ გახვალ, ვერა», ეძუებოდნენ.

მაგრამა რაში, მისტურავს, მიდის,
გავა თუ ვერა ის ღმერთმა იცის.

II

ვისია ესე მაგარ სადგური
თუმიტა მოხუცი, ვერ არ უძღურო?
აქვს მტკიცე ცისე მოკვლილი გარე,
ამაყნი კოშკნი და ვრცელი არე.
მის მფლობელია შტო დიდებულთა,
ქველთა სახელით საიუღავს ჩასულთა.
როგორც მის ცისე დახვასკბულა
ასე მის გული არ დახვარულა,
სდგას ასე მაგრად, ვით მისი არე
თუმიტ ბევრი ნახა მან ბრძოლა მწარე.
სიყრმით ბრძოლებში არის აღზდილი,
ბრძოლებში სშირად უღვრის სისხლი.
ეხლაც კი ნატრობს, კვლავ ბრძოლა ნახოს,
რომ სამშობლოსთვის კვლავ სისხლი ღვარდოს.
სწუხს მისი გული, გული გმიროსა,
ანსად არ ასმის ხმა ნაღარსა.
სჭმუნავს და ოხრავს მოხუცი ქველი!
მაგრამ მას უევარს მოთხრობა ქველი,
თვის მერობლებთან ძველს დროს იგონებს,
მით გულის ჭმუნავს. სევდას იშორებს,
აჭა ბრძოლა, ფიცხელი ბრძოლა.
ესმის ყიყინა, ნაღარა, სროლა;

ორის მხრით სძალი კრიალებს, კლავს,
 თიანთელი ბრძოლა გრგვინავს და ღელავს:
 ღელავს მის გული, თოფს, სძალს მისწვდება,
 მაგრამ ორმ ოცნებს, მოაგონდება,
 ამოიხსნავს, ჩაჭყიდებს თავსა,
 «ღმერთო შევესწარ რა დროს მე ავსა»
 უყვარს სამშობლო მიწა-მამული;
 მის ისტორიის დიდი რვეული
 გძელი და ბნელი ხშირად წინ უძევს,
 აღმოიკითხამს და ცრემლთ ცხარით აფრქვევს.
 უყვარს მას წმინდა ქრისტეს ტაძარი,
 ძაღლით ზარის ხმა, წირვა, ცისკარი;
 შვეა ტაძარში, ღმერთს დღისთვის ჭმადლობს,
 ჭგალობენ სხვანი. ის მათთან ჭგალობს,
 უყვარს მოხუცსა თვის გლეხნი, ყმანი,
 მისთვის ის ყმანი აჩიან ძმანი,
 მათთან ნადიმი და მათთან ღსენა,
 მათ საუბარი, უმზაკვრო ენა.
 ყმას ჭყავს ჰატრანი, არა ბატრანი
 კრთნი აჩიან ყმა და ჰატრანი.
 მაგრამ მის შველა, მის სინარული
 არის მის მტრედი, მისი ასული.
 ვარდი თუწნქნილი გაზაფხულისა
 ტურთვა ვარსკვლავი განთიადისა.
 როგორ! მის ასულს სხვა ვინმე უყვარს,
 გძირი ვერ გულხმობს სიყვარულს ამ გვარს,
 მოხუცს არა სწამს ის სიყვარული,
 არ იცის გძირმა დიატოა გული.

სურს თვის ვარსკვლავის მას გათხოვბა
 წესით და რეგულარულად ან ჩვეულებად,
 მის საქმით თითონ ჭყავს არჩეული
 სიმხნით, სიძველით სასულ-განთქმული,
 დიდის გვარისაღ მარტო შტო არის,
 მაგრამ ასულის გული სხვაგან რბის;
 ასული სტირის, მამა არ ისმენს,
 ასული მამის უარს ვერ ითმენს.
 ვინც უყვარს მხოლოდ იმას წაჭყვება
 და ან უდროოდ საფლავს ჩაწვება.
 შუაღამეა, მოხუცსა სძინავს,
 სძინავს, არ ესმის, რა სჭექს და გრგვინავს;
 სძინავს და ხედავს უცხო სიზმარს
 დიდი ყრბობა არის მის კარსა;
 არის ნადიმის დიდი მზადება,
 მისვლა და მოსვლა, მხიარულება.
 ისმის სტუმართა ხმა მხიარული,
 ეგვლას აქვს ნათლად სახე და გული.
 ჭხედავს: მხედარნი შორით მოდიან,
 მღერენ: «მოკდივარო, მოგვიხარინ!»
 მღერენ და თანვე ცხენზედ მარდობენ,
 თოფით, დამბახით, ხმლით ნაკარდობენ.
 ჭხედავს საწოლში მძიმეთ მორთულსა
 თვისთ თვალთ სინათლეს, თავის ასულსა;
 მას ტოლნი ქაღინი გარს ესვევიან,
 «რა ტურფა რამ ხარ» ეუბნებიან,
 ფაშით, ჯაჭვებით, აღმასკებით რთვენ,
 თვალთ უგონიან, უაღვრესებენ.

სასძლე ასული მშვენიერია.
 უხარის მოხუცს, ბედნიერია.
 კმაჯა მოხუცო! ეგ არს ზმანება,
 არს მხოლოდ ავი, ცრუ მოლანდება.
 გამოიღვიძებ, გმირო საბრალე,
 შენს უუტს მოაწევს ხმა საკადალე,
 რომ გაგითენდა დღე ბნელი შავი,
 რომ შენი ვარდი, შენი ვარსკვლავი
 შენს ციხე-კოშკში აღარსად არის,
 რომ სხვის არეში მნათობს და ჭკუავის.
 დაახშობ შენის სადგურის კარსა,
 თავზედ მოიყრი მტვერს და ნაცარსა,
 დასწეველი შენს დღეს და შენსა არეს
 და შენთ ჭკველთ მამათ ჩახვალ სამარეს.

III

დასდგა ცის გრგვინვა; ცამ მოიწმინდა,
 ვარსკვლავებითა, მთვარით გაბრწყინდა.
 ილევა ღამე, განთიადია,
 მთიები ცაში კიდევ ანთია;
 ჯაჟვარდის ფეხათ ზენა ლურჯდება,
 მთიები ცაში თრთის, ბუბუტავს, ჭჭრება;
 მზის წინ მორბედმა, სხივმა ცხოველმა,
 მზის ამოსვლისა მახარობელმა,
 კამარა ცისა გააშო, გასჭრა;
 ტურფად მბუბუტავი მთიები გაჭჭრა.

მაგრამ თვით სხნდება მათი ქვეყნისა,
 ელვარე ალით, ტანი ცუცხლისა;
 დიდთ მთებთ რიგთ უკან მათი ამოდის
 და სხივს ელვარეს ცუში უხვად ღვრის;
 ამოდის ხელად და დიდებულად;
 ამოდის, სხნდება, გამოსხნდა სრულად;
 ცა და ქვეყანა ანთო სხივით;
 დიდი ბუნება აღსდგა თვის ძილით.

ვხედავ გაბწეინდა მზით ამაჲ დიდთა მათთ რიგო,
 ზოგჯან უძირო უფსკრულებით გაჭრილა იგი;
 ზოგჯან მის წვერნი დიდებულათ ცამდინ ასულან
 და ვით გვირგვინით ყინულთ და ხავსით მოართულან.
 მას სმეტავს გვირგვინის მზე კერ აღნობს ჭკერას ავნებს;
 ძვეს საუყუნოდ, მხოლოდ მზეზედ ვით მზე ელვარებს.
 მათ მათთ ზირ-და-ზირ სდგას ჭ მისდევს სხვათა მათთ რიგო;
 არ არს უძირო უფსკრულებით გაჭრილი იგი;
 იმისნი წვერნი ცის კიდემდის არ აღმართულან;
 ხავსით, ყინულთ არ მოცულან და არ მოართულან.
 დიდთა მათთ რიგო მას ამაჲდ შორით დასცქერის,
 თითქო სურს უთხრას, დააყვადროს, თითქო დასცინის:
 «თუმიცა მდელოთი ზურმუხტის ფრათ მთლად შემოსილხარ;
 თუმიცა ტუკებით და ბუჩქებით ტურფად ფურჩქინილხარ
 და შენს თავზედა გადმოსულა მადლი ციური,—
 მაგრამ ჩემთან ხარ მაინც ბაღლი და უსუსური.»
 რთ მათთ რიგთ შუა გარდაშლილი წევს ვრცელი კელი,
 მარად ბწეინვალე, მზის სხივითა მარად ცხრაკელი,
 მოწყვლე ღვთისგან დალოცვილი და ბედნიერი,

მათ ღრთ მათ რიგთა გამოზდილი და ნუბიერი.
 ღრნივ ღრის მხრით სიყვარულით მას დასტკეობას;
 დაცხება, — ნიავს სუნელავანს მას უგზავნიან,
 მის გუფს და წიადს ცვარით ნამენ და აზრილებენ,
 წყალთა ნაკადით. თვის წიადით, რწყვენ, აცხოვლებენ.
 იზიდვენ თითონ სეტყვას, მესსა და ქარიშხალსა.
 რომ მოაშორონ თვის სიყვარულს, მშვენიერს ველსა.

მშვენიერი ხარ სამოთხე ველა,
 დიდის მოთხრობის წიადში მცველა.
 მადლას მწვანე მითთ გიმწერ და გიმწერ,
 შენს დიდს შვენებას სულს და გუფს ვიწერ.
 გიმწერ და თვალი ველარ გშორდება,
 გიმწერდე მარად გუფს ენატრება.
 მშვენიერი ხარ სამოთხე — ველა,
 შენთ გმირთ მეთ მკალთა და სისხლის მცველა.
 მწარე ბრძოლები რაც შენ გინახამს,
 აწინდელს შენს მეს არ სჯერას, არა სწამს.
 მკელთ დროთ მე შენნი მწარედ იბრძოდენ,
 ფებს არ იცვლიდენ, იხრებოდენ,
 და აწ ხარ ტურფად განშვენებული,
 დიდის მეფისგან გაშენებული.
 რასმე ყოფილას ის მეფე გმირი;
 ეხლაც სდგას მისი დიდი სადგური;
 მაგრის კოშკებით, ცხინთ მოართულა,
 მადლიდგან შენსედ გამოვიდულა.
 იქიდაძე თურმე გმირი გეტრფოდა,
 გეტრფოდა თურმე და მას ფიქრობდა

რომ დანაგრული კვლავ გაგაშენოს,
 რომ წალკოტებით კვლავ დაგაშენოს.
 მშენებელი ხარ სამთხეველთ,
 გულის, სულისა თვალთ წამტაცველთ;
 ედემის სწორად დმოტმა დაგნიშნა,
 კაცთ საფუფუნოდ შენ გაგაჩინა.
 მაგრამ შენზედაც კაცი არ სცხრება;
 მას სდევნის მარად სხვა-და-სხვა ვნება.
 აჭა მას ველზედ მდინარის ნაპირს,
 ვხედავ მხედარსა, ტანად-პირად გმირს;
 მთლად შეჭურვილა იარაღითა,
 თოფით, დამბანით, ხანჯლით და ხმლითა;
 რაღაც კვალს ეძებს გაშფოთებულთ,
 ძლიერად უძგერს მას მკერდთ-ქვეშ გულით;
 ჭიჭირობს: განმიქერ შენ მე მთიებო;
 ან შენს სისხლს დაუღებ, ან შეგაკვებო.
 დილას გრილი, მაისის დილას;
 მხედარი იწვის, მხედარს არ ჭგრილას;
 ბუღბუღი ბუჩქში ჭგალობს და უსტვენს;
 მხედარი ციურს მგოსანს არ უსმენს;
 მდელო ნამითა აღმასებრ ბრწყინავს,
 მის დიდს შეკნებას ვერ გრძნობს, ვერ ჭხედავს.
 ფუფუნებისთვის მას არ სცაღიანს;
 გულს სისხლი აწევს, სისხლი სწუერიან.
 დაჭქროლავს ველზედ როგორც უგონო,
 როტავს: «გიპოვნო, უნდა გიპოვნო.»
 უცრად შედგა, იპოვნა კვადი,
 სისხლით და ტეტხლით აენტო თვალთ.

მას მიჭყვავ, მის კვალს თვალს ან აშოკებს,
 ხან წყნარად მიდის, ხან ცხენს აშურებს.
 რისხვით ხან კივის და ხან იტინის;
 ვინ მოჭკლავს ვისა, ის ღმერთმა იცის.

IV

სამეფო ტახტზედ ზის მეფე ქველი.
 ოქროს გვირგვინი მის თავზედ ბრწყინავს,
 მეფე მოწყალე, მეფე განმჯელი,
 რა გათენდება ერისთვის ზრუნავს;
 თავის სამეფოს თითონ განავებს,
 არ ანდობს თავის ერს მოხელებს მძლავრებს;
 არის გულ-ღია და მოცინარე,
 მაგრამ დღეს ფიქრი რაღაც აქვს მწარე:
 ნათელი სახე მოღრუბლულია,
 მალაღი შუბლი მოჭმუსვნილია.
 სწუხს მისი გული, ჩვილი და ქველი:
 უნდა განსჯონ დღეს მოძმის მკვლეელი.
 მის მარჯვნივ, მარცხნივ დგანან მსჯულნი,
 მსჯელათ მთავარნი და დიდებულნი.
 სდგას მეფის წინა ვინმე ასული,
 მდიდრის შვილებით ღვთისგან მოართული,
 მაგრამ მის ცხოველთ, მშვიდებით თვალებს
 ვით კვლავ ნათელი დღეს არ უნათებს;
 გიშრის თმა კავი, გიშრის დალაღი
 უწნავი მსრებზედ აქვს გარდაშლილი.

მის სხეტაკს ღაწვზედ ცრემლი ელვარებს,
შიშით მოელის მეფე რას ბძანებს.

ბძანა მეფემან: «ვით დაისჯება,
ვინც შეუწადნ-ჭყო თვის მშობელთ ნება;

ვით დაისჯება იგი ასული
ვინც შეუწადნ-ჭყო თვის დანიშნული,
თვის დიდი გვაწი ვინც დაივიწყა
და უცნო ვისმე უსირცხოდ წაჭყა.»

იდუმალ არის მსაჯულთა კრება;

ტურფა ასული მას ეხანება.

მაგრამ მეფის წინ წარდგა ასული;

«მეფე, არ იცი შენ სიყვარული.

შენ გიყვარს მეფე შენი ჰორფიანი,

შენ შენი ერი, ქველი და გმირი,

გიყვარს შენ შენი სამეფო ტანტი,

შენი ბრწინვალე ოქროთ-შალატი;

შენი გვირგვინი თვლებით ელვარე;

შენ სიყვარული არ იცი მწარე.

შენი გულია განსკვნებული;

არ იცი, მეფე, შენ სიყვარული.

მე კი მეფეო სხვა-გვარ მიყვარდა;

ის სიყვარული გულს ალით მწვამდა.

ქვეყნად მიყვარდა მე მხალად ერთი,

ის ჩემთვის აყო ამ ქვეყნად ღმერთი.

რა კი ზირველად მე ისა ეხანე,

მთლად ჩემი არსი მასში დაუსახე.

ჩემთვის მზე მხალად მითი ნათობდა,

გული მარად წამს მის გრისკენ რბოდა.

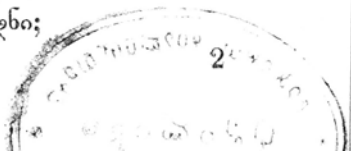
მის მშვენიერო, ნათელი სახე
 ჩემთვის შეიქნა უწყალო მასე;
 მას ვერ ვხედავდი, გონესოდ სული,
 იტანჯებოდა უწყალოდ გული.
 ჩემმა მშობელმა სსკანედ დამნიშნა;
 გულმა ხელმწიფე ვერ მოითმინა,
 ბრძოლით დავსუსტდი და გავიტანჯე;
 წავუკე მეფეო, მეფეო დამსაჯე.»
 შუბლს დაეწერა მეფეს ღრმა ფიქრი.
 ნუ თუ ეს გრძნობა ქვეყნად არს ხშირი!
 სდგას მეფის წინა ჭაბუგი ვინმე;
 სასეხედ უჩანს მას ფიქრი მძიმე,
 მაგრამ მას ერი გძირად უწოდებს
 მას არ ეშინის მეფე რას ბძინებს.
 ბძინა ხელმწიფემ: «ვით დაისაჯოს
 ვინც მოძმის ძრახვით სისხლი დაღვაროს?»
 მსაჯულთ წარმოთქვას სიტყვა: «სიკვდილი!
 მოძმის მკვლელს ქვეყნად არ ჰქვას ადგილი.»
 მეფის წინ წადგა ჭაბუგი გძირი:
 «მეფეო ესლაც ვარ ცოცხლადვე მკვდარი.
 სიკვდილი ჩემთვის რა სასჯელია,
 საფლავი ჩემთვის სანატრელია.
 ქვეყნად სიცოცხლე სხვისთვის მიხდოდა,
 ჩემი სიცოცხლე ჩემთვის არ მქონდა.
 მნათნი ვარსკვლავნი, მზე და მთავარე,
 რა ვარსკვლავებით მდიდრად ელვარე,
 რაც ცის ქვეშ სხვისთვის არის ნათელი
 ამიერ მეფეო ჩემთვის არს ბნელი.»

ჩემს გულს სიტხროვლე, მეფევე, აღარ აქვს,
 როგორც მოწვევტილს მთიდგან სალა-ქვას,
 მე აღარ მეღის ამ ქვეყნად შვება,
 სიკვდილი, მეფევე, გულს ენატრება. »
 მაგრამ დაემხრო ტურთა ასული:
 «მეფევე, მხოლოდ მე ვარ ბრალეული;
 დედის ერთას, დიდო ხელმწიფევე,
 ხელმწიფევე ქველო, მეფევე მოწყალევე,
 მაგის მშობელნი გებრალბოდენ;
 მათ ცის მნათობნი არ დაუბნელდენ,
 ეგ არის მათი მზე და მთლვარე:
 ნუ დაადგებათ მათ ეტლი მწარე. »
 სტირის და ჭკოდებს ტურთა ასული:
 გამხიარულდა ხელმწიფის გული.
 ბძანა მოწყალევი და დიდებულმა:
 «მეც მოგიტევე ვით ამას სულმა;
 იყავ ამ სოფლის კვალადცა მგზავრი,
 წადი და მოძმის სისხლს ნულარ დაღვრი.
 მამულისათვის შენ ხარ საჭირო,
 შენს მამულს თავი უნდა შესწირო
 და შეიწყალებს დიერთიც შენს სულსა
 თუ რომ შესწირავ თავს შენს მამულსა. »

V

არს მონასტერი განდგომილთ დედათ;
 მალაღს მთაზედა სდგას ის ღიბონათ, —

ადგილი მწიწი და უღაბური
 კაცთ საცხოვრებლად მსული სადგური.
 თრიალთ სალა ხეს არ აგვარებს;
 რუმესტი მდელთ თვალს არ ახარებს.
 მუდრთა, ხუმი, მის ტაძრის გარე,
 ვით სასაფლათ, გარდაცვლილთ არე.
 მსოფლად მის ზანი თვის დიდებულს ხმას
 ასმენს დღე-ღამე დაბლა სეობას.
 სეობის ურნი იწერენ ზირ-ჰვარს
 და თაყვანს სცემენ შორით მას ტაძარს.
 წმინდა დედანი იქ მოღვაწებენ
 და სოფლის ვნებათ იქ ივიწებენ.
 ღვთისადმი სული აქვთ შეწირული,
 მსოფლად ღვთისათვის მათ უძგერთ გული.
 მაგრამ დღეს ისმის სშირად მის ზანი;
 არის მოცული ერთი მის კარი.
 იქ შეურილია მთელი სეობა;
 იმ დიდის ტაძრის არის დღეობა;
 ის დღე არს დიდი დღესასწაული.
 ტაძარი არის განბრწყინებული;
 ისმის გალობა, კედლებს ღვთისა,
 საკმელის კმეკა, საღმრთო ხმა ღვდღისა.
 მაგრამ ვინ არის იგი ასული,
 მშვენიერებით მარტო მორთული;
 სდგას ღვდელთ-მთავრის წინ სამოსლით თეთრით,
 მსრებს გარდაშლილით გიშრის თრის თმებით.
 გულზედ უწევია მას ნორჩნი მკლავნი;
 მიმართულნი აქვს მადლა ცათ თვალნი;

ობოლი ცრემლი წამწამსუდ ბრწყინავს,
 თვის გარეშემო ვერა წას ხედავს.
 ქვეყნად აღარ არს იმისი სული,
 მთლად არსით ცაში არს დაკარგული.
 ის აღარ არის ამა ქვეყნისა,
 მაგდალინა გვიდარჩენისა.
 მის გარე დგანან წმინდა დედანი,
 ხელთ მათ უბურიათ წმინდა ლამაზნი.
 მას მღვდელთ-მთავარი ჰქვევს გიშრის თმისა,
 ლაღვით და ცრემლით ახარებს მასა,
 ვინც მხალელ ერთი გულთ-წულულთა ჰქუენავს,
 ვინც ცოდვილთათვის მამებრივ ჩრუნავს.
 რაც გაიტანჯა ამ სოფლად, კმარა,—
 მის არს ნუგეში,—შავი მარხარა,—
 მწუკდადს სამარეს თან ჩასატანი;
 იმითი მორთეს მის ხორხი ტანი.
 დასრულდა სრულად, დაბრუნდა ერი;
 დაიხშო მძიმე მონასტრის კარი.
 ასული სოფელს აღარ ეკუთვნის.
 იმ უდაბურში დახშული არის,
 თვისს სინდისთან და მალდა ღმერთთან
 კაცთა გულისა მხილველთან ერთთან.
 მოწულე ჰქუენავს მის გულას წულულსა,
 იგი უცნოვლებს დაკრდომილს სულსა.
 მაგრამ მას ხშირად კვლავ აგონდება,
 წარსული ხშირად მას ელანდება:
 მას ეზმანება სამომხდელ კელი,
 მის მწვანე მდელო, მის მრე ცხოველი;

ის ცისე-გომეზნი, ის ვრცელი არე,
 მათზედ მნათობნი, კარსკვლავნი, მოვარე.
 ის ღამე ბნელი, ხმა იგუსტ ცხენისა
 და საშინელი წუგეკლას მამისა.
 მას ეზმანება იგი მსუღარი,
 გულთ მას ხელად სწკეთს სისხლის ცვარი.
 ტაძრის სალა-კლდის ქვას დაემსობა
 და ღვთის წინ ცხარის ცრემლით იღვრება
 და იგი ცრემლი, ცრემლი ნათელი
 ცათ იმართება, ვით საკმეველი.

VI

მაგრამ სად არის ჭაბუგი გმირი?
 იმ დღით თვის სასლის სტუმარი ძვირი!
 მას ძვირად ხელავს იმისი არე,
 ის არის სადაც არს ბრძოლა მწარე.
 სად მამულისთვის გმირნი აბრძვიან,
 სადაც სჯულისთვის ახრცებიან.
 რომელს მხარესაც არს გაჭირება,
 იქ თავის რაზმით დაიბადება.
 მიაწვა მტერსა, —სადაც არს მტერი,
 მტრის ნაცვლად არის გომლი და მტვერი.
 მაგრამ ხან-და-ხან მსწრაფლ ჩაიქრდება,
 რაღაც წარსული მოაგონდება.
 მას აღარ ახსოვს, რომ არის ბრძოლა,
 არ ესმის, არის იგიცხელი სროლა

ყუჩს კელარ უხმობს მხედართა გრიასს ;
 ის კელარ ჳხედავს მათ ხმალთა კრიასს.
 მის მხარეს ტყვია, ვით სეტყვა მიდის,
 მაგრამ არ დასდევს, ფიქრით სხვაგან რბის.
 მის გული ცხელმა ტყვიამ განჭგიძირა,
 სამშობლად მამულს თავი შესწირა.

მ. მ.

მეორემა ანუ გოსნელები.

დრამა სუთ მოქმედებად.

მატეი ბანა-სი.

(თარგმანი).

მოქმედნი ზირნი:

ალი-ფაშა, ქალაქ ვისოკოსი.

მეირიმა, ამისი ქალი-შვილი.

შერიფა, მეირიმას მოახლე.

ჩამილ

ფეიზ

რუსთან

დურათ

} ქალაქ ვისოკოს ბეგები.

ასან-ალა.

მსმან-ბეგ, მეირიმას საქმრო.

ნოვკო, მოხუცი ბოსნელი.

ჰივან, ნოვკოს შვილი.

ვლახუშა, ნოვკოს შვილი.

ლუბიცა, ყივანის საცოლო.

პეტკო, აჩამბაშა, ჭაიდუკების წინამძღოლი.

რადატ

სტანიშა

იმქუშა

წვიან

მილუტინ

} უშირეკელისი ჭაიდუკები.

მუკ.

ალი-ფაშას მსახური.

მეზირის კაცასი.

საპურობილის მცველი.

შეიარაღებული ოსმალები.

ჭაიდუკების ჯარი.

მაყრები თავის მოსამსახურებით.

მოქმედება ჰირველი.

(დიდი ზალა ალი-ფაშის სასახლეში. კედლების გარშემო ოსმალის საპატრიო პირნი ფენ - მოკეცილნი სხედან და ნარგილეს სწევენ. ამათში სხედან: ალი-ფაშა, ჩამილ, ფეიზ, რუსთან, დურათ, ოსმან-ბეგი და ასან-ალა.)

1-ლი სანახაში.

ალი-ფაშა. აი სომ მოისმინეთ ახალი ფიქმანი. ახა თვით-
ვეუღმა ცალკე ბძანეთ, რასა ჭიჭიჭობთ ამ ფიქმანსედა.
ფეიზ. აქ რა ბეგრი ღარი და ხაზი უნდა. ისიც კმარა, ღმერ-
თმანი, რომ მაგას ყური ვათხოვეთ. აიღე და ეგ ფარა-
ტინაც იქ მიაგდე, საცა სხვა სტამბოლის ფიქმანები
გიყრია. დეე, ეგეც იმათთან მტკვერმა და ჩრჩილმა შეჭ-
კამოს.

რუსთან. აი, ღმერთმა დასწეველოს ტრანდის კეზირი! ტრე-
ხლზედ ნავთს ასხამს, მაგრამ ტრეხლი ჩვენს ხელშია და
მოგონი თვითონც შიგ ამოიბუგოს. ამ სულთანის ფიქ-
მანებმა თავი მოგვაბურნა, მეტადრე ვეზირისამ. ყოველი
ახალი ფიქმანი უწინდებზედ უარესია. თვითეული მათ-
განი ცდილობს ცუდილება რამ მოახდინოს და იმ საძა-
გელს რაიას ტვირთი რაშიმე შეუმსუბუქოს. სხვის არა-
ვის ჯავრი არა აქვთ. თვითონ ხორცს მიამდებიან და

ჩვენ კი მარტო ძვლებს გადმოგვიყრინან. მაჭმადის რჯულსა ვჭედიცავ, რომ არავის ძვლების გამოხედავს შეჩვეული არა ვარ და ნამეტნავად ოსმალების ძვლებისას. შოროს ჩემგან. მე ჩემი ვჭსთქვი, ესლას თქვენ იცით!

დურათ. რასაკვირველია, რომ ჩვენ იმათ ძალებსავით არ მივსევით და არას წავართმევთ. ბოსნიას, მართალია, სულთანს ეკუთვნის, მაგრამ ჩვენი კუთვნილებაც არის, და ჩვენი უფროა ვიდრე სულთანისა. ის მიფლობელობს მხოლოდ სახელით, და ჩვენ კი ნამდვილად ვფლობელობთ. იმისი ნაბოძები ჩვენ არა გვაქვს-რა. რაც გვაჭირავს, მამა-შაშითვე გვაჭირავს. როცა ჩვენი მამა-შაშანი იყვინენ, მამინ ოსმალს ხელმწიფის ხსენებაც არ იყო ქვეყნიერებაზედ; და ესლას როცა მოუწადინებიათ ყველაფერი, წავგართვან და ეგრე სამარცხვინოდ გვხდიან, ჩვენ ყველანი დავიხრცებით და მაგ დღემდის კი არ მივაყვანიებთ საქმესა.

ჩამილ. მართლსა ბძანებ დურათ! მხოლოდ ნუ აჩქარდებით. ჯერ ვნახოთ, ბოსნიის სხვა ბეგები რას გვიჩვენებენ. ხმლის ამოდება ქარქაშიდამ ყოველთვის ადვილია... მაგრამ ჩაგება კი უოგჯერ ისე ადვილი არ არის. ვინც ჭკვიანურად ღოდინობს, რასაც ელის, მოუგას.

რუსთან. ოსმან-ბეგ, შენ როგორა გგონია, თავ-მომწონე კრანის დაემოწილება ხონთქარის ფირმანს თუ არა?

ოსმან. არ ვიცი; ჩემად კი ვიტყვი, რომ — დაემოწილება. კრანის ხომ ბევრჯერ წაჭსჩხუბებია ოსმალებს ბოსნიის გულისათვის, და ბოსნიას კი დონიჯ-შემოყრელი იდგას და არხეინად შეჭყურებდა იმ ჩხუბსა. კრანის ესლას გონებაზედ მოვიდა.

ასან. მაგაების გახსენება ესაა რა საჭიროა, მძობილა?! ეს-
 ჯაა რა მაგის დროა! თუ ჩვენ ყველაში ერთმანერთს მსა-
 რი არ მივეცით, ერთსეუდ არ დაკდექით, მგონია ასეთი
 დღე დაგვადგეს, რომ არას დროს არ დაკვდვომოდეს.
 ფხიანი კიდე ფიქმანისა გვიმტკიცებს, რომ სულთანს
 ესაა აღარა ჭნუძრობს.

რუსთან. ბებურს ვეზირს მოსტარისას მანინგ ხომ შეიძლება
 მივენდოთ?

ჩამილ. მე უფრო ციდანის იმედი მაქვს. შენ განა არ იცი,
 რომ ყოველი ვეზირი მოსტარისა ცბიერია? ის მუდამ
 ყველასაც არის და არც არავისა. იმას ვერც თავით და-
 იჭერ და ვერც კუდით; ხელიდამ ყველას თვეზივით გა-
 უსხლტება. არა, იმის შეკლას გუნებაშიაც ნუ გაკითა-
 რებთ.

პლი-თაშა. როგორც გატყობთ ღაშაჩაკსეუდ, თქვენ უთან-
 ხმოებისა გეშინიანთ. ძალიან კარგია, რომ ეგ შე-
 ნიშნეთ. მამ ჩვენ შორის შური და მტრობა ყოფილა;
 ამას გაგუნაწილებავართ. ჩვენ ეგ შური და მტრობა ღა-
 ხესა გვხდის მაშინ, როდესაც წინ გვიდგას რი მძლავ-
 რი მტერი, ერთი რაია, რომელსაც ჩვენის ჯავრის ამოყ-
 რა სურს და მეორე სულთანის ჯარი. ახა მოიფიქრეთ
 და მიზასურეთ: ტყუა იქნება ჩვენგან, რომ ამათ წინ
 აუუდგეთ?

ღურათ. რაიებსეუდ რად ღაშაჩაკობ? თქვენ ყველგან მტერი
 გელანდებათ. საკუთარის აჩრდილისაც კი გეფიქრებთ. და-
 ბალი ხალხი საკმაოდ არის შეშინებული და ესაა რჩო-
 ჟას ველარ გაბედავს. ვსთქვათ, რომ გაჭბედა კიდეც,
 ჩვენ იმათი დამარცხება არ გავგიჭირდება. თვით ხელ-

ძწიფის ნიზამისაჲ ძნელი არ არის; ნიზამსა და რაიკ ბუა ბეკრი არათუკი განსხვავებას. რომელიც გინდათ ჯარის-გატი განსხვავებთ ბოსნიასში, — ერთიც არ დაუდარებთ იუნაგსა: ისე უძღუონი და უღონონი არიან, რომ ძგონისა პირველ თოფის გასროლასუდგე პირ-ქვე წაწვენ. მე გაბედვით ვიტყვი, რომ ერთი ოსმალო კარგად გაუძღვება სამს კაცსა. ოღონდ ერთი პირი შეგვრათ და მხარი მხარს მივცეთ და მამინ იმისთანა მეომრები ჩვენ ვერ შეგვაშინებენ.

პლი-ფაშა. უმაწვილო-გატი, ძალიან ვაყ-კატურად ღაშაჩაკობ, ძალიან ვაყ-კატურად, ძაგრამ უსაფუძვლოდ ვი. ბელგრადშიაჲ აგრე ღაშაჩაკობდენ, ძაგრამ ჩვენ ხომ ვნახეთ რომ ბელგრადის კედლებსუდ იმათი თავები ეკიდა და რაიამაც თავისუფლება მიიღო. სწორედ ასე ჭიჭიჭობდა ნიზამსუდ ზმაი-ბოსნიელიცა კეში, რომლის წინაშე სტამბოლი ძწოდა და თვით სულთანის კარსკვლავსაც შუქი მოაკლდა. ძაგრამ, ბოლოს ვი ვნახე რომ შალამის მინდროსუდ, სავის გაღმა, დაამარცხა იმავე ნიზამმა. მეჩე ხომ სტამბოლში მოკვდა კიდეც. ჩვენ ხომ ისინი აღარა ვართ, რაც ვუფილვანთ უწინ. უწინდელი თავ-მოწონება ვი შეგვრჩა, ძაგრამ უწინდელი ერთ-სულობა და ვაყ-კატობა აღარ დაგვრჩენია.

ჩამილ. ჭეშმარიტია! ბეგრჯელ შევსკედრივართ საომრად სულთანის ჯარსა, ძაგრამ იშვიათად მომხდარა, ნამდარი აღგილი ჩვენ შეგვრჩენოდეს და თავის დღეში არ დაგვიმარცხებია. რაც უფრო ძლიერ ვებრძვით სულთანსა, იმდენად უფრო გვაკლდება ძალა და ღონე. და როდესაც ჩვენ ძალა და ღონე სრულებით გავკვირება, მამინ

რათა ცოფიანსავით მოგვესეკა და ჩვენს სასკლს სრულებით გააქრობს ბოხნიაში.

პლი-ფაშა. აჭა, ჩამილ, ესლას სომ შენც მეთანსმები მე; შენ ძალან შორსა ჭხედამ შენის გამჭრიახის ჭკუით! ჩვენი ძალა და ღონე თან-და-თან ჭჭრება და კვლუბობს, რაიების ძალა და ღონე კი იმ შავ-გიორგის დროს აქეთ თან-და-თან მატულობს და მრავლდება. იმას სასკლად შავს ეძახიან, მაგრამ მისი სახსენებელი სახელზედ უფრო შავია! რაიები ესლას სულ სხვაობი არიან: გაბედვით ლაზარაკობენ და უფრო გაბედვით ჭიჭირობენ; რაღაც ქართი გაუწყვეტლად უბერავს იმათ იმ დაწყვეტილ შუმიდიიდაძე, ჯ უბერავს იმდენს ხანს, მანამდის თავებს სრულად არ გაუბერავს. აი, ესლას, აბა ერთი სერბიის დროსა გამოიტანონ, ან ერთი წარბაწინის ქუხილი გაიგონონ; მე ჩემს თავს სახამლათა ვზღებ, რომ ვეკლას ქრისტიანი ბოხნიაში თუგზედ წამოდგება, როგორც ერთად-ერთი კაცი. ვინ შეაყენებს! ან, უფრო უარესი—ვიღა გადუდგება წინ? ყოველგნადაძე მათი მოძმენი ქრისტიანები მოეშველებიან. ჩვენ კი აბა ვინ? შველას საიდგან უნდა მოკვლადეთ? ჩვენ მარტოდ-მარტონი ვართ, როგორც კლდე ზღვის პირას.

ფეიზ. განა ზღვა კი არ დაიბნევა ხოლმე, როცა კლდეს ეტემა. პლი-ფაშა. არა... ზღვა, ნელ-ნელა ძირს უთხრის ხოლმე კლდეს და ბოლოს ისე გამოაგლის, რომ სრულებით ჩამოაჭრევს. ჩვენა ვართ, ჩვენა ის ძირ-გამოთხრილი კლდე!

ფეიზ. ეჭ, ალი-ფაშა! შენ სულ ეგ გელანდება ხოლმე და ამიტომაც ვეკლავიერი ირევა შენს თავში. რაიები რაღაც

კეშაშათ მიგახნია. ვინც რაიებს არ იცნობს და შენ და-
გიგდებს უურს, ეგონება, რომ რაიები მართლაც ისე
ადვილად გადაგვყლანენ ჩვენ, როგორც ცხენი ერთ მუ-
ჭა თივასა. ეჭვ, თავი დანებე, თუ ღმერთი გწამს, მა-
გისტანა ღაშაწასა. ჟერ სომ არ წაკნხუბუბუღვართ რა-
იებს. მამასადაძე მიზეზი არა აქვთ, ჩვენზედ ხელი გა-
მოიღონ; ჩვენ მარტო ის გვინდა, რომ სულთანმა ანგა-
რიშები გაგვისწოროს, სხვა არაფერი.

პლი-თაშა. რასაკვირველია, რომ სიზმარი ატყუებს კაცსა, მაგ-
რამ ხან-და-ხან სიზმარიც კი ახდება ხოლმე. ესლანდელი
ჩემი სიზმრები რაიანზედ ისე უსაფუძვლონი არ არიან, ბე-
გო, როგორც შენა გგონია. მე თუ ვშიშობ, იმიტომა
ვშიშობ, რომ ამ შიშის მიზეზს კარგადა ვხედავ, და
შენ კი ვერა ვხედავ.

ჟეიზ. თუ ვხედავ, ბარემ გვითხარი კიდეცა.

პლი-თაშა. ამასე მეტს აღაწას გეტყვით. რაც იქნება, თქვენ
ყველანი თვითონა ნახამთ ამ მოკლე ხანში. ესლას კი, მე
თქვენ ყველას გირჩევთ, მიზეზს ნურას მიჭსტვით აჯან-
ყებისას, იმიტომ რომ, ამისთანა დროს აჯანყება, ისეთი
მოწყობა, რომელიც სულ მთლად თან ჩაკვიტანს და და-
გვანხობს.

რუსთან. მამ ახლას ჩვენ დამშვიდებით უნდა ვუტკიროთ, სულ-
თანი თან-და-თან როგორა გვხდის ტანისამოსს, მანამ-
დის სულ ტიტვლებს არ დაგვტოვებს, როგორც ძუძუ
მწოვარ ბავშვებსა? აბა, ვინ არ არის მიხვედრილი რომ
იმისი განმრავლავა ეგ არის? აბა, ახლას შენა გვითხამ, ალი-
ფაშა, სხვა რა დაგვჩვენია რომ თოფ-იარაღი არ ავი-
ღოთ და ჩვენი თავი არ დავიფაროთ? თუ აჯანყება და

ჩხუბი საშიშია ჩვენის სიტუაციისათვის, განა ამისთანა მშვიდობიანობა გი საშიში არ არის ჩვენის ქონებისა და უფლებისათვის. კარგი არც ერთია და არც მეორე, ერთი მეორეზე უარესია. როცა კაცს ქონებას და უფლებას ართმევენ, განა სიტუაციეზე ჭივიჭრობს-ღა ვინმე.

რამდენიმე ხმა. მართალია, ბეგო, მართალია!

პლი-ფაშა. შენა მკითხამ, რა უნდა ვქნათო, თუ იარაღი ხელში არ ავიღეთო? ერთი რაღაც დაჩჩა სათქმელად, და აი, ესლავე გეტყვი! შენ ამბობ, სულთანო ჩვენის ფრთების მოკვეცას რადა სცდილობსო? რა თქმა უნდა, მობეზრებულა ჩვენის უნობისაგან. ჩვენ ყველა ფიქრების წინააღმდეგ რაიებს ისევე ძველებურს წესზედ ვაძტევით და რაიები გი მოუთმენელად შეფთვევენ, მეტსა თხროლობენ, და ღმერთსა ვიფიცავ, რომ თხროვით გაიტანენ ვადეც, ან არა და ძალით წაგვართმევენ. ტიკი რომ სულ მედამ ჭბერო, ძმობილო, ერთხელ მაინც გაგისქდება, თუ ვინდ ემძავის ტყავისა იყოს. ბოსნიაც სწორედ ისე ჩამოეცლება სულთანსა. როგორც სერბია...

ჩამილ. სულთანს თუ ჩამოეცლება, ჩვენ სამ დაგვრჩება.

მსმან. რასაკვირველია, რომ ავრე იქნება.

პლი-ფაშა. ბატონებო, სიტყვას ნუ გამაშვებინებთ. ამაში არის ყოველის ჩვენის უბედურების მიზეზი, და აქვე შეგვიძლიან მოვსპოთ ეს მიზეზი. სჯობიან რომ, ჩვენთავადვე შევუმსუბუქოთ საქმე რაიებს, მცირედი რამე დავეუთმოთ და გული მოვიგოთ. იმათ ეკლესიებს და ქალებს ნუღარ შევესებოთ; სადაც რაია მართალია, სამართალი მივსცეთ; ვინაც არა აქვს-რა, ის მცირედითაც ვა-

ყოფილი იქნება, და რაინც, რასაკვირველია, გულის შეიჭრებს. მაშინ, სულთანსაც აჯანყების შიში აღარ ექნება და ჩვენც სელს აღარ გვახლავს. აი, ბატონებო, ჩვენი საშველი მარტო ეს არის; იარაღით სელში გი ჩვენ აჩაძრ თუ ვერასოდეს ვერ გაგიტანთ, აჩაძრდ მომეტებულს უბედურებაში ჩავცვიოთ.

ფიზ. ნეტავი აგრე იყოს და მაგით გვეშველოს რაძე და ეგ ბეკრი არაფერია. მაგრამ ვაი თუ მაგით ვერ გავსდეთ-რა!

რუსთან. ახლა ნიზამსედ რაღას იტყვი, და იმ სასაცილო ტანისამოსზედ, რომელიც უნდა ჩავკაცო? ჩემს მძესა ვიციც, მე უფრო ძაღვ ვკარს დავიკიდებ გულსკდა, ვიდრე იმ ტანისამოსის ჩაცმასზედ ვაბულს გავსდები.

ალი-ფაშა. ნიზამი ხომ ბეგებისაგან არ შესდგება? ჩვენ შუა ბეგრია ზარმაცნი, ღარიბ-ღატაკი და ტიტველა, რომელიც მხოლოდ იმითი ცხოვრობენ, რასაც სელში მიახეჩებენ. აი, ისინი აღენს ცხვირში ძმარს ქრისტიანებსა, და სათვალავში ჩვენ ჩავგოვლიან ხოლმე. აა, ისინი გავკზაწრთ სტამბოლში. ნიზამის შესავსებლად. მგონია, რომ ეს უკეთესი ღონისძიებია, რომ ბოსნიის გაიწმინდოს და ამისთანა უარ-ყურა ხალხი მოვაშროთ. მხოლოდ ამისათვის და სხვა არაფრისათვის, — მადლობას ვეტყვოდი სულთანსა.

ჩამილ. დიას, ძალიან გვეინურადა ბრძანებ; სრულებით შენი თანხმა ვარ. თქვენ, ბატონებო, რას იტყვიან? (ბეგები წამოდგებიან და ჯგუფ-ჯგუფად გროვდებიან და ჩურჩულობენ. ოსმან-ბეგი ალი - ფაშას მიუახლოვდება და დაბალი სმით ეცუვის.)

მსმან-ბეგ. მე სრული თანხსმა ვარ შენი, ალი-ფაშა, და ჩემ-
თან ერთად მთელი გრანია შენი თანხსმა იქნება; და ამის
სამაგიეროდ მე შენ ისევ იმასა გთხოვ ჭილდოდ, რაც
გუშინა გთხოვე.

ალი-ფაშა. დღეს მოკვლამანაკები ჩემს ქალს. მეც დიდის გუ-
ლით მინდა, რომ შენ ჩემი სიმე იყო.

მსმან. მე ვისთხოვს ისე არ დავანებებ თავსა, მანამდის შენს
პასუხს არ ვაპირებ.

ღურათ. ალი-ფაშა! ჩვენ სხვა ბეგების კარდაწვევტილებას მო-
კუცდით; ვინათ, ისინი რას იტყვიან? რაზედაც სხვანი
დადგებიან, ჩვენც იმაზედ დადგებით, იმიტომ რომ
ჩვენ სხვაზედ არც უფრო ჭკვიანები ვართ და არც უფრო
სულელები. (ყველანი დაიშლებიან, გადიან შუა კარებში. ალი-
ფაშა ყველას თვალს გადაეწეხს, მერე იჯვის)

ალი-ფაშა. ახ, მოდი და ვირი სადავით ატარე, მანაც იქით
წავა, საითაც დაჩვეულია. (გადის მარჯვენა კარებში).

2-რე სანახაში.

ნოვკო. (მარცხ. შემოდის მარცხენა კარებიდან, ბიჭი შემოჰყვება,
მერე ისევ გავა). აჰ, ესეც მოკვდი. უკან აღარ წავალ.
თუნდ რომ მიხდოდეს კიდევ ვეღარ წავალ; ფაშას ვეკ-
ლაფერი უნდა ვუთხრა, მეტი გზა არ არის. ეს სახუმა-
რი საქმე არ არის. მომეცანა რაიმე დღე კიდევ; რა
გამოვა ვინ იცის? იქნება მინამდე ეშმაკმა თავისი ქნას
და ჩემმა შვილმა ფაშას ქალი მოჭსტაცოს და გააქციოს
სამხლვარ-გარედ, მე კი აქ თათრებში, როგორც მკლებ-

ში, მარტო დამაგდოს. ანა, ყივან, ღმერთსა ვევიცავ, მაგას ან გაქნევიანებ. აბა ტყუილად ან დავნიშნე ურმას ქალზედ. ქალი თეთრ-წითურია, ლამაზი, ტკბილი, ჩემი შვილი ვი, — ეშმაკმა იცის იმისი თავი — ზედაც ან უუურებს. ამ ოსმალოს ქალმა გონება გამოაცალა. ამას მე უურსაც ან ვათხოვებდი, მაგრამ გუშინდელს აქეთ, ოღორც ვატყობ, რაღაცა ცუდი საქმე მზადდება. მე თვალი მოკვარ, რომ ჩემმა შვილმა რაღაცა მიჭმალა; შევატყე, რომ ფარულად რაღაცას აზრებს. ვიფიქრე, ვაი თუ მინამ ჯვარს დაიწერდეს, ქალი მოიტაცოს კიდევ და გაიპაროს. აბა ვინ გამიქრობს ამ ეჭვსა. ეჭვი ქვასავით ჩამჯდომია. ყველაფერს გაგუშვებებ ფაშას, საქმეს შევატყობინებ სასულს ვი დავუმაღავ. დეე, სიფთხილე იქონიოს, ქალს კარგად გაუფთხილდეს და რაც შეიძლება მალე გაათხოვოს. ჩემი შვილი ცოლს შეირთავს, რადგანაც ის ქალი გათხოვილი იქნება. ყველანი თავ-თავიანთ გზაზედ წავლენ და მეც სიფთხს გადავჩები.

3-მე სანახაში.

ალი-ფაშა და ნოკო.

ნოკო. დღე-გრძელა, პატივ-ცემულა ალი-ფაშა!

ალი-ფაშა. თქვენგან, ჭრისტიანებისაგან ღმერთმანი დიდს ჭირში ვართ; რა რიგად გათამაძით და ამაყობთ! მითხარი, ნოკო, რაიები მთებში რისთვის გავიდენ?

ნოკო. სხვა ოსმალებიც რომ შენისთანები იყვნენ, ჩემს

სულს გეფიცები, მთელს ბოსნიაში ერთი ჭაიდუკიც აღარ იქნებოდა. ესლა კი... მომიტყევე... მე შენთან თავისუფალს ღაშანკას ვარ ჩვეული.

პლი-ფაშა. სთქვი, რასაც ჭფიქრობ; ჩემის მიზეზით ნეკიც არ გეტყინება.

ნოვკო. ამოდენა ტანჯვას და წვალებას ველარ უძლებენ. მართალიც არის: სიტყვა აღარ თქმულა, რომ საწყენი არ იყოს. ყველას თავისი საკუთარი მიზეზი აქვს, რომ ვაჭარი იყაროს, თოფსა და ხანჯალს ხელსა ჭაიდებს და გაბორცობული მთებში მიდის.

პლი-ფაშა. მიდის და იქ, ვინც კი მოხვდებათ, ტყვეთ იჭერენ, ხოცვენ, გინდ ქრისტიანი იყოს, გინდ მუსლიმანი. აბა, ნოვკო, რამდენი ხანია ჩვენ ვწვალებით ამ ჭაიდუკების გამო; აი ესლა თქვენ უნდა ეწვალათ.

ნოვკო. არა, ფაშა! მართალი თუ გინდა, ჩვენ სხვაზედ უარესი მოგვდის. ერთის მხრით— რამალები გვტანჯვენ, მეორეს მხრით ჭაიდუკები. ჩვენ ორ-ტეტხლს-შუა ვართ. ერთს რომ თუნდ თავი დააღწიო, მეორეს ვერ წაუხვალ. ჩვენი იმედი მარტო შენა ხარ, ყველანი შენ შემოგტყარიან. თუ შენ არ შეგვეწვი, სხვა ვერავინ შეგვეწვია.

პლი-ფაშა. მეც მგასა ვცდილობ და იმედი მაქვს ყველაფერს უკად შეიცვალოს მადე. მე მითხრეს, შენ თურმე ჩემთან რაღაცა საქმე გაქვს. (დგება).

ნოვკო. დიას, მე შენთან ვიასელი. შენ ჩემთვის ბევრჯერ გიშველია და მადლობა ღმერთს, მეც შემთხვევას მომეცა მაგიერი გადაგინადო და იქნება სირცხვილს გადაგარჩინო.

პლი-ფაშა. რა? სირცხვილსა! მე! რას სულელობ!

ნოვკო. ჯერ უნჩი დამიგდე, იქნება არა ვსუფელობდე. ჯერ
გი ფიცი მომეცი, რომ ვის სახელსაც დაგიძლავ, ძალს
არ დამატან, მათქმევიანო.

ალი-ფაშა. ღვთის გულისათვის, ჭსთქვი. ფიცი რა საჭიროა:
სომ იცი, ვისაც ელაზარაკები.

ნოვკო. არა, თუ ფიცს არ მომცემ, ენა რომ მომგლიჯო, ენა,
ერთს სიტყვასაც ვერ მათქმევიანებ.

ალი-ფაშა. (მოჭმუნვნილი) გაიურა! კარგი, ესლას ნურას შიში
ნუ გაქვს. ჩემი სიტყვა ქვასედ მაგარია... სთქვი ძალე.

ნოვკო. შენ, ფაშავ, ხალ-გაზდა, ღამაზი, მამის-ერთა ქალი
გუაგს.

ალი-ფაშა. რა! ჩემს ქალზედა გაქვს სათქმელი?

ნოვკო. დიას, შენს ქალზედ.

ალი-ფაშა. ახა, რას მეტყვი ჩემს ქალზედ. ჩემი ქალი სირცხვი-
ლისათვის არ არის გაჩენილი, ჩემს თვალებს მიჩიკვნიან.
თუ ტყუილად ბრალს რასმეს დაჭსადებ, ის გერჩივნა რომ
შსამიან გველს ებინე.

ნოვკო. იმას არ ვიტყვი, რაც ზედ-მიწევნით არ ვიცი. და
თუ ვიტყუო, ფაშავ, აგერ შენი ხმალი და ეს ჩემი თავი.
მამ იტადე, შენს ქალს უყვარს ერთი ფაწვილი-კაცი და
ამ ფაწვილ-კაცსაც გაგიყვით უყვარს შენი ქალი.

ალი-ფაშა. (მალავს უმყოფილებას) ჯერ მაგაში ტუდი არა
არის-რა: ხალ - გაზდა გული სიყვარულით არის სავსე.
ნუ თუ ეს არ იცი? ფაწვილი - კაცი და ფაწვილი - ქალი
ვერ იტაცსლებენ უსიყვარულოდ, როგორც დღის სი-
ნათლე უმსეოდ.

ნოვკო. ახლას ისინი რომ ერთმანერთსა ჭკადამდენ სოღმე
სადმე... ღამე... დამაღვით? აქედამ კეთილი სომ არა გა-

მოვა-რს. ახალ-გაზდებს გუფი სუსტი აქვთ; თოფის წა-
მალსავით უფეთქთ ხოლმე და გონება კი ჯერედ არა
აქვსთ რიგიანად შექთავრებული, — ჯერ იქმონენ რასმეს და
მერე ნანობენ. ეს ხომ მე და შენც გამოგვიცდია, ფა-
შაჰ!

ალი-ფაშა. (გაფიქრებული) შენ თვითონ ხომ არ მოიგონე ეს
სამარცხვინო ტყუილი? მაშ კინ გითხრა? მითხარი! მე
ამ ტყუილს უკანვე დაკუბურუნებ იმას, მერე ისე რომ
ძვალავით ყელში გაქნხიროს.

ნოვკო. მე იმის სახელს ვერ გეტყვი; მე და შენ ავი პირ-
ბა დავსდეთ; და რომ ჩემი თქმული მართალია, ამისა-
თვის თავს დავდებ. ეს კიდევ დიდი ჭირი არ იქნებოდა,
რომ ბოლო მაინც მოსაკვარებელი იყოს როგორმე.

ალი-ფაშა. მაგითი მითამ რის თქმა გინდა?

ნოვკო. იმისი, რომ თუნდ ძლიანაც მოინდომო, ვერას გზით
ვერ მიათხოვებ შენს ქალს იმ უძაწვილ-გაცს.

ალი-ფაშა. ვერა? რატომ მერე? შენ მე გუფს მისეთქამ.

ნოვკო. მეშინიან, ვაი თუ რომ გითხრა, ძლიან შეჭსწუნდე.

ალი-ფაშა. უმაგიასოთაც გუფს ცუცხლი მომიკიდე. ესლავე
მითხარი ყველაფერი.

ნოვკო. ალი-ფაშა, იმათ შუა ჯვარია.

ალი-ფაშა. ჯვარია!! ჯვარი სთქვი? (სიჩქარით წამოხტება) ოჰ,
ღმერთო! ჯვარის ძვივრად იქ ჩემი ხმალი ჩადგება!

ნოვკო. დამშვიდდი, უხილოდაც შეგიძლიან გააშორო ისინი.
შენი ქალი გაათხოვე, მალე გაათხოვე; და მანამდის კი
ყურე კარგად უბდე, იმიტომ რომ ბოსნიასში წყურღლი
ალი იცის, რომელიც არაუის სახელს არ დაზოგავს.

ალი-ფაშა. (საშინლად აღელვებული) ჭოი გააურნო! დედა-მიწა

გასკდეს და თან ჩავიტანოთ! თქვენ მე ალით მაშინებთ? ჩემის სიკეთისათვის მადლს მაგითი მინდით, განა? აბა, ნოკო, მითხარი იმ ფაქვილი - ჩაქის სახელი, თუ არა და ქვეყნას გამოეხადე.

ნოკო. თუ ალი-ფაქს თავის ფიცს გასტყვს, მეც მზად ვარ.

ალი-ფაქსა. აი წყუელიმც იყოს ის ჩემი ფიცი, რომ მე ესლას გულის სული დამაქრეფინა. წადი, თავი დამანებე. მე სამ ვეკლას შევიტყე, რაც კი შენგან შესატყობი იყო. (ნოკო კარებთან მიდის) ეს კი იცოდე, თუ რადა სთქვი, მარ-თალი არ გამოდგა, წმინდა ჭეშმარიტება არ არის, და თუ რომ ეგ ამბავი მარტო სიზმარში მოგელანდა, იცოდე შეთქი, რომ მე ჩაქი არ ვიქნები, თუ შენ როდისმე სიზმარს-და ნახავ.

ნოკო. ფაქსა: ვეკლას კარგად გამოიკითხე და მე ხელიდამ არ წაგიკაღ. (გაღის).

4-სე სანახაჲნი.

ალი-ფაქსა. (მარტო) დიას, შეირიმა კარგა სანაა რაც დადონებულა დადის. იმის თვალებს, იმის ღიმილს—მწუნარების ფერი ადევს. ლაშაჩაქის წარობს, ბაღში აღარ დასკიინობს; აღარც ვეკვილებსედ მიუწევს გული, აღარც ჩაქმა - დახურვასედ. ფუ ეშმაკსა! ვეკლასური თითქმის და მართლად ისე იყოს, როგორც ნოკო ამბობს. (გაღის).

5-თე სანახაში.

(ოთახი ხალგებით დაფენილი, სავსე რბილის ბალიშებით და მუთაქებით. ერთს მხარეს კედელთან დგას წაღო, სადაც ოსმალები ქვესაგებს ინახვენ.)

მეირიმა და შერიქა (მეირიმა დივანზე ზის, მკლავზე დაურდობილი. შერიქა ხალიჩაზე მოკეცილია შორი-ახლო და კარებისაკენ იუყრება.)

მეირიმა. დანიშნულან! მამ წავიდა იმედი, ჩემი უკანასკნელი ნუგეში. ესლას ჯღარა მუაკს უივანი, თითქო თავის დღეშია ცრე მეოღია. ოხ, შერიქა, შენ რას ჭფიქრობ? მითხარი, ხომ უსვინიდიხოდ მომატყუა.

შერიქა. შენ წინაღვე უნდა გცოდნოდა, რომ უბედურება გეწოდა, რადგანაც იმან ისლამის მიღება არ მოინდომა.

მეირიმა. ჩვენ ხომ ერთმანეთს აღთქმა მივეცით, მტკიცე აღთქმა, რომ მე თავის დღეში არ გავთხროვებოდი და ის თავის დღეში ცოლს არ შეირთავდა, რადგანაც ჩვენ ჩვენი კანონი გვიძლიდა. და იმან კი, იმან, მუხსნათმა, მიღალატა!

შერიქა. შენ იმას კარგად იცნობ: რასაც მამა ეტყვის, არ შეუძლიან, არ დაემორჩილეს. ვინც გინდა იყო, უკვლას ყოჩაღად წინ გადუდგება, მაგრამ მამასთან ისეა, როგორც უსუსური ბავშვი. იმის მამას ძალიან ეშინოდა თქვენი და ძალ-დატანებით ლუბიტასკედ დანიშნა.

მეირიმა. ოხ, შენ ყოველთვის ამართლებდი და ესლაც ამართლებ. რომ ჩემი მწუსარება ცოცხათი მანც როგორმე გამიქარგო. კანხათ, რა იქნება. აი თუმცა კთხროვე, შე-

კვხვეწე, ბაღში არ მოვიდა, რომ ერთხელ კიდეც მანინც დამენახა, ერთხელ კიდეც გამეგონა იმისი სიტყვა და მე-რე, მე რე საუკუნოდ გამოვსადმებოდიოთ ერთმანერთსა. მოსკლას არ უნდოდა, რაღაც მიზეზებს ამბობდა, და მე კი, მე კი, ოჰ, სარცა უნდა დამბახაროს, წავიდოდი. ჯო-ჯოხეთშიაც რომ ეთქვა, იქაც კი, თუნდა წინადავე მცოდ-ნოდა, რომ იქიდან კვლავ დავბრუნდებოდი თავის დღე-ში.

შერიფა. იმას, როგორც მამა-კაცს, უფრო კარგად უფიქრია. რომ კიდეც მოსულყო ბაღში, ახლა კიდეც მოინდომებ-დით, მე რე კიდეც, და ამას—რა თქმა უნდა—ბოლო-ვლად ექნებოდა. რაღა საჭირო იყო ეგებები? ტყუილ-უბ-რალოდ გულის უფრო დანიწულულებით და იმის შიშინც რომ ახლა შეგვიტყობენ და დავიდუშებიოთ, უფრო მო-კვამატებოდათ.

მეირიმა. ოჰ, ეგ არ არის, არა! შენა სთქვი: «იმისი გული დაგიკარგავსთქო; იმისი გული შენ ღიუბინამ წაგართვა-თქო...» ასე სთქვი, ეს უფრო მართალია იქნება. ღიუ-ბინა ახალ-გაზდაც არის და ღამაწინა; დიდიდამ საღა-მომდე სულ იმასთან არის; ეალერსება, თავს ევლებს. ოჰ, ნეტა მესი დაცემოდეს და თან გადიტანოს. (პირს ბალიშებში დაჰმაღლავს ტირილით) ოჰ, შენიჭა, მე ვერ გა-ვუძლებ ამ საშინელს ტანჯვას გულისას!

შერიფა. ეგ ისეთი ტანჯვას არ არის, როგორც შენა გგონია. ის რომ ნახო და იმისი გულის ჰასუსი გაიგო, ისიც შესავით იტანჯება...

ნ-სე სანახავი.

პლი-ფაშა, მეირიმა და შერიფა (შერიფა წამოდგება. მე-
ირიმა ჯერ ვერა ჰხედამს მამასა და შერიფას ეუბნება.)

მეირიმა. ნუ მიდისხარ, შერიფა!

პლი-ფაშა. (მიუხანლოდგება) რა დაგეძმართა? ავად ხომ არა ხარ?

მეირიმა. დიას, თავი საშინლად მტკიავა.

პლი-ფაშა. შუბლი, ხელები, მთელი ტანი ცხელი გაქვს. შე-
რიფა, ექიმისათვის გაგზავნე.

მეირიმა. (სიჩქარით) არა, საჭირო არ არის, გაივლის. მად-
ლობელი ვარ, მამა.

პლი-ფაშა. კარგი, მაგრამ, სნეულებს თავი არ უნდა მიანე-
ბოს კაცმა.

მეირიმა. არა, ექიმი სწორედ საჭირო არ არის. ხვალ მე
ისე კარგად ვიქნები, როგორც ფრინველი; ჩემი ფეხები
ნუ გაქვს, მამა!

პლი-ფაშა. კარგი, ხვალა ვნახოთ. წამოგეჭი, დამშვიდდი, ვი-
თამც მე აქ არც კი ვარ. (მეირიმა წამოდგება; პლი-ფაშა
ოთახში გაივლის, გამოივლის; თავის-თავად) ღმერთმანი ეს-
ლა დრო არ არის, რომ გამოვკითხო. არა, ესლა არა-
ფერს არ ვეტყვი.

მეირიმა. მამა, რადა ხარ დაღონებული?

პლი-ფაშა. მართალია, ძალიან დაღონებული ვარ.

მეირიმა. შეიძლება, მაგის მიზეზი შემატყობინო?

პლი-ფაშა. ძალიან ცნობის-მოყვარე ჰყოფილხარ! მე სწორედ
უნდა ვითხრა, იმიტომ შემოვკვი შენთან, რომ ჩემი

ნაღველი მეთქვა; მაგრამ ვინ იცის?... იქნება... ეჭვს, ჭსკვლავს, სვალადის დარჩეს.

მეირიმა. ღვთის გულისათვის, იქნება ჩემს თავის ტვივილს კრიდეები? (აღება) დამიჯერე, ცოტად გადამიარა კიდევ და ლაპარაკში სულ გადამივლის, მითხარი.

ალი-თაშა. კარგი, მაგრამ...

მეირიმა. შენი ჭირიმი, მამაკ!

ალი-თაშა. სასიამოვნოს ვერას გეტყვი და მეშინიან, ვაი თუ ჩემს ლაპარაკში გაწეინოს.

მეირიმა. უთქმელობა უარესი იქნება ჩემთვის. სთქვი, მამაკ.

ალი-თაშა. შერიფა, წადი აქედამ. (შერიფა გავა) უური დამიგდე, მეირიმა, აი ჩემის ნაღვლის მიზეზი. მე თავი მომაბეზრეს იმ უმაწვილ-კაცებმა, რომელნიც ირეკიან ჩემ სასახლეში და შენს თავს მთხოვენ. აქამდის ყველას უარს ვეუბნებოდი, რომ შენთვის მასმებინა. მაგრამ, ესა და კი ამდენს უარის თქმას ბოლო უნდა მოეღოს, რადგან ესა დროც არის, გათხოვდე. ამ დღეებში შენი თავი სამმა უმაწვილმა-კაცმა მთხოვა. ერთი არის თაშის შვილი ბიგაჩიდაში, ოსმანი; მეორე ჩიზმიჩი, მდიდარი ბეგი ლივანისა და მესამე თვით ზვორნიცის თაშა. თუ ამათგ უარი შეუთვალე, ღმერთს გუფიცები, ჯარ კიცი; უკეთესს ვის ამოარჩევ; თუ არ თვით ძალად სულთანს სტამბოლისას.

მეირიმა. რა, მამა-ჩემო, შენს იმ უმაწვილ-კაცებმა მოგაბეზრეს თავი, რომელნიც შენ სასახლეში ირეკიან, თუ თვითონ მეირიმაში?

ალი-თაშა. უმადურე! განა ეგეთი ზსუსი უნდა მიჭსტე მამა-

შენს? ვინც სხვის გულ-კეთილობას არად ავადებს; ის დარსია რომ ყანგმა შესჭამოს.

მერიმა. ყანგი შემჭამს კიდეც; ნუ იფიქრებ, რომ მინდოდა შენი გულის ტკენა. მე ვერ აქამდის არ ვიცი რომიერად სიტუკა-მასუხის მიცემა. მომიტევე, მამავ!

ალლი-ფაშა. ჭო, კარგი! შენ მხოლოდ ის მითხარი, რომელ ერთისაგან მივიღო ნიშანი და სიტუკა რომელს მივსტე?

მერიმა. არც ერთს.

ალლი-ფაშა. მაგას მართლად ამბობ? არც ერთს? შეირიმა, ეს რას ნიშნავს?

მერიმა. მე, მამა ჩემო, არ მინდა რომ შენ როდისმე მოგ-შორდე. თუ ჩემი აქ ყოფნა არ გიძიძის, ამ შენის სასახლის შატარა გუთხეში დამტოვე! მარტო ამას გეხვეწები და გთხოვ.

ალლი-ფაშა. კარგი, მაგრამ შენ ჭნებამ, რომ მე თან-და-თან სიბერე ძერქვას, დღესა თუ ხვალე მიწა მიმიბარებს. მე დედა-მიწა დიდ ხანს აღარ მამყოფებს თავისუფლად. მაშინ შენ რა გეშველება? არა, მე არ მინდა, რომ ჩემს შემდეგ აქ უმეტრონოდ დარჩე, მარტოვად, ფერთებ-ჩამოყრილი, როგორც დაქტეულ კედელში უბედური გუგული.

მერიმა. (დაფიქრდება) არა, მაგახედ შენ სულაც ნუ შესწუხდება; მე შენზედ მეტს არ ვიტოვებ, თუმცა შენ სიტოვების ბოლოში ხარ და მე სათაკეში.

ალლი-ფაშა. რას სუფულობ, ნეტავი მითხრა!

მერიმა. როცა გაცხ გულში მწუხარება ჩაუდგება, გულს აფუჭებს და ღრღინის უფრო მალე, კიდრე წელთა სიმრავლე.

ქარი ახლად გამოსულ ყვავილს უფრო ადვილად მოსტეხს ხალძე, ვიდრე ძველს შტოსა.

ალი-ფაშა. (მოჭმუხნილი) მეტე, შენ რა მწუსარება გაქვს მაგისთანა? მე უნდა, მე მინდა ყველაფერი შევიტყო.

მეირიმა. რაც მწუსებებს — ის ჩემი საიდუმლოა; მარტო ერთმა ღმერთმა იცის, სხვა ვერავინ შეიტყობს.

ალი-ფაშა. (აღშფოთებული) შემტყდარი ხარ; მეც ვიცი; მაშ მართალი ყოფილა, — გრცხვენოდეს!

მეირიმა. (უიშით) რა იცი, მამა?

ალი-ფაშა. შენ გააურო გიყვარს; ეგ როგორ მოგივიდა ფიქვად, რომ გააურო შეიყვარე?

მეირიმა. შენ ვინ... გითხრა ეგა?

ალი-ფაშა. ოჲ, ღმერთმა ნუ ქნას, რომ იმისი საყვარული დიდხანს შეგრჩეს.

მეირიმა. (მამის წინ მუხლებზედ დაეცემა) მე ის მიყვარს, ტყუილს ვერ გეტყვი... ნუ ჯავრობ მამა, შემიბრალე და ნუ დამწყევლი; თორემ ნახამ, შენი წყევლა მალე ამისდება. ეს საყვარული მე სიკვდილად გადამეტყვევა. (მამა მოშორდება ქალსა; ქალი პირის სახეზედ ხელებს მიიფარებს).

ალი-ფაშა. მაშ სიკვდილად გადამეტყველს... და იცი როგორს სიკვდილად? ესლავ გეტყვი. ოსმალის ქალი, რომელიც გააუროს შეიყვარებს, ვისიც შეილი უნდა იყოს, თუ გინდ თვით სულთანისა, ტომარაში ჩასმენ და იმასთან იმავე ტომარაში ჩასმენ კატასა და შხამიან გველსა, რომ კატამ თავის ბრჭყალებით გულ-მკერდი დაუხრეკოს, გველი კიდევ ველზედ შემოესვიოს და მეტე სამივეს ერთად წყალში გადაისვრიან, რომ მზის ნათელმა თავის დღეში ისინი აღარ ინახულდეს. აი ასე ეტყვიან ოსმალები გა-

ურის საუკვარულსა. თვითონ გიაურს კი თავს მოჭსტრიან და სადმე გზის შირას დააგდებენ, რომ ნადირმა და მიფრინველმა ჭფლითონს ზ ჭგლიჯოს. მითხარი, ვინ არის შენი საუკვარელი?

მეირიმა. (თავს მაღლა ასწევს) ნუ თუ არ იცნობ? ყველაფერი გცოდნია, და ვითომ იმისი სახელი კი არ იცო?! განა ეგ დასაჯერებელია?

ალი-ფაშა. იმის სახელს ესლავე გათქმევინებ. აქავ. ამ წუთსავე!

მეირიმა. (ადგება, გამხიარულებული) ოჰ. რა რიგად მომეშო გულზედ!

ალი-ფაშა. (თან-და-თან ფიცხდება) იმისი სახელი... იმისი სახელი მეთქი!

მეირიმა. ვითომ მე უნდა მათქმევინო იმისი სახელი? ვითომ მე გამოგიცხადო ვინ არის?... დეე, წინადაც თავზედ წამომექცეს.

ალი-ფაშა. (ძალიან გულზედ მოსული.) გათქმევინებ მეთქი, ძალით ამოგვლეჯამ შირიღამ იმის სახელს!

მეირიმა. ჯერ იმისთანა ძალა არ გაჩენილა ქვეყანაზედ, რომ იმისი სახელი მათქმევინოს.

ალი-ფაშა. (გაანჩხლებული.) რას მიჭქარავ? შენ თითქო ვიბრში ავირბობ ჩამიდგე. ანა ჭსოქვი, ან არა ზ ესლავე სულს გაგაფთხობინებ.

მეირიმა. მე შენის ხანჯლისა არ მეშინიან. შენ შეგიძლიან ლუქმა-ლუქმად მატციო, მაგრამ მაგას კი თავის დღეში ვერ მათქმევინებ.

ალი-ფაშა. ალლას, ალლას, ალლას! თვალთ მიხედედება (ხელს სცაცებს) მე ბორცოტო, ესლავე ჭსოქვი მეთქი!

მეირიმა. თავის დღეში... თავის დღეში არ გეტყვი! აჭა მომ-
კალი!

ალი-ფაშა. (დანის დაცემას უპირებს) სთქვი მეთქი... სთქვი!

მეირიმა. ვერ გეტყვი მამაკ, მამაკ!... (გულს შემოეყრება და და-
ცემბა; ალი-ფაშა განცვიფრებული დგას და ხანჯლით მოღერე-
ბულს ხელს დაბლა დაიღებს.)

ალი-ფაშა. ეს რა ამბავია?... გულს შემოეყარა. ამას რას
გშვრები!... ოჭ, უბედურო მშობელო, ეს ხომ შენი ერ-
თად-ერთი შვილია, ერთად-ერთი! (ხანჯალს ხელიდამ გა-
ავდებს; მეირიმას აიყვანს ხელში და დივანზე დაასვენებს; უბლ-
ზედ ხელს დაადებს და მერე გულზედ.) გულ-შემოეყრილას!..
აღარა ესმის-რა! ეს შერიფა რაღა იქნა?... (კარებისაკენ
გაიქცევა; მერე გაჩერდება) არა, არ მინდა რომ შერიფამ
ამ ყოფითა ნახოს ჩემი შვილი. დეკ, თვითონვე მოვი-
დეს გონზედ. განა თვითონ თავისგნით საკმაოდ უბე-
დური არ არის, რომ მეც არ მოვსულავიკ და ტი-
რი ჭირს არ მომემატნა? ოჭ, ერთი შესჯეთ!... ყველას
იტყვი რომ მკვდარია! შვილო, მეირიმა, ვერ მკვდარი
არა ხარ და ვერ ამიტანია, მართლა რომ მომკვდომოდი,
რაღა მეშველებოდა. სამს დღესაც კვლავ გაკძლებდი ცოც-
ხალი. ვაიმე, ვაიმე, ეგ უბედურება იქნება კიდევაც მო-
მელოდეს. ესლაც ცხადდა ვხედავ, რომ მკვდილად გულს
უფრო მალე ამოვკვლევდი, კიდრე იმ წყეულს სიყვარულ-
სა. ვაი, უბედურო შვილო, ვხედავ, შენ დედი - შენის
სისხლი გიდულს. დედა-შენიც აგრე ინახავდა სიყვარულ-
სა და იტვიანობამ მალე გამოსახლმა წუთი - სოთელს.
(მეირიმას გვერდით დაედება და ღრმად ჩაფიქრდება. რამდენიმე
ხნის შემდეგ მეირიმა გონზედ მოვა.)

მეირიმა. ოხ!

აღლი-ფაშა. მეირიმა!

მეირიმა. ჯერჯერ აქა ხარ? დმერთო! ნუ მტანჯავ; ან სიტყვ-
სლე წამართვი, ან თავი დამანებე.

აღლი-ფაშა. სიტყვსლე წაგართვა? მე? ოჰ! შენ არ იცო, რა-
გორ მიღიხს მე შენი სიტყვსლე.

მეირიმა. აქამდის შენ გუელ - კეთილი იყავი და ესლა გი სხვა
ხარ.

აღლი-ფაშა. გახუმიდი, მე უოკელთვის ასეთი ვიყავი; ხომ კარ-
გად იცო მე გუელ - ფიცხა ვარ; შენ გი მეტის - მეტად
შეუშინდი ჩემს სიანხსლეკსა. ნულარ მომგონებ, რაც ეს-
ლა მოხდა. მგონია, სუსტად ხარ... ახა ერთი შე-
მომხედე. ოჰ, შვილო, მე და შენ მარტო ვართ ორნი
ამ წუთის-სოთუელში; უკრთმანერთოდ ახა რა ვიქნებით?
(მეირიმა თავს მამას მხარზედ დაუდებს.)

მეირიმა. შენ გი მაინც გინდა თავიდან მომიშორო?

აღლი ფაშა. (რამდენსამე ხანს ჩუმად არის, მერე ეცხვის) გამი-
გონე. მანამდის შენ გუელ - ამომოყრთილი იყავი, ბევრმა
ფიქრმა გამიარა თავში. ერთი იმათგანი შევინარჩუნე: კარ-
გია, თუ ცუდი, დმერთმა განახილას. ერთს რასმეს გი-
დეკ გკითხამ: არ შეგიძლიან როგორმე დავივიწყო ის
უბედური ფაქვადი-გაცი?

მეირიმა. არა, არ შემიძლიან! მეცა მსურს დავივიწყო, მაგრამ
კვარს გზით ვერ შევსდეკ.

აღლი-ფაშა. აგრე ძალიან გიყვარს?

მეირიმა. (თავს აიღებს) მე... ისა? ოჰ, მამა! აგი გითხარი,
რომ ეს სიყვარული მე ბოლელს მომიღებს მეთკი.

აღლი-ფაშა. (ადგება) არა, მაგამდის მე არ მაგიშკებ, არა! ად-

ბად ღვთის ნება ეგა ყოფილას; ალბად ასე განუგია ღმერთსა. ესლას, ნურასფრისას ნულარ გეშინიან, გულ-აღსნილად მიიხარა, ვინ გიყვარს.

მეირიმა. ოჲ, მამა. მეშინიან, ძალიან მეშინიან.

აღი-ფაშა. ტყუილ-უბრალოდ ნუ გამაჯვარებ.

მეირიმა. შენ ერთს რასმეს შესმითხვევ, მამავ!

აღი-ფაშა. აგრე უსიწმინდოდ მე ჩემს ყურ-მოჭრილ ყმასაც არ მოვატყუებ, და ჩემს შვილს ხომ უფრო არა.

მეირიმა. თუ აგრეს, მამ კარგა; მე მჯერა შენი შატოლსანი სიტყვა. ღმერთი იმასაც დასჯის, ვისაც ფიცი არა ჰქონს, იმასაც ვინც ფიცს ვასტებს. და თუ ეს უბედურება მეწვია ესლას მე, მამა, იცოდე სვალვე საფლავი უნდა გამოიხაროს!

აღი-ფაშა. რა საჭიროა მაგდენი ლაშაჩავი!

მეირიმა. იმის სახელს დიდის თავ-მოწონებით გეტყვი, იმიტომ რომ. ვინ უბრძოლი იმისი სწორი არავინ არის. შენ კარგად იცნობ ნოკვოს ახალ-გაზდა შვილს.

აღი-ფაშა. ყივანს?

მეირიმა. დიას... ის არის.

აღი-ფაშა. ესლას მიუხედავად ნოკვოს, რაც საიდუმლო ჰქონია. (მიმავალი) ერთს საათს უკან ისევ აქ მოვბრუნდები.

• 7-დე სანახაში.

მეირიმა. (მარჯო) რას აზრებს მამა-ჩემი? გამოვას აქედამ რამე კეთილი? იმედითა მამას და შიშითაც ვართთი. მაგრამ, არა, მამა არ მომატყუებს. ყივანის სიკვდილს ფიქრითაც

არ გაიტარებს. ეგ რომა ჭკმნას... იმის თვალ-წინვე გუელში დანას დავიცემ!... არა, თავს მოვიწამლავ საშინელის საწამლავითა... არა, იმ მაღალ გომეიდანამ გადმოვარდები, რომ ლუქმა-ლუქმა ვიქტე და უფრო ძალიან გუელი დავწვა მამას, რომელმაც სიტყვა არ შეინახა.

8-ვე სანახაპი.

ალი-ფაშა და მეირიმა.

ალი-ფაშა. შეილო, შენ აქედამ წადი. ესლავე ყივანი აქ მოვა; მინდა მოველაზარაკო.

მეირიმა. ყივანი! მეც აქ ვიქნები, მინდა თქვენი ღაზარაკი გავიგონო.

ალი-ფაშა. არ შეიძლება.

მეირიმა. ის ვერ დამინახავს. მე აქ დავიმალეები. (მიდის წაღოსკენ.)

ალი-ფაშა. შენ გინდა, რომ ყველაფერი შენს ნებაზედ იყოს. კარგი, ავრე იყოს. მაგრამ, რასაც კი გაიტეხ აქა, ხმა არ ამოიღო, კრინტი; არ გაინძრე.

მეირიმა. (წაღოში ძვრება) ფიქრი ნუ გაქვს.

9-რე სანახაპი.

შეან და ალი-ფაშა.

შეან. შენ დავიბარებოვარ, სასულეოვანო ალი-ფაშა? მითხრეს და აი იმ წამსვე გახსელი.

აღი-ფაშა. ძაღიან ცუდს დრეს მოხვედი. თუძცა მოხვედი, მაგრამ ველარ განვალ აქედამ.

შივან. მაშინებ, თუ მესუძრები?... რას ამბობ ძაღს. ძართლად სასუ მოღრუბლული გაქვს. ღმერთსა ვიფიცავ. რამ აქ სასუმარი სექმე არ არის.

აღი-ფაშა. სუძრობა რას მიქვიან. ვაი შენს დედას! შენი სიცოცხლე ბეწვსუდ ჰქიდას.

შივან. თუ ჩემი სიკვდილი გინდა. შენი ნებას, მაგრამ უსაძართლობა ვა იქნება. გვამიდამ გული გამოძაცაღე და ნახამ რამ ისე წმინდა და ბრწეინვალება. რაგორც რკინა შენის სძლისა.

აღი-ფაშა. სტუეი; მე სუდ ჩირქს ვიბრვიდი, რამელსაც რსაძლო სისხლით ამორცხს სოღმე; მე ძაგ გულში განსამდი. რამ შენ გიყვარს რსაძლოს ქალი, სასელღობრ მიერიმა, ჩემი შვადი.

შივან. ენა გაუხმეს იმას. ვინც ეგ გითხრა; ძაღის მიტქმელს შენი მოტუეება ჰსდომება. მე, ფაშავ, ქრისტიანის ქალსუდა ვარ დანაშნული.

აღი-ფაშა. ეგ უფრო ცუდი. ერთისთვის მივიცია შენი გული, მეორისთვის ბეჭედა და რვი მოგიტუეილება.

შივან. ერთიცა და მეორეც მე ჩემს საცოლოს მივეცია.

აღი-ფაშა. განუძდი, უბედურო! ძაგასუდ მეტად ნულარ ირცხვენ თავს ტუეილად! მე ყველაფერი ვიცი... მე... მე ირამამ თვითონ მათხრა.

შივან. მიერიმამ!

აღი-ფაშა. იმისი ძაღლობელი უნდა იყო, რამ დღეს თავი სუდვე გაზია.

შივან. თუ აგრეა, ტუეილილას დამაღვა. თუ გითხრა, მე უარს

არ ვუფიქრობ. სიტყვეს შევხვდებით, და ამასვე მეტად შენდობის თხოვნა. აჭა, აჭა ვარ შენს წინ; შენს ხელში ვარ; რაც გინდა, ის მიყავი.

ალი-ფაშა. (რამდენსამე ხანს დააწყევრდება) ბედნიერ ვარსკვლავებს, სხვა ხარ დაბადებული; შენი ბედნიერება ისეთია, რომ მაგისტანს ვერ აწავის ქსწვევია. მე არამც თუ სიტყვას ვიყენებ, არამედ გაძლევი ჩემს მამის-ერთას ქალსაც და ამასთანავე ჩემს სრულს სიძლიერეს იმ პირობით ვიძინებ ჩემი ქრისტიანობის გადადგოვად.

შევან. რა?... მტლი, თუ რა ამბავია.

ალი-ფაშა. არა, სრულს მართლად გუბუნები. შენი ბედი გიგვიჩინებს? დამეჩინებინა, რომ განსაკვირვებელია. სწობიან მალე აღსრულდეს, თორემ ვინ იცის, იქნება მეტი აღარც ვიძინებდომო.

შევან. (თავის-თავად) ვაიბე, ვაიბე! მეირიმას ვი წავიყვანდი და მაგისი სიძლიერე დეე მაგასვე დაჩვენოდა, მხოლოდ ვუწავს ვი უნარს ვერა ვუფიქრობ.

ალი-ფაშა. რას გინებებულხარ? მზითევი ხომ არ გეტყობა?

შევან. მე მტრსკენიან, ფაშა, სირცხვილით გეღარ შემიძინებინა შენთვის, არამც თუ უნარსი რამ მოგცე. შენი საჩუქარი დიდია; მაგისტანის დაგიგონი ხელებს, მუხლებს, იმ მიწასაც ვი დავემსობი, რომელსედაც შენი ფეხი დგას, მაგრამ ამითა ვარ უბედური რომ მე უმადური უნდა გეჩვენო, იმ დროს როდესაც ჩემი გული მაღლობით სავსეა.

ალი-ფაშა. როგორა? მეირიმასვე უნარს ხარ? შენ ჩემს აუარებულ სიძლიერესვე უნარს ხარ? რა, დამეჩინებინა, შენ ჭკუასვე არ უნდა იყო.

შივან. ვეკლათეერი, რასაც მძლეკვ, სიტონსლის ფასადა ღირს, მკრამ ჩემი რჯული ვეკლას მიჩვენის.

ბლითაშა. აგრე სულელი რადი მეგონე. რჯული? განა ერთ-სა და იმავე ღმერთს არ ვლაცულობთ! ოსმალურად ვლაცულობთ, თუ თქვენებურად, ღმერთი ერთია.

შივან. ვაიჲ რა დღეს შევესწარ! ნეტა მიწა გამსკდარიყო ჩემს ქვეშ და თან ჩაკეტანე. (ჰფირობს) ყოველივე, ყოველივე ამოა ჩემთვის; მე არ შემიძლიან... დედა, მამა, ძმები წუგულით ამოდიებენ... სირცხვილით და მწუხარებით თავებს დახრცვენ. ამასთანავე სხვა მიზეზიც არის: მე დანიშნული ვარ ურთშის ქალზედ. ის მოხუცი ჰატოცტემული კაცია, ქალი კარგია, ორივეს ვუყვარვართ; ცოდვას და ქვეყნის წინაშეც სირცხვილია, დანიშნულ ქალზედ ხელი ავიღო.

ბლი-თაშა. ვეკლათეერს ძალიან დაწვრილებითა სჯი, მკრამ ერთი რამ გი გავიწუდება და ეს ერთი რამ ჩემს ხელშია. ხელი რომ ოდნავ მოვიკუმშო, ისე გავსტყულებ შენს სიტონსლესა, როგორც ერთ უბრალო ჩიტის ბარტყსა; ერთხელ კიდევ გეუბნები: კარგად იფიქრე, კიდრემდის უგანასენელს მასუხს მომცემდე, კარგად მოიფიქრე, ყდაწვილო-კაცო.

შივან. რაღა უნდა მოვიფიქრო? აი, ჩემი თავი, მომიცია შენთვის, და ჩემს რჯულსა და ჰატოხსნებას გი, ფაშავ, ვერ მოგცემ.

ბლი-თაშა. ო! მას აგრე?... სწორედ აგრე?... რატომ აქავე ასო-ასოდ არ დაგკუწე მე შენა!?

შივან. შენ ჩემზედ უფრო მართებული სიძე შეგეყენის. შენ დიდი და ძლიერი ფაშა ხარ და მე შენთან რა ვარ?

ჯიანჭკელასე უმცირესი. თვითონ ოსმალებიც კი სსსა-
ცილოდ აგიგდებენ ჩემს გამო. დამანებე თავი, დეე მე
ჩემს დაბალ ქერქშივე ვიყო, იქ იმისი ჩინჭი მანინც არ
მომეცნობა, რომ თავის რჯულისაც უღალატაო, თავის
გვარეულობასაც და თავის საცოფოსაცაო. შენ თუ ისევ
ისეთი სამართლიანი კაცი ხარ, როგორიც ყოველთვის
ჭყუთილხარ, მაშინ ამისათვის არც გამამტყუნებ და არც
დამსჯი. (ფაშა აღშოთებული დადის).

პლი-ფაშა. გადი, გადი აქედამ, ჯიანბამდისაც გზა გქონია! გა-
მეტა რომ არამც თუ შენ, შენი ჩრდილიც არსად კინა-
სულო; ჩემს სსსსლეს შორიდანაც ვერ გაბედო შემო-
ხედო. კაი შენ, თუ რაც აქ ითქვა, გაუგია ვისმე. გასწი,
გამეტა! (უივან გადის).

10)-თე სანახაჲნი.

მეირიმა და პლი-ფაშა. (მეირიმა წალოდამ ამოვა; ფერ-
წასულია, ფეხზე ძლივსა დგას).

პლი-ფაშა. ხომ გაიგონე?

მეირიმა. (დოვანთან მივა) ვეკლასეკერი, ჭ იძის უკანასკნელს სიტ-
ყვებს კი ძლივლა ავადკენე ყური, მეგონა, იქავე მოკვდი-
ბოდი.

პლი-ფაშა. ხომ სედავ. რაც კი შესაძლო იყო, არა დავხო-
გე-რა. ამაზედ მეტი აღარა მომეთსოვება-რა. ესდა ვნა-
ნობ კიდევაც; მე წინაღვე უნდა მცოდნოდა, რომ ესე

მონდებოდა. თითქმის ყველა გიაურები ამისთანები არიან; რჯული სინოცსლეზე მეტად უღიერთ.

მეირიმა. არა, ძამა, იმას ღიუბიტა ჭყვარება; აი კმძაკა წაიღოს იმისი სული!

პლი-თაშა. არა შვრება, ნუ იქს. ძაგის ნაღველსაც ვაკუძლებთ. კარგია, რომ ასე მოხდა და არა სხვათერო. მწუნარება შენი გაივლის, და შენი პატროსნება სელ-შეუსებლად დარჩება. შენ ღამაში ხარ, მდიდარი, მადლის ხარისხისა, — ის გიაური შენი სკადრისი არ არის. გაშლილს ვარდს აყრალბულ წუმში ვინ ხაჯდებს? რქრეს უნაგირი დაადგი ვინსა, მაინც რურგიდგან გადმოიგდებს! თავი დაანებე იმ სულელს, გულიდამ ამოიღე!

მეირიმა. რა, ძამა, ნუ თუ ჩემის გულისათვის შურისძიებას დაუწეებ? ღონე სელთა გაქვს, თუ მოინდომე. რს, მარტკალი ის რჯული გიაური და წელის პირ გადააგდებინე იმისი ლეში. დეე, მშიერი ძაღლები გაჭსძენ იმის ხორციით და მღვრიე წყალმა წაღვეს.

პლი-თაშა. კარგი, მეირიმა, ცუდ-უბრალოდ ნუ ღამაწაკობ. მე შენ გითხარი — შეიძულე მეტეი. ის არამც თუ შენის ღამაწაკისა, იმისი ღირსიც არ არის, რომ ფიქში გაიტარო. ბოსნაში ბეკანი არიან კაი გვარისა და რჯანის შვილები. იმათში ერთიც არ არის იმისთანა, რომ თავისი ნახევარ სიკეთე შენზედ არ გადააგოს, ან თავი არ გაიმეტოს ვაყვანურ რში, რღონდ შენ კი გიშოვოს. აბა აირჩიე იმათში ვინც გინდა. როცა აირჩევ, მე მითხარი. შენგან არჩეულს მე უარს არ ვპტევი. აბ უკვალს-ზედ უკეთესი შურის-ძიება იქნება.

მეირიმა. ამისთანა შურის-ძიება ისე საგრძნობელი იქ-

ნებს ჩემის გულისათვის, როგორც ერთი წყლის-ცვარი მწყურჭალისათვისა.

პლი-ფაშა. ჩემო შეილა, სხვას შურის-ძიებას ესლას ჩემგან ნუ მოკლი. რაღაც ის ძელაშარაკებოდა, სისხლი გულიდამ თავში ამიკარდა. მთელი ქვეყანა თვალ-წინ გადამიბრუნდა. მაგრამ გონებამ ჭსძლია გულსა და აქედამ ცოცხალი და თავისუფალი გაგუშვი. ანა, ესლას შურისძიების დრო აღარ არის.

მეირიმა. (თავის-თავად) ნუ თუ ყველაფერში ბედი ძლავლავდა! მას კარგი, მე თვითონ შეუდგები. (ხმა-მაღლა) ესლას კიცი მაგარად რა გიშასუსო. დრო მომეცე, მოვიფიქრებ, და მაგის შასუსს მაღე გეტყვი.

პლი-ფაშა. ხანგრძლივი ფიქრი—საქმის წახდენას! დღესვე შეგვიძლიან ყველაფერი გადავსწვეითო. შენს თავსა მთხრავს სამი ყმაწვილა-კაცი; იმათში ყველაფერია, რასაც კი ქალის გული მოითხრავს. სამივე ისეთები არიან, რომ იმათი სწორი მეოთხე მთელს ბოხნიასში ვერ მოიპოვებს. ერთ-ერთი ამოიჩნე, და სხვას ორს მე მოვიშორებ თავიდან.

მეირიმა. (სიჩქარით წამოდგება და გაბეჯით) რომელია იმათგანი უფრო ვაჟ-კაცი, უფრო გამბედავი გული ჭქონდეს, ძლიერი ძელაგი, მასკელი ჭკუას და მედგარი სული?

პლი-ფაშა. ოსმან-ფაშა ბისხის შვიდი.

მეირიმა. (დაწყნარდება.) სამს დღეში ან იმას ამოვიჩნევი, ან სხვას ვისმე.

პლი-ფაშა. სამი დღე?—გვიან არის!

მეირიმა. ჩემთვის აუცილებლად საჭიროა, რომ ეს ვადა მომ-

ცე. ჩემთვის აუცილებლად საჭიროა, რომ ჩემმა გულმა
ნაღველი გადაიხროს.

ალი-ფაშა. მაშ ვარგი, გაძლევ სამს დღეს ვადას; მეოთხე
დღეს შენთან მოვალ ჰასუხისათვის. (გადის.)

11-ტე სანახაში.

მეირიმა და შერიფა.

მეირიმა. (ერთს კარს გააღებს.) შერიფა, სადა ხარ?

შერიფა. (საჩქაროდ გამოვა) რა დაგემართა, ქალა? იყერი წაგ-
სვლია, ასე ჯერ არ მინახავხარ.

მეირიმა. იყერი წამსვლია და უფრო მეტად წამივა, ჯერ მოი-
ცა. მე ვადა მაქვს მოცემული სამი დღე, მხოლოდ სამი
დღე, რომ ჯვარი ამოვიყარო, და მეტი თავი მოვიკლას.

შერიფა. ახალი უბედურება რა გვეწვია მაგისტანსა?

მეირიმა. ალი-ფაშამ ჩემის სიყვარულის ამბავი იცის.

შერიფა რას ამბობ?

მეირიმა. ეს არის ესაა ყივანი იყო აქა; მე აქ დაკვიძლე და
უკვლავ გავიგონე.

შერიფა. ხომ დავღუპულვართ!

მეირიმა. მამა ეუბნებოდა, ქალსაც მოგცემო და მთელს ჩემს
სიბიდიდრესაცაო. ოღონდ მაჭმადის რჯული მიიღეო.

შერიფა. რაგონა? ნუ თუ?... მეტი?

მეირიმა. უარი ჭსთქვა.

შერიფა. უარი? რა მიხეცით?

მეირიმა. იმ მიხეცით, რომ გიანურებმა ერთგულება არ იცინან.

დახატაში ვტყუობოდა, რომ იმას ღიუბიდან უფრო მოსწონს, ვიდრე მე. მე შენთვის დიდი ხანია მითქვამს კიდევ ეგ ამბავი.

შერიოთა. უიჭ, დასწვას, ამოჭბუგოს ის ცუცსლმა!

მეირიმა. გაშიგონე. მე არ მინდა ეგ ამბავი იმას შევარჩინო.

ჩემი შერთვა უნდათ თაშა ბიხანის შეილსა და კიდევ ორ ყმაწვილ-კაცსა. მამასა ჭსურს ერთ-ერთს მიმართხოვოს და სამი დღე კადა მომცა ამოსარჩევად. შენ როგორმე ძალვით მიდი ბიხანის შეილთან, ამბობენ გამბედავი ვაჟ-კაციაო, და ჩემმაგურად უთხარი, რომ მე იმას შევირთავ, ვინც უკეთესს ვიარუს მოჭკლავს. რადგანაც მაგისტანს ვაჟ-კაცი უფიილს, ომში გამართხოვოს ყივანი.

შერიოთა. ეჭ, ნეტა რასა ბძანებ!

მეირიმა. ყური მივდე!

შერიოთა. მიბძანე! მაგრამ ჯერ კარგად მოიფიქრე; ძალე შეინახე, და მეტე მეტ დამწუკელი, რომ დავგიჟო და დავმოჩინო. შენ უჩვეთავ, რომ მოჭკლან და მეტე იმის მკვლელს უნდა გადაეხვიო?!

მეირიმა. ჭო, უნდა მოჭკლან, მოჭკლან მეთქი. მე ძარტო ეგა მსურს, ძარტო ეგ მინდა.

შერიოთა. კარგი ახლა, ბიხანის შეილმა რომ ვერ მოჭკლას და თვითონ შემოაკვდეს ყივანსა და ყივანი შენი გამოჯანრებული მთებში გავარდეს ჯან-მთელი და გახარებული, — მეტე?

მეირიმა. ოჭ! შენ სწორედ ჩემი მაცდუნებელი ეშმაკი ხარ; შენ რას არ მოიგონებ ხოლმე. ცუცსლი მომივიდე!

შერიოთა. ხომ შეიძლება რომ ასე მოხდეს და ასე უთუოდ მოხდებოდა კიდევ. შენ როცა გაჯავრდები, გულ-სწრ-

ფი ხარ და ბრმა და მამინ სულ აღარ დაფიქრდები სოლ-
 ძე. დაწინაწდი, გული დამშვიდე; ჭსჯობს უფრო გულ-
 დასმით მოვისაზროთ ერთად ეს საქმე. რაც ძნელი იყო
 ამ საქმეში, ის თავიდან მოგეშორება, რადგანაც მამა-
 შენი თანახმა გამხდარა, ყოვანმა შეგიერთოს? ესლას საქმე
 ყოვანზედ მიდგა: შენ გინდა, თავი გააგდებინო მარტო
 იმისათვის, რომ მამის შენის სიტყვას მამინვე არ დაჭყვას,
 განა? ყველასთვის ძნელია რჯულის გამოცემა, გვარეუ-
 ლობის დალატი და ყოვანისათვის სამ უფრო ძნელია და
 ძნელი. მე იმისი გული კარგად ვიცი და ის უდიდესი
 წყლულიც ვიცი, რომელიც გულში აქვს. ჯერ თავისი
 გვარეულობა უყვარს და გვარეულობის მერმედ—შენ უყ-
 ვარსარ. ნება მომეცი მე იმის წყლულს ხელი ჩაკვიდო
 და თუ ჩვენ ისევ ხელში არ ჩაკვიდოთ, მამინ მთელი
 შესამი შენის შულის-ძიებისა ჩემზედ გადმოაქციე.

მეირიმა. სისხლის გზაზედა ვდგევარ და წინ რად მელაბები?
 რად მიმშვიდებ გულსა და ხელმეორედ იმედს მიბრუნებ?
 მამ მამა-კაცნი მართალნი ყოფილან, რომ გვაუგედონ,
 გულ-ს-უსტნი ხართო.

შერიფა. ჭა, თანახმა ხარ, თუ არა?

მეირიმა. რამდენი დრო დაგეჭირდება, რომ რაცა ჭსთქვი, ის
 მოახდინო. სამს დღეზედ მეტი არც მე თითონა მაქვს.

შერიფა. სამი დღე ცოტაა. ცუდს არა იქ, რომ თხრონითა,
 თუ მოტეუებით უფრო გძელი ვადა მოგცეს.

მეირიმა. კარგი, მაგრამ, სამს დღეს თუ არა, სუთ დღეს უკან
 მაინც ყოვანის ქორწილი იქნება. ტყუილად კინაღამ არ
 შემადანებ იმედის მოცემითა. აბა რიღას იმედი უნდა
 მქონდეს.

შერიფა. (ჰფიქრობს) გამიგონე... ჩვენ ღიუბიცა თავიდან რა-
გორმე უნდა მოვიშორეთ.

მერიმა. მოვიშორეთ?!... კარგი აზრია!... მართლა, რამ
ძალიან კარგი აზრია.

შერიფა. ახლა რაგორ მოვიშორეთ?

მერიმა. ბისჩის შვილს პირიბა უთხარი, რომ ღიუბიცა მო-
იტაცოს და ისეთს ალაგს გადაჭკარგოს, რომ ნათესავებ-
მა კვლავ იპოვნონ.

შერიფა. ძალიან კარგი. ახლა რაგორ ვუთხრა, რა მიზნითა
ხარ შენ მაგ ქალზედ კვრე განჩისებული?

მერიმა. რაც გინდა, ის უთხარი. უთხარი,—და ტყუილიც არ
იქნება,—რომ ღიუბიცამ მეტად უკადრისად გამხდა და
მე აღთქმა მივეცი, მაშინ გავთხოვდი, როცა ჩემი სჯიმრო
მაგეებს გადაუხდის.

შერიფა. მეცე ქალს რა უყავს?

მერიმა. გაჭყიდოს, მოჭკლას, წყალში დახარჩოს, ერთი სიტ-
ყვით, რაგორც სურდეს, ისე მოეჭტეს, ოღონდ კი ჟი-
კანმა არ შეირთოს. გესმის? არ შეირთოს მეტე. წადი
და ამის შესახებ მომიტანე. (შერიფა გადის).

12-ტე სანახაში.

მერიმა. (მარტო) ჩქარა, ჩქარა... ოღონდ ერთი ღიუბიცა თავი-
ვიდან მოვიშორეთ და სელახად შევეყრები... ესლა კი
განუშორებლად... ჩქარა. თუ მართლა უყვარს, ო-ო! ნადკელი
გუფს გაუზობს, თუ არ უყვარს, მაშინ ერთი მიზნით
ჩვენის განშორებისა აღარ იქნება და ჩემი მკვე დამიბ-

წუნდება. ასლა ბისაჩის შვილი რომ იმ ქალს გადაჭყარ-
გავს და მოვა თუ არა, მეტყვის, ახა პირობასკად რომ-
გორა ხარო? მაშინ... ეჭვ, ჯანაბამდისაც გოა ჭქონია,
წაც მოხდება, მოხდეს. მე მოვატყუებ. (გადის).

(ფარდა).

მოქმედება მეორე.

(სცენა წარმოადგენს ტყიან მთებს. ჰაიდუკები გარშემო სხედან და პურსა სჭამენ. ამათგან უფროსნი არიან: რაღათ, სტანიშა, იაქშა, წვიან, მილუტინ და ვუაი.)

1-ლი სანახაში.

რაღათ. ბეჭი სტანიშას. სტანიშა ძველი ჯადოქარია. აბა, იაქ-
შავ, ეს ბეჭი მიაწოდუ. ვნახოთ რა ამბავია.

სტანიშა. ბეჭს თაკი დაანებე! ბეჭსედ მკითხაობა ხომ ბავ-
შეებმატ იციან.

იაქშა. (ბეჭს გადასცემს) ანა გიშავს-რა, შენც გასინჯე, თვა-
ლები ხომ არ გამოგცვივს!

სტანიშა. (ბეჭს აცქერდება) ეჭე, აბა ვნახოთ, ძველად ჯადოქა-
რო. მოსავლიანი წელიწადია; მაგრამ ბეჭსედა ვხედავ
სისხლის ღვრას!... რძი ატყდება; აბა, ძმებო, მზად
იყავით.

წვიან. ივანე ნათლის-მცემელმა გვისმინოს, და დიდ-ხანს უსაქ-
მოდ ნუ დაგვტოვებს, თორემ თათი-იარაღის ხმარებას
გადავუჩვენებ.

მილუტინ. შენ თუ მართლად წინასწარმეტყველებ, ერთს რქ-
რას განუქებ.

სტანიშა. სიტყვა ან გადასთქვას, აი! ყველანი მოწმად იყავით!

ძველი ჯადოქარი ან გამოტყუნდება.

რადათ. რომელს ჯადოქარზედ ამბობ?

სტანიშა. ესლას ან სთქვი, რომ მე ძველი ჯადოქარი ვარ. მანთალიცა ჰსთქვი. მე ყოველთვის მისვლას-მოსვლას მქონია ჭაჭუბთან და გუდიანებთან. იმ ღამესაც ეშმაკმა ერთ-ამათგანთან წამთარია, აი იქ, ქვემოდა, ჩვენ გვერდით რომ სოფელია. ხომ იცით, რომ წმინდა ივანობის დღის წინაჲდ მკითხაობა კარგია. იმ გუდიანს იმის მეტად მე ვერ ვენახე და ჩემზედ ან გაუგონია-რა. როგორც რომ მიგუასდგოდო, თავის ლურჯი თვალებით დამატყვევდა, და მითხრა: «შენ ჭაიდუგი ხარო, ვიდრედი რომ მოხვიდოდო.»

რადათ. ეჭ, ნუ სტყუი!

სტანიშა. დმერთს გეფიცები, ჯვარის მადლმა.

მუკი. სხვას რა გითხრა?

მილუტინ. ახა, ერთი გვიამბე იმის მკითხაობის ამბავი!

სტანიშა. მთვარიანი ღამე იყო; ჯერ აიღო და ბადას გაიტანა წყლით სავსე მთვარის შუქზედ. მერე კალა დაადნო, და სამჯერ რაღაცა სიტყვა წაიბურბურა, ეშმაკმა იცის რა სიტყვა იყო, და დამდნარი კალა სწრაფად წყალში ჩაასხა. მაშინ, ბადას ძირში დაუინახეთ ჩვენ, რომ ხმაღმა გაიქვას და მის გარშემო მრავალი მარცვალე ბრტყვიანად სინათლითა. ეს რას ნიშნავს მეთქი, ვკითხე? მუხუნება: «ეჭვი, შენ ბედი მოგელისო; ხმაღლი — ამის ნიშანიაო, და გარს რომ მბრწყინავი მარცვლებია — დიდს დაკლას იშოვნო. დაიცა, ჯერ სადა ხარო, სხვასაც ბეგრს რასმეს ვნახავთო» და სახლში შემიყვანა:

ვხედამ, ცუცხლი ანთია, ზედადგარი დგას და ზედ ქვა-
ბი საკსე წყლითა; ქვაბში სამი კონა რაღაც ბაღას-ბუ-
ლასია. რაც გინდა, ყველა ბაღასი იქ იყო. ბაღასის კო-
ნებს ბოლოები გადააჭრა, მერე ზედ რაღაც წაუსვა, ამ-
ბობენ გველის ნაღველით, მერე თიები გაიშალა, მარ-
ცხენა ხელში ფინის აიღო და ხელი ქვაბისაკენ გაიშვი-
რა და ისეთი ტრიალი დაიწყო ქვაბის გარშემო, რომ
თვითონ უფროსს ეშმაკსაც კი თავ-ბრე დაესხმოდა. ასე
მეგონა რომ ყველა მკვლაცხუნები, ქაჯები, კუდიანები და
ეშმაკები იქ მოგროვდნენ და იმსთან ერთად ტრიალე-
ბენ მეთქი. მე თავლები ძირს დავიდე, რომ იმათავის
არ მიუყრებინა. მერე უცებ, არ ვიცი საიდან, ამოვარდა
ტკატა-ტკურით დიდი ალი და ყველაფერს მოეღო;—იმ
კუდიანსაც ალი გარს შემოერთვა და თითქო ცოფი მო-
ერიო, მოჭყვა უვირის: ეს ალი მთის ჯანაირების წამ-
ლის ფეთქვასა ნიშნავს. აგერა ზემოდ და ქვემოდ კაცის
თავები მოხანან; ნაპერწკლებსავით დასტიან. მე შიშ-
ვარი გადავიწერე და ვიყავით გამოკვარდი. დედნ-ბერი
უგან გამომიდგა. მამინ ერთი რქო გადავუდგე და უფ-
რო ძალიან გამოკვურტსლე. აი ასე იყო ეს ამბავი. შენ,
მილუტინო, უთუოდ მოგიწადინებია ეს ჩემი საჭკვი და-
მიბრუნო.

მილუტინ. ნეტავი რამი ასტყდეს, ჯ რაღა ვთქვი, თავის დღე-
ში არ გადავთქვამ.

იაქმა. (ხელში ფაში უჭირავს) ღმერთმა ცოცხლად ის ბებერი
მკითხავი.

რადათ. მართლა, — იმისი სადღეგრძელო იყო.

მუკი. იმისი სადღეგრძელო ყველამ უნდა დავლოთ.

იაქშა. რამდენს ბაღასხსაც იმან მოჭსჭრა თავი, იმდენი თავი
თვითეულმა ჩვენგანმა რსმაღლას გააგდებინოს.

პუკი. ამინ, ამინ!

იაქშა. რამდენი მარცვალად იმ ბაღაში იქნებოდა, იმდენი
რქონ თვითთ-თვითთს მოგვტყეს ღმერთმა.

პუკი. თუნდ იმაზედ მეტიც.

რადათ. ურა, იაქშა!

მილუტინ. ურა, ჭაიდუკებსა, სადაც არიან!

სტანიშა. ივანე ნათელის-მცემელი იყოს იმათი შემწე.

შველანი. ამინ, ამინ! (ღვინოსა სმენ. მერე ზოგი ბაღასზე წამოწ-
ვება, ზოგი ჩიბუნებს იყეთებს; ზოგნი წამოდგებიან და არე-მარეს
აოჯალიერებენ; ზოგნი კულისებში გადაიან. სცენაზე უნდა იყოს
ოცოდდე კაცი შეიარაღებული).

რადათ. აბა, მილუტინ, სტანიშამ მკითხავის ამბავი გვიამბო,
იაკშამ ამისი სადღეგრძელო დალია, და შენ კი ჩონგუ-
რი აიღე, დაუგარი და გვიმღერე რამე.

მილუტინ. მოიტა ჩონგური, სად არის? მზადა კარ.

პუკი. (სიბოროტით) ჭო, სიმღერაში კი ყოჩაღია.

მილუტინ. სიმღერაში ხომ ყოჩაღი ვარ და არც ხმაღში ვარ
ურბო, ჩემო ძმობილო, კუკო! (მერე ცოცას დაუკრავს;
მერე მღერის):

რა ჭსკვობია ჭაიდუკის ცხვრებას
მთების წვერზედ, ახლოდ მზისა და ცისა!
იუნაკსა იქ ბატონი არა ჭყავს,
თუ შიში აქვს მარტო ერთისა ღვთისა.
თვითთს არის იქ თავისი ბატონი,
თავისუფლად დადის, დაიარება.

კაი მტერსა, რაღა რაგორც არწივი
იგი მთიდან ჩისხვით ძირს დაეშვება.

რა ჭსჯობია ჭაიდუგის ცხორებას!
რა კარგია, მთიდან ჭექა-ჭუსკითა
ზვავსაპითა ზედ დაეცე ოსმალს,
ამოყლიტო ვეკლას თოფით და ხმლითა;
რაღ კი რამ აქვთ, სულ წაართვა, გადუწო,
ძლივსღა გაძლე იმათის სისხლის ფრქვევით;
სულ გააჭრო მათი თესლი, ხსენება;
მერე ისევ მთებში წასვიდე მღერით.

რა კარგია ჭაიდუგის ცხორება,
იმისთანა სხვა ნურა გენატრება!

რადათ. მილუტინო, ასე მგონია შენის პირით სირინოზი
გალობდეს.

მუკი. პატარა მოიცადე, ძმობილო, ერთი კარგად იწვინე ეს
ჩვენი ცხორება და მასშინ ნახამ, რომ ეს ჭაიდუგის ცხოვ-
რება და ეს გრძნეული მთა, რომელსაც ესლა შენ ეგრე
ეტანები, მოგძულდებს, რაგორც ჯოჯოხეთი.

წვიანა. ჭაიდუგების ყოფა ძნელი რამ არის, მაგრამ, რაღ იმ-
დერა, მართალი იმდერა. მართლა-და, ძალიან სასიამოვნოა,
რომ იმ წუთულ ურჯულეებს ბოროტი რამ შე-
ვამთხვიოთ. ერთის ჯავრი მჭირს და ჯერაც არ ამო-
მიყრია.

მილუტინ. რა დაგიშავა მაგისთანა?

წვიანა. ცუდი საქმე მიყო და დმერთმა უარესი დაჭმართოს.
არ ვიცი, რადანხედაც იყო გაჯავრებული. ერთხელ, რაღ
საუკეთესო ხარი შევანდა, დაშეკარვა. ძებნა დავუწეე და

იმ ურჯულს ნახიში კი ვიხივ. მინდოდა გამოემართათ; იმან ჯგულის ცემით გამომაგდა. მე უაღრესი გუნივე, მთელმა სოფელმა მიმეწია, მაგრამ ხომ იცით—ქრისტიანების მოწილბა ოსმალოს წინააღმდეგ არაფერია და ხაჩი იმას შეჩნა, თითქო იმისი ყოფილიყოს. მას უგან ორი წელიწადიც გავიდა, მე სახლს ვიშენებდი. ოჯახი გამიდიდა და უფრო დიდი სახლი დამჭირდა. იმ ურჯულს ეს კერაფრად იმას ღუნახოთ ერთს დამეს თივას, რომელიც სახლის გვერდით მედგა, ცენტლი წაეკიდა და სახლი გადაეწვა. გული ამომიჟდა, ტირილი დავიწყო და აღთქმა დავდე, რომ სამაგიეროს გადავუხდი მეთქი. ეს იმას გაკოხნა, აიღო და ათის წლის ბავშვი წამართო და ესლა იქა ჭყავს მიქვლად. უბედურების სათავედ, დეე ეს საქმე გაუხდეს. ბაღლი ტუსაღსანაში ჩაგდო; იქამდის ატყუა, იქამდის აწვალა, რომ შვილი გამითათრა. აი ესლა შვილი ოსმალებთან არის და მამა ჭაიდუგებთან. დღემდე ერთის მაგიერ ჯერ ათი ხაჩი წამირთმეკია ურჯულსათვის, ერთ ბუღულ თივისა და სახლის მაგიერ, მე დეათის მადლით, კქესი ძირი თივა დავუწვი და სამი სახლი. შვილის ჯგერი კი ჯერ არ ამომიყრია. შვილის სამაგიერო კი იმისი თავი უნდა იყოს, სხვა არაფერი მომიჩხენს გულსა. მინამ მე იმას თავს არ გავაგდებინებ, ჯგერს ვერ ამოვიყრი.

ზაღათ. კიდევ კარგია, დემართმანი, რომ აქამდის მოგიმეინა. მე ერთს წუთსაც ვერ გავმდებდი: მაშინვე სისხლს ავიღებდი და მაგ საჩუქარს კი არ შევარჩენდი. ერთხელ ჩვენს სოფელში დღეობა იყო, ფერხულა დავაბით; ვსედამ, საიდლაძეც გატყუარა და ცხენით მოგვადგა ასან-

ბეგი, ის კმაჰის შვილი. საყდრის წინ თავისი კარკი დაადგმევინა და დაგვიყვირა: აბა, ერთი ჯაი სადილი მე და ჩემს მსლებლებსაო! რასაკვირველია, გერაფრად გვიამა ეს ბძანება, მაგრამ მეტი რა გზა იყო, სადილი მიკუტანეთ. მე რე რეცა ვარცა დაწათიანად დოტქებსავით დატყვინენ, კიდევ დაგვიყვირა: აბა, ანაიბო. ერთი ვარგი ფერხული დაბით, მეცა ვნასოგო. არც ეს გვიამა, მაგრამ მანც დაგებით ფერხული სელმეოტედ. ბეგმა დაგვათვალაიერა ჭ უბძანა თავის მსლებლებს: რომელიც ამათში უველასუდ ლამაზი ქალი იუოს, ესლავ ვარცაში მომიგვარეთო. ეს რომ გავიგონეთ, გავშეშდითა გაქვავებულებსავით. ბეგის მოსამსახურენი მისცვიკდენ სკენს ქალებსა, სტატეს სელი ერთსა და მიათრევენ ვარცაში. აქ გუღმა ვეღარ მომითმინა, თრთოლამ ამიტანა, ამხანაგებს გადავხვედუ, იქათაც, ზოგს თვალები ძირს დაეშეო, ზოგს ცრემლი ჩამოჰსდოიდა და ანა-ღუბით სასუსედ, ზოგი გბილებს საშინლად ავრცჷუნებდა. მე სისხლი ამემღვრა და ამიდუღდა. ვეცა ერთს მოსამსახურეს, გამოვკლიჯე ხანჯალი და იქვე ბეგს მუცელში დაგეცა. მოსამსახურეებს შეეშინდათ და აქედით გაიფანტნენ, მეც დაკვარ ფენი და ამ მთას მოვატანე.

მილუტინ. შენი სელი წმინდაა, რადათ! მე მთაში სხვა მიხეზით გამოვკანდი. ერთსელ ქალაქ-გარედ გზად მივდიოდი. ერთი ოსმალო შემომხვდა, მამალსავით გაბღინძული. დაგუასლოვდით ერთმანერთს თუ ანა, მრისხანედ დამიყვირა: «გზაო!» მეც ვიცოდი, რომ გზის აქტევაზუნდოდა, მაგრამ რა ვქნა, ეგ წყუული ჩვეულება ყო-

ველთვის სინცხვილად მიმახნდა. მე სწრაფად თოფი მხრიდამ გადმოვიგდე და შევეუტე: «გზა დიდია, ორი-კენი დავეტეკით. თუ გინდა, შენ ამიტყვი მეთქი!» ვსთქვი ეს თუ არა, მაშინვე ცხენი ზედ მომაგდო და დამხანაგაიძრო წელიდამ. აღარ დაკაცალე, დაკვარ თავში თოფის გონდახი და იქვე ცოცხალ-მკვდარი მივაწვინე.

პუკი. და მოხვედი გადევნე ჩვენთან, რომ როგორც ჭაიდუკმა, სიძილი და წყურვილი ჩვენთან ერთად გამოიარო, საშინელი სიცივე და შხანაქება სიცხე ნახო და გამოჭსტადო, ღამე უძილობით გაატარო და დღე ტანჯვა-წვალებითა. ესლას შენ მთებში და ტყეებში უნდა ეთრიო, ხან მტკიცხ თაჰს დაეტე, ხან ფრთხილ გურდღელსავით ხელიდამ გამოუსხლტე, მუდამ ოძში უნდა იყო, მუდამ უნდა ჭხოცო, ჭჭლიტო, დასწვა, დაჭბუგო. აი, უბედურო, ამისთანა სინცხლე გვაქვს ჩვენ, ჭაიდუკებს. ის არ გეჩივან, შინ დარჩენილიყავ. დედ-მამის კალთის ქვეშ, მშვიდობიანად გეცხოვრან და ქალებთან ფერხული დაგება ხოლმე?

მილუტინ. (გულ-მოსული) ეჭ, ეჭ! ჭხედამთ სად ამბობს! ვაცო, ნეტა რას ჩამომეკიდე. ნუ თუ გგონია, რომ რადგან წვერ-უღვასში არ გამოძსვლია, სხვას წვერ-უღვასშიანს უკან ჩამოვრჩე? მაშ იცოდე: არც ერთ სავაჟ-კაცო საქმეში მე შენ არ დაგივარდები და რასაც შენა იქ, მეც იმას ვიზამ. სადამდისაც შენ მიუწეე ქვას, გეფიცები, მეც იქამდის მიუწეე; რაც უნდა დიდ-მანძილზედ გადასტე, მე შენზედ ნაკლებ არ გადავსტები. თუ გინდა ხელ-და-ხელ დამეჭიდე, ქვეშ ამოგიდე. დმერთს გეფიცები, შენ მე ვერ მომეტევი, თუნდა რომ ეგა ჩოჩბა ტანი ერთი-ორად გაგიხდეს.

სტანიშა. ოჭო! ვუე! გესმის, რას ამბობს?

რადათ. ეს ბიჭი მართლაც გითხროვს!

იაქმა. რაო მეტე? ნუ თუ გეჩა ჭბედაძე?

მუკი. მამ თუ აგრეს, ზატარა ჭკუას ვასწავლი. აბა, ბაღლო,
წადი და ქვა აიჩიო.

მილუტინ. აი, ეს იყოს.

მუკი. აბა, ჯერ შენ ესროდე, თუგინდ ფეხ-მოუცვლელოდ, თუ
გინდ გაქანებულმა.

მილუტინ. გაქანებული რას ჭქვიან! იუნაგი ფეხ-მოუცვლელოდ
უნდა ისროდე. აი, ასე. (ქვას გადაისვრის).

წვიან. ოჭო, ბიჭოს! ღმერთმანი, რომ ყოჩაღად გაისროლას!

მილუტინ. შენ გი, თუ გინდა, გაქანებული ესროდე.

მუკი. (ზიზღით.) გადი იქით! აბა ერთი ვნახოთ, ჩემმა ძველმა
უნარმა მიღაცადა, თუ ჯერ არა. (ესეც გადაისვრის ქვას).

რადათ. ეგ რა მოგივიდა, ვუე!

იაქმა. ვაი შენ ჩემო თავო, ბაღლომ გაჯობა კაცო, ბაღლომ.

მუკი. მაჯობა რა; ქვის სროლაც ბაღლების საქმეს.

წვიან. გადახტომასში გი შენ უფრო აჯობებ.

მილუტინ. ვინა? ეგ მე მაჯობებს? მამინ მარჯვენას მო-
ვიტრი!

იაქმა. აი, ეს ბურთი და მოედანი, რაღას ელი?

მილუტინ. აჭა, გაუქანებლივ აქედამკე გადავხტე. (გადახტო-
მას ეპირება) ერთი, ორი, სამი (გადახტება) აბა, ბიჭო!
აბა, შენც აქამდის გადმოხტა, თუ იუნაგის დედისაგან
ხარ შობილი?!

წვიან. ერთი უეუროთ! აბა, მაგისაგან მაგისთანა უნარს ვინ
იფიქრებდა!

იაქმა. მეშინიან, ვუკე, ან კი შერცხვე! (ვუიცი გადახტება და და-
ეცემა. ყველანი გადინარხარებენ).

მილუტინ. სა, სა, სა! ბარჩქადა, ჩემო იუნაგო, ბარჩქადა!

სტანიშა. დმერთმანი, ძველს კნავი მოკრია!

მუკი. (ადგება და მობხანნედ) რას იტინო, შე უსუსურო! რაღა
შენის ხნისა ვიყავი, ასე კი ან გადავდიოდე; ჩემი ხსი-
ტომი ამახედ ერთი-ორად მეტი იყო სოფლე. ეს გა-
დახტომს ვაუ-კანობს ან არას, კვ ვარჯიშობის საქმეა.
ახა, სუფელურ თამაშობის შემდეგ, ჩვენი ნამდვილი ღო-
ნე ვნადოთ. მეშინიან კი, კვერცხსავით ან გაგჭყლიტო,
რაღა ერთი ჩემებურად მოგზიდაძი.

მილუტინ. ნუ გეშინიან! შენ იმას ეტადე, რომ ძველსა
ან გიდალატოს და კვეხსა ზეინდინო (ჭიდაობენ).

რადათ. გამაგრდი, ვუკე... ახა!.. გამაგრდი!

წვიან. ბიჭო-და, ამ ბაღმა ან გაჯობოს!

იაქმა. სა, სა, სა! ჯან, მილუტინ, ჯან!

სტანიშა. ან წაგიტყუოს, უფთხილდი!

წვიან. ბიჭო, რა მარდი ყოფილას! ერთი უფურე, რაგორ
გველივით ივლანება! დმერთმანი, ვერ მოკრეკას!

სტანიშა. ახა, ახა, თქვენნი ჭირიმე, იუნაგებო. გუფს უხარინს,
რომ თქვენისთანებსა ჭხედავს.

რადათ. გამაგრდი, ვუკე, გამაგრდი!

შველანი. რჭო, ჭო! ვუკი წაიქტა, ვუკი! (ვუიცი წაიქცევა და
მილუტინს ჩაიორებს თანა.)

მუკი. ჩვენ ორივენი ერთად დავეცით.

მილუტინ. სტყუი! მე წაგაქტე, შენ მხოლოდ თან ჩამითრე!

მუკი. ახა ერთი ადექა. ახა თუ ბიჭი ხარ, სელიდაძი გამიძვრე-
ბი ესლა. (ამ ჭიდაობაში მიწაზედ ეორევიან.)

მილუტინ. თმა გაუშვა! დედა-კაცი სომ არა ხარ, რომ თმა-
ში სელა ჩაგივლია! თმა შეთქი! თორემ ტვიხს დაგობნეკ
ქაჩაქა. (ვერც გასოფებული ჰეხენს; მილუტინ ხელილამ გა-
უსაღრება და მარდად წამოღებდა) აი დატყვევალს ღმერთმა,
ძალღსავით ივბანება. ეგ არას შენი ჭიდილი? ერთი სად
არის ჩემი ხანჯალი? (უცებ ხანჯალს ამოიღებს) ადექი ჩქა-
რს შეთქი, შემურტალა ძალღო! თუ სისხლი გინდა, მო-
დი, გაუ-გატყუარე! ან მე უნდა ვიყო და ან შენ.
ერთ-ერთი აქ უნდა მოკვდეთ.

წვიან. კარგი, კარგი, გეყოფათ!

მუკი. (ხანჯალს ატრიალებს) განი, განი შეთქი!

წვიან. რას ჩადისარ, ვუკ, სომ არ გაგიყდი?!

მილუტინ. ვინც შუა ჩაგვიდგება, ამ ხანჯლით თავს გაკუზობ.
(ამ დროს უცებ არამბაშა შემოვარდება, ორივე ხელში თითო დამ-
ბახა უჭირავს და ამით შუა ჩადგება.)

არამბაშა. თუ კაცები ხართ, ადგილიდან დაიძვრით. ერთსაც
და მეორესაც შიგ გულში დატყემთ დამბახას. ჩხუბი
პირველად ვინ ასტეხს?

მილუტინ. მე ჩხუბი ფიქრადაც არა მქონია.

არამბაშა. მას ვუკი ასტეხდა ჩხუბსა.

რამდენიმე ხმა. დიას, მაგან ასტეხს! მიზეზი ეგ იყო.

არამბაშა. ახლა აღარ დაიშლი მაგ ჩხუბსა! ყველას უნდა ეჩ-
ხუბო? ღამის ბეზარს მომიყვანო; შემოიხსენ იარაღი.

მუკი. (განზე გადგება) მინამ ცოცხალი ვარ, იარაღს ვერავინ
ამხსნის.

არამბაშა. უჩინობას როგორ მიბედავ!

მუკი. ღმერთსა ვივიცავ, იარაღს არ მოკვამ!

იქმა. (უკანდას ორივე ხელს დაუჭერს) დაემორჩილე უფროსს.

არამბაშა. იარაღი აჭყარეთ და იმ ხეზედ მავრს მიაკარით! დეკ, ცოტა ჭკუა ისწავლეს. შენ კი, ყმაწვილო-კაცო, ჯერ ამ ხანად გაზატოებ. მავრამ იცოდე კი, და თქვენც ყველამ იცოდეთ, რომ თუ ამხანაგმა ამხანაგზედ ხანჯალი ამოიღო და მე არ დამემორჩილა, იმავე წამს თავს გავანადგებებ. მე მინდა, რომ ყველასიერში ბრძანდებოდეთ. ვისაც არს ჭსუნს, გზა დამილოცინა, ჩვენ ძალად ხელს არავის დაუუჭერთ. მავრამ ვინც ჩვენთან დარჩება, ჩვენი მორჩილი უნდა იყოს. საცა მორჩილება არ არის, არც წესია და საცა წესი არ არის — იქ საქმეც არ გაკეთდება.

რადათ. ვიღაცა მოდის აქედ. ნეტა ვინ უნდა იყოს?

არამბაშა. ვინა-და ნოკგოს შვილია, თავის ოთხის ამხანაგით.

2-რე სანახაში.

შივან, თავის ოთხის ამხანაგით და ივინივე.

არამბაშა. ჭირმა, თუ ღხინმა მოგიყვანა შენ აქ, შვილო ჩემო!

შივან. გამარჯვება იუნაგებს. არამბაშას გაუმარჯვოს.

შველანი. დეკრთმა გაგამარჯვოს.

შივან. თქვენ აქ არ მეტანეთ. რამდენი ხანია, რაც თქვენს ბანაკს თავი დახანებეთ?

არამბაშა. ჩვენ დღეს მოკვდით აქა. ერთი ეს მითხარ, შენ რადას დაეძებ?

შივან. გუშინ ოსმალებმა საცოლო მომტაცეს. ჩემს ბედზედ შევიტყე, საითაც წავიდნენ. ოც-და-ათამდის არიან. მე მხოლოდ ეს ოთხი ამხანაგი ვიშოვნე და ვერ გაგებდეთ შირ-და-შირ გამოვჩენოდით. აქედ წამოკვდით და გვინ-და აქ სადმე ჩავსაფრნეთ.

არამბაშა. შორს არიან?

შივან. საცაა გამოჩნდებიან ვიდეც.

არამბაშა. (ხალხს) აბა, იუნაკებო, მოგროვდით! აი მთას სა-ლო ოც-და-ათი ოსმალოა. ჩემის ნათლის შვილისათვის საცოლო წაუერთმევიათ. ჩვენ, რაღა თქმა უნდა, ჩვეულების-მებრ კარგა დაუესვდეთ, არც ერთს ტანზედ თავს ნუ შევარჩენთ. აი იქ. ჩვენს ქვემოდ, კარგი ჩასასაფრებელი ადგილია, წავიდეთ და იქ ჩავუხსნდეთ. მინამ ვაწროებში ყველანი არ შემოვლენ და ჩემი თოფი არ გავარდეს, ხმა არავინ ამოიღოთ. მერე ერთბაშად თოფები დახსალოთ, ხმლები გაიძვრით და ერთ ოსმალებსა. შენ, წვიან, შენის კაცებით უგანიდამ მოუვლი და გზას შეუგარავ და შენ, რადათ, შენის კაცებით წინ მოექატი, მე გვერ-დიდამ შევუტეე. ქალისთვის კი თითონ უივანმა იზრუნოს. აბა, წამოდით; იაქმა, გუგო აუშვი. (ყველანი გავ-ლენ.)

3-მე სანახაში.

(რამდენსამე ხანს შემდეგ ისმის ბრძოლის ხმა და თოფის სროლა. სცენაზე გამოვარდება ოსმან, რომელიც ლიუბიცას მოათრევს. მას მოსდევს შივანი.)

ოსმან, ლიუბიცა, შივან; შერე არამბაშა, იაქმა
და რამდენიმე ჰაიდუკები.

შივან. ტუუაღად გარბიხარ, თათარო! არწივის ფრთებიც რომ გესხას, მაინც ვერ წამიხვალ.

ოსმან. (გაჩურდება, და ლიუბიცას გულზე დამბახას დაადებს) დადექ! იეხი არ მოიტყალო, ან თოფი არ დასძრავ, თორემ ქალს აქვე სუფს გავაფეთხებინებ.

ლიუბიცა. ოჰ!... უივან!...

შივან. რას შერები? ნუ თუ გტონია, რომ მაგითი თავი დაიხსნა? თუ ქალს მოტყალო, ვერც შენ წამიხვალ ცოცხალი! (შემოდინ არამბაშა, იაქმა და სხვა ჰაიდუკები.)

ოსმან. მითხარით, ვინ არის თქვენში ზეტეო არამბაშა?

არამბაშა. მე ვარ, რა გინდა?

ოსმან. მე ვიცი, რომ შენ მძლავრი ჰაიდუკი ხარ. მთელი ბოსნია ამას ამბობს, რომ შენ თუ ვი ვისმეს სიტყვას მიეცი, ოსმალო იუოს, თუნდა გაიური, სიტყვას არ უღალატებ თურმე, მინამ თავი ზედ გაზია.

არამბაშა. მართალია, მეტე რა გინდა?

ოსმან. ყველა, ვინც თანა მევანდა, დაიხრცენ; შურის-ძიებისათვის საკმაოა, რაც დაგვმართეთ. მსჯობლები დამე-

სოცნენ, მაგრამ, ჭხედამ, ეს ქალი ჩემს ხელშია, მე მინდა ჩემი სიცოცხლე ამის სიცოცხლით ვიყიდო; ან არა და ჩემს საკვდილს ამის სიკვდილში გავცვლი. ირჩიე, რომელიც გინდა. თუ გინდა ქალი ცოცხალი დაგჩქეს, სიტყვა მომეცი, რომ მე არავინ არას მავნებს; ამ სიტყვას თუ არ მომტყმ, ესლავე მოვჭკვლამ და ვეღ ჩემს თავსაც მოვიკვლამ ჩემისავე ხელით.

არამბაშა. ყოვან, ეს შენი საქმეა. მე ჩემი აღვასრულებ. ესლა შენ იცი; რა მასხუნიც გინდა, მიეცი.

ჰივან. ქალს მე ვერ გავწირავ. ეგერ დაჩქეს ცოცხალი და ქალიც.

არამბაშა. მას იფიქრი ნუღარასი გაქვს. შეგობლიან შინ მშვიდობით წახვიდე.

მსმან. გენდლოთ, თუ არა, არამბაშა?

არამბაშა. გვენდე! ესლა შენი თავიც ისე თავისუფალია, რომ გორც ჩემი.

მსმან. მკურა შენი სიტყვა, გაძღვე ქალს. (განათავისუფლებს ლუბიცას, რომელიც უივანს გადაეხვევა.)

ლიუბიცა. ყოვან, ყოვან!

არამბაშა. (ოსმანს) შენ რაღას უცდი! შენს გზასეღ წადი.

მსმან. არამბაშა, მას მართალი ყოფილა, რასაც შენსეღ ამბობენ. არა მაქვს-რა თანა, რომ სახსოვრად დაგიტოვო.

არამბაშა. სახსოვარი რას მიქვიან? შენ შენთვის წადი მეთქი.

მსმან. იარაღს ვერ დაგიტოვებ, იმიტომ რომ ძალიან საძარცხვინოა ომიდამ შინ უიარაღოდ დაბრუნება. გთხოვ დაგცვალოთ მანინ ჩვენი იარაღები.

არამბაშა. მე ოსმალებს იანჯლს ან გავუცვლი. წადი, და ღმერთს მადლობა შესწირე, რომ დღეს მე შეძვედი და ანა სხვას. ეს კი იცოდეთ, ამას იქით გაიურს ქალი აღარ მოკლტატო, ფიქრადან და გავიაროს, ფიქრადან. (გუვი კლდის უკან დამალული თოფს გაისვრის და ოსმანს დასჭრის ხელში).

ოსმან. ვაჭიმე!

არამბაშა. ეგ ვინ გაბედს?

ოსმან. მე დამჭრეს. გრცხვენოდეს, შეტეო ანამბაშა, მას ეგა ყოფილა შენი ნაქები სიტყვას!

არამბაშა. (კლდისაგან გაიქცევა, საიდანაც თოფი გავარდა. იქიდან გუვი გამოიბის, თავს არიდებს) აი შე ანამბაშა! გაჩერდი! (დამბაჩას ესვრის და იქვე მოკვლავს.)

მართი ჰაილუკთაგანი. შიგ რურგში მოხვდა!

იაქშა. მოჭკვდა!

არამბაშა. დეე, ჩამდლდეს! მე ისე დაკებრდი, რომ ჩიტქი ან მომცხოზი, და ესლა მაცან კი ჩემს ჰატოხსანს თავს ჯაფი დასსს. (ჰაილუკებს.) ეს ამბავი დაიხსომეთ და მაგალითად გქონდეთ. ჩემი სიტყვა, თქვენი სიტყვა, ეს იცოდეთ. ვინც ან გაიგონებს ჩემს ბძანებას. სიტყვსლეს უნდა გამოქსადმოს. (ოსმანს) შენ, ყმაწვილ-გატო, ანა გიშავს-ანა, შენი დაჭრილობა მძიმე ან ანის. წადი და ყველას უთხარი, რომ მე ჩემის ხელით მაგიერი გარდაუყვადე მოლალატეს. შეტეო ანამბაშას ბანაკში ერთი მოლალატე როგორღაც აღმოჩნდათქო და იმასაც მაშინვე იქავ სული გაფთხობინესთქო. (ოსმანი გავა.)

4-სე სანახაპი.

(შემოდის ნოვკო და რამდენიმე კაცი მოჭყვება. ნოვკო და არამ-
ბაშა ერთმანერთს გადაეხვევიან და ჰკოცნიან.)

ნოვკო. მადლობელი ვარ, ძმობილო, თქვენც, ჩემო ძმებო,
მადლობას მოგახსენებთ. მოულოდნელი შემწეობა გაგვი-
წიეთ. ყივანის აქ წამოსვლამ ძალიან შემაშინა და მეც
ჩემის მეგობრებით დაკეშურე, საშუალებად გამოგუდექი.
ვიწროებში შემოვედი თუ არა, საქმეც გაგუთავებინათ.
ესლა, შენ ჩემო შვილო, უშიშრად შეგიძლიან შინ დაბ-
რუნდე შენის საცოლოთი. მანამ შენ გამოგუდევენბოდი,
ალი-ოგაშას შევატყობინე ეს ამბავი და თვითონა ჰსთქვას,
ვინც მაგ საქმეში ურევია, სულ რომ ამოუღიტონ, ახიაო.
ჰეტგო, მიუღეს ბოსნიასში, ალი-ოგაშასთანა კეთილ-სვი-
ნიდისიანი ოსმალები არ არის. შენთან საიდუმლო სა-
თქმელი მაქვს, დაითხოვე შენი ჯარის-კაცნი. ყივან, შენც
წადი ესლა. (ყველანი გადაიან.)

5-თე სანახაპი.

ნოვკო და არამბაშა. (ბალახზე დასხდებიან).

ნოვკო. ჰეტგო, როცა მე და შენ ვმარჯვლი-კაცები ვიყავით,
მაშინ გულში ერთი წმინდა საქმე გვქონდა, სასულდობრ-
ისა, რომ ჩვენი სამშობლო დაგვეხსნა ოსმალს კი-

თებოსაგან, რომელიც ყველა კიბორღსეულ ურესიათს ჩვენი ნატურა იყო. და აქამდის ნატურადვე დარჩა. მაგრამ, რასაც კაცი თავის საყმაწვილეში ვერა იქნა, ხანდა-ხან სიბერის დროს შესწორულებს ხოლმე, როცა ერთი ფეხი სამარეში უდგას. მაშინ თავის სახელს კაცი გადაჭსტყმს საშვილიშვილოდ სადიდებლად და დასტყველად. მითხარი ესლა, ზეტკო არამბაშა, ჩემო ძველო და ძვირფასო მეგობარო და ამხანაგო, ისევე ისეთი ხარ, როგორიც მაშინ იყავი:

არამბაშა, ჩემი ცხოვრება დაგავიწყდა თუ! მე მოგავიწყებ, თუ ასეა. რომელიც ხომარად შეიარაღებულმა წამოიწია შუმადას ში გაყ-კაცად გათქმულმა შავ-გიორგიმ—(ქედს მოიხდის და ზეცას შეჭვდავს) ღმერთმა ცხონოს, ღმერთმა ნათელი მიაყენოს—იმისთანა იუნჯია სხვა აღარავინ არის—მაშინ მეც მიკვამსრე და ცხრა წელიწადი იმასთან ერთად ვიბრძოდი. იმას არ მოვშორებივარ, ვიდრე დალატით არ მოჭკლეს და ბრწყინვალე თავი არ მოჭსტკრეს. მოჭკლეს, ვაჭ, სირცხვილო! მერე ვინ მოჭკლას? ერთმა სერბიელმა, თავისმა კაცმა, ერთისა და იმავე მამულის-შვილმა. მაშინ შავ-შუმადას თავი დავანებე. თავი დავანებე კი არა, გამოკეპტედი, გამოკეპტედი, თითქო ვოჯოხსეთიად: გამოკვრბივარ მეთქი, იმიტომ რომ ის მიწა, სადაც შავ-გიორგის წმინდა სახსელი დაიქცა, საცა სახელგანთი დამხსნელი იმ მიწისა მოიკლა, ღვთისაგან შეჩვენებულად მეჩვენა; ბოისნი: ში დავბრუნდი. მე არ მინდოდა და არც შემიძლო ხელმეორედ დავმორჩილებოდი ოსმალოს მონებსა და აღმოვიარებე ჩემს საცხოვრებლად მთები, ამხანაგებად ჭაიდუკები, იმისთვის რომ უძღუნნი ძლიერისაგან დაგვეყვანა,

იმისთვის რომ ქრისტიანების ჯანონი უზრუნველდებოდ ამოგვეყარა. რომ ერთი-ერთმანეთსკენ ამოგვესრულა ჩვენის ქვეყნის საშინელი სისხლის - მსძულნი. ველოდდი და ველი დღესაც: აცა ან აქ. ან აქ სადმე თავისუფლები-სათვის თოფი გავაწვდებო მეთქი. ამ დღეობისა და ამ იმედითა ვცხვავრობ დღესაც და შენ.—შენ კი მკითხამ, «ისევე ისეთი სარო, როგორიც უწინ იყავით?»

ნოცკო. რასაც ველოდდი, აღვისრულდა კიდეცა. ჩვენს მტერს სახეთაი ხავეჭა—წყეული მანქანისა თავის ხელთვე თავს იჭრის. ძაღლები მძვიდობიანად ერთმანეთთან ვენა სძლებენ. თუ სხვა ანაგინა ჭყავთ საბუნა, ერთმანეთის ჭებენენ სოფელს. დღეს თუ ხვალ, ვეფიცება. შეტეო ან-ბაშა გაიგებს რასქეს კიდეც. კიდეც ნახავს და საჭმელს გამოუხნდება. დედა-მიწა ადაშინის დეშით აცხვებს—ყვავს და ყოჩანს საჭმელი ბევრი ეჭნება. შენ მხოლოდ მზად იყავი, რომ ამოგვეშველო.

ბრინბაშა. თუ საჭიროა, მე ესლაც მზად ვარ. მკრამ მკონა, რომ შენ ხომარობ. თუ ეს მართლა ხუმრობაა, არ შეგეფერის რომ ძველი წყეული გულისა ხელახლად ამი-შალო.

ნოცკო. როგორ თუ ხუმრობაა? მე და შენ ბავშვები ხომ არ ვართ? მე გეუბნები იმას, რაც დღესა თუ ხვალ უნდა მოხდეს. სულთანს ძლიან მოსწყინდა ბოსნიის რს-ძაღლების თვით-რწულობა და ვეზინს უბძანა ან სამუ-ღამოდ დანაშვიდობიანე მინდაურობა, ან არა და სრუ-ლიად ამოყლიტეო. მკრამ ეს არის, რომ ვეზინს ტრავ-ნიკში ცოტა ჯარი ჭყავს და მიმატება ჯარისა არსაიამ არ შეუძლიან, იმიტომ რომ ჯარები სხვა მარბებშია

საჭირთა. ასე რომ, მეტი ღონე არა აქვს, ვეზირ-
მა რაია უნდა გამოიწვიოს, ამიტომაც ხალხს ამზა-
დებს, რომ ააჯანყოს. ცოტას ხანს მოიცდის, იქნება
ოსმალები ნებით დაჭმორნილდენ ხალხს ფირომანსაო, მაგ-
რამ ამისი იმედი არ არის. რძი ატყდება ძაღვი, დღეს
ან ხვალ. ჩვენ მხლელად ტრანკვილად ნიშნის ველოთ,
რომ ფოკელგან ერთსა და იმავე დროს წინაღუდგეთ
ოსმალებს. შენ ვი, პეტრო, სხვა ჭაიდუკების გუნდებიც
შეიპირე; შენ ყველანი დიდის სიხარულით დაგემორნი-
ლებიან. მაშინ ოსმალებს მთებში თქვენ შეუერთდით გზებ-
სა, რომ ერთმანერთს ვერ მიეშველენ — და ამ სახით
საქმეს გაგვიადვილებთ ჩვენა.

ბრამბაშა. ხალხ მავითი მითამ რას მიეხვევით? ერთს მტერს
მოსტეხთ რქებსა, მეორე ვისერზედ დაგაჯდებათ. თქვენ
მონები იყავით და მონებათაც დაჩხებით.

ნოვიკო. ამას ხომ შენც იტყვი, ერთის მტრის ფელა ჭსკო-
ბია, ვიდრე ორისა ერთად. დეე, ცოტა მაინც გული
მოიფიქროს ხალხმა აქაურ ოსმალების მტარვალბანასგან,
დეე, ცოტა თავისუფლად ამოისუნთქოს და გაბედვით
დაუწყოს ყურება თავის მტარვკელებს და მერე ღმერთი
მოწყალებს. ვინ იცის, იქნება სულ მუდამ არ იყოს ღმერ-
თი ბოხნიანზედ ხელ-აღებუელი.

ბრამბაშა. საქმეს თუ იწყებ ბოლომდინაც გაატანე. თუ ჭბე-
დავ და ხმალს იღებ, ან ამოჭხრტე, ან ხმალს ქარქაში-
დამ ნუ დასძინამ. იმაზედ უარესი არ არის-რა, რომ საქ-
მე ნახევრამდის მიიყვანო.

ნოვიკო. ყველაფერი თავის დროზედ უნდა იყოს. მინამ ცის-
კარი არ ამოვა, დღევ არ გათქნდება ხოლმე, აღიონ-

ზედ წინ კიდევ ცისკარი არ ამოდის. არწივის ბატონი ნატრობს ხოლმე ძალღა ფრენას; უნდა, მაგრამ ფრთა არ მისდევს და მანც-და-მანც არ დაიშლის და ბუდი-ღამ გადმოფრინდება, ძირს დაეცემა და წახდება. ბოსნიელებიც ჯერ ხატარა არწივები არიან.

ბრამბაშა. მე კი მგონია, რომ ფრთები დასრულებული აქვთ სავრენადა, მაგრამ ეს შენ უფრო კარგად იცი. მე მატრო თოფისა ჯ სანჯღლის ამბავი მკითხე. ჭკუა შენა გაქვს და მკლავი მე. ჭკუა ყოველთვის და ყოველგან მბძნებელია, მკლავი კი აღმასრულებელი. ამიტომაც შეგვიძლიან, განკარგულება მოახდინო: როგორც ამჯობინებ, ძმაო, რასაცა ბძანებ, მე ყველაფერს აღვასრულებ.

ბოეკო. ჭკვიანურადა სჯი და ჭკვიანურადაც იმოქმედებ. ყველაფერში მე დამენდე. ჩვენ სულთანს უნდა დავეხმარეთ, როცა ჩვენს მოსისხლეებს ჭსდევინს. რაც უნდა იფოს, ჩვენთვის კარგი იქნება. ჯერ - ჯერობით იმ წუმში-დამ უნდა ამოვიდეთ, რომელშიაც ჩავარდნილები ვართ, და მერე შეგვიძლიან ტალხიანი ტან-საცმელიც გადავიგდეთ. მას გამოვიკო: რა წამსაც ვეზირის კაცი ბძანებას მომიტანს, მასინვე მთელ ვისოცის მარხას თოფ-იარაღ ქვეშ დავაყენებ, სხვები სხვა მარხებს ააჯანყებენ. მოხუცობთანა გვაქვს ჩვენ საქმე და უმაწვილ-კაცობას კი ჯერ-სანად ვუძალავთ ჯ კიდევაც დაუუძალავთ, ვიდრე თოფი არ გაკარდება. შენ ყველა ჭაიდუკებს ერთად მოუყარე თავი, მზად იყავი და ელადე მინამ ჩემი თოფი გაკარდებოდეს. (წამოდგებიან).

ბრამბაშა. შენ ფიქრი ნუ გაქვს, მზად ვიქნები. ხვალვე შე-
ვუდგები ჭაიდუკების თავის მოყრას. მე თუ დამიგვიანდა,

აქ წვიანს დაჩხება; თუ საჭიროება მოითხოვდეს, საქმე იმასთან გქონდეს. დეკ, ისე მოხდეს საქმე, როგორც შენ ამბობ, აქ კი ნუ გეშინიან, წყალს ჩვენც ავამღვრეთ; ამღვრეულ წყალში სშირად მსხვილი თევზიც დასჭერიდა. ნოვკო. სვალისთვის თავს ნუ ვიტყენთ. სვალე ღვთიან ნებას ზედ მივაგდეთ.

პრამბაშა. (ერთმანეროს გადაეხვევიან) მამ. ვითაცის მინდორ- ზედ ან ასე გადაგვხვით ერთმანერთს, ან დავისორცით. (გაღიან).

ნ.სე სანძახში.

(ოთახი ალი-ფაშის სასახლეში.)

ალი-ფაშა. (მარტო, რაღაცა წერილი უჭირავს და კითხულობს.) «ეს და წინააღმდეგობის დრო არ არის» (გაჩერდება და ლაპარაკობს) მართალია. დრო არ არის; მოსტარის იგამაც აგრე ამბობს და ჩემსავითა ჭეჭირობს. (კითხულობს) «რადღაც ცუდი რამ მაწევს გულსედ — ეგ რაიან აჯანყებაა.» (თავის-თავად ლაპარაკობს) ასე გრძნობს. მაშ მე სიზმარში არა ვერაფერად. (განაგრძელებს კითხვას) «ნეტა ვისი უსი- ლავი ხელი გვიძნადებს ჩვენ ამ აჯანყებას? ვინ არიან უმთავრესნი მოთავენი რაიებში?» (კიდევ ლაპარაკობს) აი, მეღია! ვერაფერად მანიშნებს, მაგრამ ვერ დაუსასყელ- ბია კი, ეშინიან; მე მერიდება ჯერ. (განაგრძელებს კითხვას) «მეონია, კარგი იქნებოდა ამ შემთხვევაში ყველა კმეტები რომ დაგვეჭირა და ამითი აჯანყება შეგვეყუ-»

ნებინა.» (დიდ-ხანს დაფიქრდება) ეს რომ უსათუოდ მოგ-
ვეხდინა მთელს ბოსნიასში და სერხიანადაც მოგვეხდინა,
ერთსა და იმავე დღესვე, კარგი იქნებოდა, მაგრამ შეუძ-
ლებელია. მოსაღმარებლებად დრო აღარა გვაქვს და არც
თანხმობაა ჩვენ შორის. იმის მეტი გი არა უნდა-რა,
რომ სადმე ხალხი ადგეს, მაშინვე შეგეგან აჯანყდებიან,
თუმცა გი რაიას ჯერ ეს ფიქრადაც არა აქვს. (წიგნს
დაჰკეცავს და სცენაზე გაივლ-გამოივლის ლაპარაკით) არა...
არა... სრულიადაც არა; სჯობს რომ ქრისტიანებთან კარგად
ვიყოთ და ვეზირსაც ისე მოუჭონოთ თავი და თვალები
აგუბათ, რომ ხალხს სადავე არ მიუშვას და ჩვენ არ მოგ-
ვასიოს. ჩემი განზრახვა ეს არის. მე გგონია, რომ
მოსტარას ფაშაც მე მომემსრება და ბიხარის ფაშას გი
ჩემის ქალის შემწეობით ჩემკენ გადმოვიყვან. რაღა გრ-
ანა და გერცოგოვინა შუა ბოსნიას მიუდგება და სულ-
თანს მორჩილობას გამოუცხადებს, მაშინ, რასაკვირველია,
ვეზირი რაიას აღარ გამოიყვანს და სხვა მანქები სომ
თითონ დაემორჩილებიან.

7-დე სანახაში.

მსმან-ბეგი და ალი-ფაშა.

მსმან. შენს ბრძანებასეუდ ვიასეული, ფაშავ!

ალი-ფაშა. მეორემამ შენ ამოგარჩია საქმროდ; წადი, შენს
მხურებს თავი მოუყარე და მოდი საქმროწინოდ. გუშინ-
დღამდის მე თითონ მინდოდა, რომ შენ შეგერთო ჩე-

მი ქალი, და დღეს კი, მართალი უნდა გითხრა, ძალიან ვინაობ და თუ ადრევე ჩემს ქალზედ არ მიმეგდო ეს საქმე, რომ თვითონ აღმოეჩინა თავის საქმრო, მე... გუფიცები, შენ არ მოგათხოვებდი ჩემს ქალსა.

მსმან. იმ მიზეზით ხომ არა, რომ გიაურის ქალი მოგიტაცა? ალი-ფაშა. დიას, მაგ მიზეზით!

მსმან. კარგი, მაგრამ ხომ მოგახსენე, რომ ეს საქმე სანამ-ღელს გულისათვის ჩავიდინე. ზოგი მეჭიშვებოდა, ვერ მოიტაცებოდა და მე ვეუბნებოდი, თუ გინდ თავი გამაგდებინონ, მაინც მოგიტაცებ მეტაი.

ალი-ფაშა. მაგ უგუნურის სანამღელს მიზეზით რც-და-ათი კაცი რსმალა ბუზივით გააუღეტინეთ. სწორე გითხრა, ხნა იმათ თავზედ. ის სულელები შესაბრაღისნი არ არიან. ახა იმისთანები გვითხრინ ჩვენ რმომს, აი!

მსმან. ყველას იმედი აქვს, რომ შენ იმათს სისხლს ქრის-ტიანებს არ შეარჩენ: ყოვანი მაინც შალაზე ჩამოაგე.

ალი-ფაშა. არამც თუ მაგას ვუხამ, ცუდის თვალითაც არ შევხედავ. რა? გინდა, ცეცხლს ნავთი დავასხა თუ? განა ვერა ჭხედამ, შე დაბრმაკებულა, რომ ყველგან ასეთი დუმილია და ამ სანამღელს დუმილში რაღაც უბედურობა მხადდება. უარესს დროს ვერ ამოარჩევდი მაგ შენის სულელურის სანამღელსათვის! მაგრამ ნაქმარის შემდეგ საიტყვა მეტია. კარგი, წადი ესლა, და რცა მხად იქნები, ჩემთან მოდი. მე მიიდა მოგელაზარაკო იმ უბედურებაზედ, რომელიც ჩვენ მოგველის და მამა-შენთანაც წერილი უნდა გაგატანო. (მსმანი გავა) ჭმ!.. სანამღელაო!.. იქნება აგრეც იუოს?!.. მაგრამ გული კი მეუბნება, რომ ეს მე-ირიძის საქმეა.

8-ვე სანახაწი.

(ქალაქ ვისოკოს ერთ-ერთი ვიწრო ქუჩა. ხნელა. შერიფა იაშმაკით დაფარული და უივანი.)

შერიფა. მართალია შეთქი, დამიჯერე. მე არ ვატყუებ, მეირიმამ მოატყუებინა შენი საცოლო და ესლა ვაბრანკებულა, რომ საქმე კარგად ვერ გაუთავდა; სხვა უარესს განსადგელს და უბედურებას გიპირებს. ყოვან, რაც შეგემთხვა, თვითონ შენი ბრალია; ერთხელ მაინც მოსულიყავ ბაღში, გენახა მეირიმამ, დაგემშვიდებინა, დაგეკვანა, ტებილი სიტყვა გეთქვა, მაშინ თავის ბედს დაემოწმებოდა, იწუწუნებდა, მაგრამ ვი აღარ ვადგემტყუებოდა. მეირიმას ჰგონია, რომ შენ აქამდის ატყუებდი, სასაცილოდ იგდებდი და ესლა ასეთს გუნებაყედ არის. ღამის ვაგაუდეს.

შეიან. რას ამბობ? აგრე ჰგონია? მე ვატყუებდი? მე ვიგდებდი სასაცილოდ?!

შერიფა. როცა ვუივანტავ მაგ უსაფუძვლო აფიქრებსა, მაშინ უფრო ღრმად ჩაფიქრდება და დაღონდება სოფლე. მეირიმას ჰგონია, რომ ღიუბიცამ მიიზიდა შენი გული და იმას წაართვა. თვითონ შენც ვი ეჩინებო. ჯიბრით დაიფიცებულა: «მე იმას არ ვაცოცხლებო და ვი, ჰხედამ, რა ვაცი ვეფილა ყივანიო. გული სუსტს დედა-კაცყედ უფრო სუსტი აქვს და იმისი შატოისება და ხასიათი ქარივით ცვალებადიაო. მრცხვენიაო, რომ ამისთანა ვაცი მიყვარდაო.»

ქიან. ვეზიზღები? ვეზიზღები, შენ ამბობ? ჭრცხეკინიან რამ
მე ვუყვარდი? ოჰ, ღმერთო, ვეკლავოვს ავიტანი, მა-
რამ ამას, ამას ... ვერ ავიტან, შენითვალ!

შერიფა. მამ, თუ ატრია, წადი, მოკლავარაკე და დაუმშვიდე
განხსლებული გული. თვალი გაუხადე და მამინ ისე
დაგობრუნებს თავის გრძნობას; ორივესთვის კარგი იქ-
ნება.

ქიან. (გადაწყვეტილად) კარგი, შეაღამისას მოვალ.

შერიფა. მართლა?

ქიან. სწორედ... შეაღამისას. (გაღის).

შერიფა. მე მხოლოდ ერთი რამ მსურს. დეე, ერთმანერთი
ნახონ, გულში ისეც ის ტეცხლი აენტებათ, ერთმანერთს
მოესეკვიან და მამინ რაღა შეახერებთ... მაგრამ... ვაი
თუ რაგორმე სხვაფრივ მოხდეს და არა ისე, რა-
გორც მე მგონია?.. ოჰ, ოჰ, ოჰ! მამინ... მამინ ძალიან
ცუდად გათავდება სექმე, ძალიან ცუდად. (გაღის).

9-ე სანახაში.

(მეირიძის ოთახი.)

მეირიძე. (მარტო.) რაც უფრო მეტს ვიჭებო, უფრო მე-
ტად მიკვირს ეს ჩემი ბედი! ვეკლავ უბედურება ჩემს თავს
ზედი-ზედ დაატუდა. ოსმანს შირობა მივეცი, შეგიერთე
მეთქი, მეგონა, ლიუბიცას შორს გადაჭარბავდა სად-
მე და აი დასწევლავს ღმერთმა. ეივასს უნახვე წაურ-
თმევია ლიუბიცა. ოსმანი დაბრუნდა, დაჭრილი! ორი-

ვენი ესლა ქაწწილს კმინადებიან... მაგრამ ქებას ვეიცავ, ორივეს მინადება ფუჭად ჩაუკლის. (რამდენსამე ხანს აღშფოთებული დადის და ღაპარაკობს) ვერ უყუტებ? როგორ მალე მიეშველას!... მხედრად ოთხის კაციით გამოვსდგომის!... ოთხის კაციით ოც-და-ათს ოსმალს წინ დასვდა! ჭკუიდან უნდა იყოს სრულად შეშლილი, თორემ როგორ გაჭბუდავდა. აი, ნეტავი ესლა ის ქალი შექმნავეს სადმე!... მე.. მე.. (აღშფოთებული) ფრხხილებით გამოვგლეჯდი გულს და შიგ ცხვირ-შირში მივაჭრტყე. მღი მუხანათსა

10. თე სანახაში.

შერიფა (შემოდის და მოიხდის იაშმაკს.) მერიმა.

შერიფა. ყავანი შენს ნახვას ჭნდომულობს; შუადამისას ბაღში მიგელადება.

მერიმა. (გააკირვებული) ყავანი?!.. ჩემს ნახვას?! (აღშფოთებული) რა ნახვა უნდა? თვალთაც ნულარ დამენახვება; თუ ჭკუა აქვს, მომერიდოს მე, როგორც შხამიან გველს, თორემ მადლს ღმერთსა ვეიცავ, ერთხელ თუ ხელში როგორმე ჩამივარდა... (წამოდგება, მერე ისევ დადგება) კარგი... მოვიდეს; შენ ბაღში მოუცადე; უკეთეს დროს ვერ ვიპოვი შურის-გებისათვის. როცა ბაღში მოვა, კარები ყველგან ჩაკეტე და შემატყობინე.

შერიფა. (გაჯავრებული) სულელად, ეკ რა მოგსვლია თავში?! ნუ თუ ყოველთვის მე უნდა შევაკავო სოღმე შენი გი-

ყოფი აჩქარება? რაღა მე ის თითქმის ნახევრამდი დაკვირვებით და შენთან მომყავს, რომ სამუდამოდ ხელში ჩაგოგდო, შენ უარსაც ხარ; თოკის წვეკვს ხელში გაძლევი, შენ თოკს ხელიდან უშვებ და ჩემს ჯაფას და შრომას აუტყდად ატარებ.

მეირია. ბევრჯერ მოგიცია ჩემთვის მაგისტრანს იმედები, და ჯერ ერთიც არ გამართლებულა... ესლა მე შენ აღარ გინდობი.

მეირია: (დაფრთხილებით) ერთხელ და უკანასკნელად გიდევი მინდა. მიიღე შეგანი, მიიღე წიგნების გულთ. იმის გულში ყოველს იფერს იზოვნი. ყოველს იფერს, რაც გი გსურს, აღიხდ ჭკუით მოექცე... რას განუძებულხარ?... ნუ თუ ჭიფიჭობ გიდევი!... (გადაჭრილად.) ვასურს აღარ ვიცდი! გინდა თუ არა, მაინც შეგასვედრებთ ერთმანერთს! (სიჩქარით გადის).

მეირია. (ღივილით ფიქრის შემდეგ) მას აგრე იყოს! ამ უკანასკნელადაც დაუფრთხილებ შენთვის, ვინათ რა გამოვა. რასაც ადამიანის სიყვარული შეჭმდებს და ჩამაგონებს მე... ყველაფერს დღეს ვცდი. მაგრამ, ვაი იმას, თუ რომ ამ ცდამ ტყუილად ჩამიარა! შემოსვლით გი შემოვა აქ, მაგრამ... ველარ გი გავა! აქ ჩემს ხელში გავუთხარი იმას სამარცხს! დიას, ეს არის ჩემი უკანასკნელი გადაწყვეტილება. რაც მოსახდომია, ამდამე მოხდება. სიტყვებზე ანუ სიკვდილი მეცა და იმასაცა.

11-ტე სანახაპი.

(ხშირი ხალი, ზნელა.)

ჰივან. (მარჯვ. ფრთხილად შემოდის, აქედ-იქით იყურება და მარჯვენა ხელში დამბახა უჭირავს) აჩაუინა სჩანს.. ტყუილად მე-შინოდა, ძღაღატობენ მეტქი. განა აჩ ვიცნობ მეირიმას?.. დაღატობას როგორ იკადრებდა... (აქედ-იქით ათვალიერებს და მწუნარებით აგონდება რაღაცა) დიდი ხანია აქ არა გეოფილვარ... მთელი საუკუნე მგონია... ან ესაა რისთვის მოკვდი?... განა შესაძლოა, რომ ჩემი ბედი რაშიმე შეიცვალეს! შეუძლებელია. მარტო ეს არის, რომ აჩ მინდა ჩემსედ ცუდი ახრი იქონიოს. აჩ მინდა, რომ იმის თვალში ცრუ-გაცად დავჩნე და გეზინებებოდე! ასე თაკი რომ მხოდა ერთის მაგეზნად, და მტოდნოდა რომ ასსაგე მომჭრიდენ, მინც ამისათვის აქ მოვიდოდი. აკერ მოდას... რას ვერთა?.. თითქო მძიმე დანაშაული მქონდეს ამასთან!

12-ტე სანახაპი.

მეირიმა და ჰივან, ბოლოს შერიფა.

მეირიმა. (თავის-თავად) ვეკლა კარის გასაღები მე მაქვს... სად წამივს! (ერთ-ერთს ხეს მიეუფლება) თეკები მიკანკალებს; თვალთ მიბხელებს. რა, ჩემს გულში უფრო ზნელა!..

მგონია, სიკვდილის წინადა არ იტანჯებიან ასე, როგორც ესაა მე... (ხმა-მალლა) აქ არ ვინ არის?

ჰივან. მე ვარ! (მიუხილოვდება).

მეირიმა. ხომ თვალი არ მატყუებს! შენა ხარ, ყივანი! ძლივს! ერთსულ კიდევ მაინც დაგინახე. ახა, აქ რამ მოგიყვანა? ის, რომელიც აქამდის სულ მეჩიდებოდა, თუმცა სვეწ-ნითა და კედრებით ვაკსებდი, ესაა თვითონ მოსულა ჩემს სანახავად?

ჰივან. შენ კარვად იცი რისთვის მოვსულვარ აქა, შენ, რომელიცა ჭსტდილობ უფრო გამძლიერო ტანჯვა. აი, მოკვდი შენთან ჭ გთხოვ, რომ დაემოწმილო ბედსა, რომელთანაც ბრძოლა სულ ამოა; ნუ ჭსდევნი ამათა, ვინც შენთან დამნაშავენი არაიერში არ არიან. მე... მე კი... დავიწუებას მიმეტ!

მეირიმა. ჭა! მხოლოდ მაგისათვის მოხვედი განა?! არ ვიცი რასეოდ და ვისეოდ ღაჰარაკობ. ვის რას ვუშლი?

ჰივან. შენა გგონია, რომ მე არ ვიცოდი ვისის მეტადინებოთ იყო ღიუბიცა მოტატებული?

მეირიმა. ჭა!... გცოდნია?! ძალიან მოხარული ვარ, ძალიან! მე შენ არც დაგიძლავ. ოსმანს შერთვის ჰირობა მივეცი. თუ ღიუბიცას მოიტატებდა, იმიტომ რომ მე მინდოდა შენთვის მაგიერი გადაძესდა; ერთს სანათსაც არ მოგასვენებ, მე მოგიწამლავ ყოველს სიამოვნების წუთს, რომელსაც შენ ღიუბიცასთან გაატარებ.. მე ასე მინდა და ასეც იქნება, ხომ გესმის ესა?

ჰივან. ვაი, რა რივად გამოცვლილხარ!

მეირიმა. რა? გამოცვკლილვარ? შე უსიბრტხვილოვ! შენ, ღატიო წაწუმიდე შენი ღღაქმა, გულიდამ ამოიდე და

გადაგდე ის, რასაც გულისთ ეძებდი, შენ უარ-ჭყვაც ყოველივე ის, რაც შენთვის უწინ ძვირფასი იყო, და შენვე მეუბნები, გამოცდილხარო!? ამასვე უარესი ტანჯვა რომ მომეყენებინა შენთვის, რომ ნაჭკერ-ნაჭკერ ხანჯლით ამეკუწებინე, მაინც არაფერი იქნებოდა იმ საშინელ ტანჯვასთან, რომელშიაც შენ მე ჩამაგდე და მაინც მოსულხარ და შენვე მეუბნები საყვედურსა!

შივან. ოჰ, მერიმავ, რასაც თავადად მხედამ, შენ იმას ამბობ. აბა ერთი ჩემს გულშიაც ჩამოხსდე. შენ არ იცი, არა, რა ამბავია ამ გულში!.. რომ იცოდე, მაშინ სხვას იტყობდი.

მერიმა. მე ვამბობ შენის მოქმედების მსუფრებელი. სიტყვა რას ნიშნავს იქა, სადაც თვითონ საქმენი დადებენ!

შივან. კაცი ხშირად გულის წინააღმდეგ იქცევა ხოლმე.

მერიმა. დახს. ძალას როცა ემორჩილება. მაგრამ შენ სხვა რა ძალა გადგია შენის საკუთარის ნების მეტი?

შივან. ისეთი ძალა, რომელიც უფრო ძლიერია ვიდრე ხმალი, ვიდრე შანთა, ვიდრე სხვა რამ, ეგ ის ძალაა, რომელსაც ჩემის სინიდისის ძალა ჭჭვიან.

მერიმა. მაშ რა თქმა უნდა, მაგ შენმა სინიდისის ძალამ გაგიტაცა ოთხის კაცით, რომ ოც-და-ათ ოსმალოს შიშის-შირ წინ დაუდგე შენის ღიუბიდან გულისათვის? აი, შე მეუხანათო! რატომ შიშ-და-შირ არ მეუბნები, შენ, მერიმავ, აღარ მიყვარხარ, ჩემი გული ღიუბიდანია.

შივან შენ გინდა ის მათქმევინო, რისიც თქმა არავისთვის არ მინდოდა თავის დღეში. მაშ იცოდე, იმ ღიუბიდან გამო, რომელსაც შენ მსუფრედი, ათასჯერ მინატრობ, ან მე მომკვდარეოყავ, ან ის. ათასჯერ ვაშირებდი ჭაიდუგებთან გაქცევს, რომ ეს ჩემი უსებურნი ქორწინება რომ

გორძე თავიდან ამეცილებინა. როცა შევიტყუე, ოსმალეებმა მოიტაცეს, მალე ღმერთს გეფიცები, გამესწრდა. მაგრამ მამა-ჩემს გონს, ვითომც მე თვითონ გავატანე ქალი. ამან და იმ სირცხვილმაც, რომ სხვამ მე საცოლო წამართვა, დამძლია და მეც ავდეგ. მდეკრად გამოვუდეგ ოსმანსა. ოჲ, რა ბედნიერება იქნებოდა ჩემთვის, რომ იმ მთებში მოვეკვდიოთ.

მეირიმა. შენს ღაპარაკს რომ ყური ვათხოვო, მართალი გამოხნდები. მაგრამ არა! მე კარგად მახსოვს შენი უსიძინებელი ღაღატა. რის ყოფით დაგიყოლიე მამა-ჩემი და როცა უნდოდა ახარულებინა ყოველივე ჩემი ნატვრა, ყოველივე ჩემი გულთადა წაღილი, მაშინ. შენ, ყივან, დაჭკარ ფეხი და გამეჭყეცი. შენ დამტოვე მაშინ, როცა ჩემს თავს გაძლევიდენ. არა, არა! თავის დღეში შენ ეს არ გეპატობა, არა!

ჟივან. შეირბავ! გაფიცებ ღმერთსა, ამომართვი წელიდამ ეს დამბახები და ორივე ერთად დამეცა გულში და მაგას კი ნუ მეტყვი.

მეირიმა. ჩემი სიტყვები ადვილად დაგაკვიწყდება შენის საცოლოს კალთაში. იქ დაგაკვიწყდება, იმის კალთაში, ყოველივე, რაც იყო, და ორივენი ერთად იხარხარებთ ჩემზე და ჩემს გულს ტკივილზედ.

ჟივან. ოჲ, შეირიმა, შეირიმა, ნუ მტანჯავ, ნუ მაწვავებ აგრე!

მეირიმა. მაგრამ მე თავს მოვიკლამ და მაგ დღეს კი არ გაღირებთ. შენი ჯვარის - წერის დღე იქნება ჩემი სიკვდილის დღე: მე სიკვდილის მეტი აღარ დამჩენია-რა.

შივან. (სიფიცხით) მოკვდი, და მეც შენთან მოკვდე; ცოდ-
ვა მაძი-ჩემისა იუფს, რადგანაც იმან დამატანა ძალა.

მეირიმა. ძაგას მართალს ამბობ?... მითამ? ნუ თუ შენ კიდევ
გიყვარვარ?

შივან. მეტე, როდის არა მყვარებისარ?

მეირიმა. მაშ გვიყვარდეს ერთმანერთი! წინ ცხოვრება ყველი-
ლებს გვიფენს და ჩვენ კი სიკვდილზედ ვლანარავობთ!
ოჰ, ყივან! თუ არ მატყუებ, საქმე ჯერ კიდევ შეიძლება
გაკეთდეს. ალი-ფაშას ძალე დაგიყოლიებ და ოსმანის
მოშორება ხომ უფრო ადვილია; შენ ერთი სიტყვა სთქვი
და ჩვენ სამუდამოდ ბედნიერები ვიქნებით. (ყივანის მარჯვენა
ხელს ხელსა სტაცებს და თავით ზედ დაეყრდობა) მთელს ბოსნი-
აში შენ პირველი კაცი იქნები მაძი-ჩემის სახელით და სიმ-
დიდრით და საკუთარის შენის ვაჟ-განცობით და ჭკუით.
ბოსნიასში თუ არ ისურვებ დარჩენას, ალი-ფაშას სტამ-
ბულშიაც დიდი სასელი აქვს და მიხნეულიც არის. მდი-
ვანი იმის სიმკეს ყველა კარებს გაუღებს და თავით ხელ-
მწიფის გვერდით ადგილი ვიქნება. სიყვარულს, სიმდი-
რეს, ბატონობას — ყოველს სიკეთეს ამას ქვეყნისას გაძ-
ლევ შენ... მე... (მოუხვევა) ჩემო ყივან, ნუ თუ ყოველს
ამას უარსა ჭყეოვ?

შივან. შენი ხმა, შენი სიტყვა, შენი მოხვეჭნა, თავით ციდან
ჩამოსულ ანგელისხაც კი დაიყოლიებდენ. (მოშორდება)
გამიშვი... მე რა უფლს ვერ გამოვიტყვი... არ შემიძლიან,
არა.

მეირიმა. გულში რა რა უფლიც გინდა იქონიე, ოღონდ ოსმ-
ალებს დაიარქვი! ოჰ! ეს შეგიძლიან, შეგიძლიან, ამსჯედ
უარს ვერ იტყვი... შენც. ყივან. დაჭსთმე რამე ჩემის გუ-

ღიასთვის. მეც აღაძიანი ვარ. თუ ესლაც უარის თქმა
გინდა; თუ ესლაც გინდა, მომიკლავ იმედი, ნუწას მეტყვი,
ჯერ მომკლავ.

შივან. (სიჩქარით დამბახას გამოიძრობს) შენ გი ან მოგკლავ,
მე მოგკლავ თანვსა, მე! ბოლო უნდა მოკლავს ამისთა-
ნა ყოფისა. გეუიციები, სიცოცხლე მომწუხინდა.

მეირიმა. (წართმევს დამბახას) განა ატრე ძლიერად გწამთ თქვე-
ნი რჯული?!.. ვაჭიმე უბედურსა!.. მეც შევსწირავდი ყვე-
ლაგეტს, მაგრამ სიყვარულს... რა! სიყვარულის შეწირ-
ვა გი ან შემოდღიან; ჩემთვის სიყვარულზე უძლიერესი
ანა არის-ანა; თვითონ ჩემსა რჯულმაც გი უნდა დაუთ-
მოს სიყვარულსა. რა, წმინდა მანქანად, შემინდე მე
ბედ-გარულსა, რომ შენა გტოვებ და ჯვარს ვეძლევი!
რა, ყვიან, შენი რჯული ესლა ჩემი რჯულია; აი, ესლა
აღარაფერი აღარ გვიშლის შეერთებას -- სიძლიერე, შეძ-
ლებს, მოხუცებულა მამა, თვით რჯულიც გი, სულ, სულ
შენთვის შემომიწირავს, შენთვის უარ-მიყვია. წავიდეთ,
გავიქცეთ აქედამ, ამაღამვე სსვათა ქვეყანაში გავიდეთ!

შივან. რას ამბობ? რაგორ შემოდება?! სსვათა ქვეყანაში?! ..
მერე იცი, იქ რა მოგეღის? მწარე, ღარიბი ცხოვრება!
ანა, მაკისთანა ცხოვრებაში მე ვერ ჩავგდებ.

მეირიმა. წინაღვე მე თანდაწივი დავიჭირე! სამი ცხენი მყავდა
მყავს, ორი ჩვენთვის, ერთი ნივთებისათვის, რომელსაც
მამა-ჩემს მოვსტატებ, აი სულაროს გასაღებიც. გავიქ-
ცეთ, მალე, ჩქარა! (ყოვანი ჩუმად არის და ჭეიქრობს) რა-
ღას ვუიქრობ... რა, რას განუძებულსარ?... რას ოსრავ?

შივან. დაწყევლილ წუთს შევიყვარებთი მე და შენ. წუეული
იყოს ისიც, ვისის მიწეწით ზირველად ჩვენ ერთმანერთს

შეკვდიო! ესღა მეუბნები მაგას, ესღა, როდესაც მე დანიშნული ვარ, და ამასთანაც სისხლის ღვრით სანოლო დავიბრუნე და სტუმრებიც მოვიწვიე. ესღა სირცხვილს და უმატიურებას ვეღარ წავუვალო. ოჲ, ვეკლავერს ავიტან, უმატიურებას კი ვკრან!

მეირიმა. (ძალიან აღშფოთებული, ძლივს ამბობს) ოჲ, შე მურტალიო, კშმაკის ნაშაბო! რატომ არ იტყვი, რომ ვეკლავერს ავიტან, მეირიმას მეტსა?.. რატომ არ იტყვი, რატომ, ჳა?.. მაგ შენის მურტალის ღაღატისათვის აქვე მომცემ ზასუსს, აქვე!

შივან. რაო! უმატიურადა მსდი? მემუჭრები კიდეც? შენს მეტს სხვას არავის მოგუთმენდი მაგას.

მეირიმა. (სიჩქარით მიდის) დამაწყადე, შე ძაღლო, ნახამ შენს სეირსა! (უვირის ხმა-მადლა) ეჭვი, რსმაღებო, სადა ხარო? რასა გძინავო? ჩქარა, ჩქარა, ბაღში ქურდები შემოხარულან! (სიჩქარით გაიქცევა).

შივან. ოჲ, ქავო!.. წყეუღიმც იფავ!.. გველო, ესღა კი გიცან, რაცა ჳეოფილხარ!... თავს უნდა ვუშველო. (მიდის, შერიფა გამოჩნდება).

შერიფა. ყავან!

შივან. შენა სარ?

შერიფა. უიჲ თქვენ!.. მენი კი დაგეტკოს! თქვენის მიწეზით მეც ვაღუშები ესღა.

შივან. გამიღე როგორმე კარები. გზა აღარსაით არის.

შერიფა. გასაღებები სულ თან წაიღო.

შივან. მაშ აღარსაით არის!.. შენ მანინც წადი აქედამ! აქ უნდა მოეჭკვედე ღმერთსა ვეფიცავ, იაფად არ დაუკუსვამ ჩემს

თავს. (ხანჯალს ამოიღებს და კბილებით დაიჭერს, და ორივე ხელში თითო დამბახას.)

შერიფა. რას ჩადინარ? ხეხედ ადი და დაიძალე, ბნელა, კე-
რავინ დაგინახავს, და როცა ხმა მიჭსწუდება, მაშინ მე
გ'ხას გასწავლი. აი, ჭრატებით აქეთვე მოდიან, ჩქარა,
ჩქარა, ხეხედ ადი.

ქივან. დაკიძლო, როგორც მეფრთხაღი ქაღი?... რა გაეწ-
ყობა... ესღა სხვა არა მოხერხდება-რა. (ჟივანი გადის მო-
შორებულ ხეზედ ასასვლელად; შორიდან მოჩანან რამდენიმე
ოსმალო ჭრატებით და დიდის დანებით ხელში, ბაღს გარს შე-
მოუვლიან.)

(ფარდა დაეშვება).

(დასასრული შემდეგს ნომერში.)

ნახული და გაზონილი.

(მგზავრის შენიშვნები).

წინა-სიტყვაობა. — სოხუმი და აფხაზეთი. — აფხაზეთი უაფხაზე-
ბოდ. — მამულეზედ ყურთა-გლეჯა. — ახალნი მცხოვრებნი აფხაზე-
თისა: ბოლგარები, მალღო-რუსები და სხვ. — აფხაზეთის სიმდიდრე.
— მისი ჰავა. — რა ეჭირვება აფხაზეთს?

ერთმა ძველმა თეოლოგოსმა შემდეგი მოკლე დარბე-
ბა მისცა ადამიანს: «გაიცანი თავი შენია». ერთი ამისთანა
თეოლოგოსიც რომ ესლანდელს დროში გველოდა, ამისა-
ვე მზგავს სიტყვებით მიმართავდა იმ ახალ თაობას, რომე-
ლსაც თავის ქვეყნის სამსახური უნდა და ეტყოდა: «გაიცანი
ქვეყანა შენია».

მაგრამ ამისთვის თეოლოგოსობა რა საჭიროა. ესლან-
თთქმის ძუძუ-ძწოვანმა ბაკშკმაც კი იცის, რომ თუ ნიადაგი
არ გავაძნაით და დრო არ შევუწიეთ, თესვს ნაყოფიერად
ვერ გავაზნვეთ და სამწუნარო ეს არის, რომ თუმცა ვაძით,
მაგრამ თითქმის არავინ არა ვცდილობთ ჩვენი ქვეყანა ჩვენც
გავიცნოთ და სხვასაც გავაცნოთ. ყოველს აქვის გადად-
გმავედ ჩვენს ქვეყანაში სხვა - და - სხვა მოვლინებას, სხვა-
და-სხვა წესს, ჩვეულებას და ხალხს შევეყრებით და ყოველ
ამის ცოდნა და აღწერა, თუ ეს არა, მომავალში მინც გ-
მოგვადგება. ესლან არა გვცდიან დაწვრილებით იმის ჩამო-

სათკლელად, რა ღრმა მოკლენას, რა ღრმა ტანჯვას უფრო უნდა მიექცეს ჩვენი უურადღობა. ესლა მხოლოდ იმას შევნიშნავთ, რომ ყოველ სოფლის მასწავლებელს ან სოფელში მცხოვრებ წერა-კითხვის მცოდნე პირს შეუძლიან მრავალ იმისთანა მოკლენას დააკვირდეს და გამოაცხადოს, რომელიც პირველის შესვლით თუძცა უმნიშვნელაა, მაგრამ მცოდნე კაცის თვალში კი საუკეთესო მნიშვნელაობით.

ამ სტრაქონების დამწერს სშირად შემხვდება გარემოებისა გამო ჩვენი ქვეყნის სხვა-და-სხვა კუთხეში სიარული და გვრდები, რასაც კი შესანიშნავს ვნახავ, «ივერიის» მკითხველებსაც წავაკითხო. ამ შემოდგომაზედ მე შემხვდა ზოგჯერ თუ ში ყოფიან და ამ წერილში მკითხველს წარვუდგენ ნახულსა და გაგონილს ამ მხარეში.

*
*
*

დიდის ექვსი საათი იყო, როდესაც ტრენლის გემი დაღალულ კაცსავით ქმნით და ჯანჯვების ჩხარუნით გაჩერდა სოხუმის ყურეში და ჩაუშვა ღუზა შავს ზღვაში. ჯერ მზე არ იყო ამოსული, მაგრამ აფხაზეთის ტყიანი მთის წვეკრები კი გაეწითლებინა იმის სხივებს. ცა სრულიად მოწმენდილი იყო. უჩანსკენელ ომიანობის დროს მინგრეულ-მონგრეული და დამწვარი სოხუმი ირგვლივ შემოხვეოდა დაწყნარებული ზღვის ყურეს, ეს პატარა და ლამაზი ქალაქი თუძცა სრულიად გააცხრეს ოსმალებმა და აფხაზეთმა 1877 წელს, მაგრამ ზოგიერთის სახლების აშენება და ძველების განახლება კიდევაც მოუხწვრიათ; ერთი ბატალიონი რუსის ჯარისა, რომელიც ომიანობის დროს მთაში გაიხიზნა, დაბრუნებულა და თითქმის ყოველ-დღე ათამაშებენ მას სოხუმის ვრცელს მოედნებზედ; ბევრი სახლები გაუახლებიათ, მაგრამ უმრავლე-

სი კი სანგრევეს წარმოადგენს; ზოგან წარმოადგენს მხოლოდ ოთხს კედელს, რომელთ შუაგ სამს-ოთხს წელიწადში კარგა მოზდილი ხეები ამოსულან და, ადამიანების მაგივრად, ფრინველებს აძლევენ ბინას; ზოგი სახლები, მეტადრე რომლებშიაც დაწესებულება იყო რამე, მიწასთან გაუსწორებით და კედლებიც კი არ დაუნდვიათ.

ზოგიერთ მკითხველებს არ ეცოდინებათ მიზეზი — რად ამოუბუგავთ ასე უწყალოდ ეს კომწია ქალაქი. ამ მკითხველებს აგუსსნი ორის სიტყვით მიზეზს და ვინც იცის, მომიტეოს უდროოდ სიტყვის გაგრძელება.

ამ ოთხის წლის წინად რომ ოსმალებთან ომი ასტყდა, აფხაზეთში ესახლენ აფხაზები, რომელთაც მთავრობისაგან იარაღი აყრილი ჰქონდათ. ოსმალებმა იცოდენ რომ ეს მხარე კარგად არ იყო დაცული და რამდენიმე ჯავშან-მოსილი ცეცხლის გემი მოაყენეს სოხუმს ჯარით. რუსის ჯარი წინ ვერ აღუდგებოდა უმრავლესს ოსმალს ჯარს და გავიდა წებულდაში, მთიანს მხარეს, რომელიც სოხუმიდამ ოცს-ოც-და-ათს გერსზედ არის მოშორებული. აფხაზები ორცეცხლ-შუა მოჭყუნენ: ან უნდა ულაგო ალაგას განიზნულყვენ და ოსმალს სძლისა და ცეცხლისათვის შეეწირათ მთელი თავისი ქონება, ან ოსმალებს მიჰკედლებოდენ

აფხაზები მიემხრენ ოსმალებს, ხელში მისცეს თავისა-ქვეყნა, მაგრამ, რამდენსამე შეტაკების შემდეგ რუსის ჯართან, ოსმალები იძულებულნი იყვნენ დაეხებებინათ თავი აფხაზეთი-მსათვისაც, სოხუმისათვისაც და შურის-ძიების საცნად რომ აფხაზები უკან არ დაეყარათ, თან წაასხეს ოსმალეთში. წასვლისი, წინად ოსმალებმა და აფხაზებმა იმ აზრით იმოქმედეს, რომათუ მე არ შეჩნება, თუნდ ქვა ქვაზედაც ნუ იქნებაო და ბოლოვე

მოუღეს ყოველასფერს, რაც კი ხომალდებზედ არ დაკიდა. აფხაზების აუარებელი საქონელი და ცხენი გასწევიტეს მანძინ სოხუმის ახლო-მასლო, ასე რომ თურქე ორ-სამს თვეს მძოვრის სული ასდიოდა იმ არე-მარეს. სოხუმის სახლები სულ ერთიანად დაანგრიეს და მოსწვეს. მაგრამ უკაცრავად «სულ ერთიანად» არა: რადაც განგებისა, თუ ღამიანის წყალბით გადაჩხენილა მხოლოდ ერთი ღამისი სახლი, რომელზედაც თურქე ეწერა: «სოხუმის საქალაქო სკოლა.»

რას უნდა დაგაბრალოთ ეს საკვირველი ამბავი? იქნება ოსმალებს აქ ღაზარეთი ჰქონდათ და კვლავ მოასწრეს, ავად-მყოფების გაყვანის შემდეგ, იმის დაწკა; იქნება ეს სახლი, რადგან საუკეთესოა, ოსმალს საზღვის სადგური იყო და ამ საზღვაო ძეგლებურ გმირებსავით უკანასკნელმა მიატოვა აფხაზეთის ნაპირი. მაგრამ ჩვენ უფრო გვკვირს, — ოსმალეთის საზღვაო იმდენად განათლებული პირი იყო, რომ უბძანა ჯარს და ამ სახლს ხელს ნუ ახლებთ, რადგან სასწავლებელი მტრისათვისაც კი დასაშური არ არისო.

აღუესაც ამ სასწავლებლის შენობა საუკეთესო სახლია ბ. მთელს სოხუმში. ეს სასწავლებელი ძირითადი დიდებულების გადაძვრელებელ საზოგადოების ხელშია და გარეგანის მხრივ ჩინებულად არის მომართული. სასწავლებელთან არის პანსიონი, ბუ რომელშიაც ოცობად ბავშვსა აქვს ბინა, უფრო მთის ხალხის სე შვილებს. სოხუმში არის აგრეთვე საქალაქო სკოლა და მხოლოდ ეს ორი პირველ-დაწებებითი სასწავლებელია განათლებისა და გაძვრელებელი მთელს აფხაზეთში.

რე ომის წინადა სოხუმი კარგა მოზდილი ქალაქი იყო; გარდა შემო მას აფხაზები ესვია და თუმიცა მიწის ნაწარმოებით ვაჭრობა მანძინაც მსული იყო უკაცრავის გამო, საქონელი მანძინ

ბეჭდი ჭეშვლათ და ეს საქონელი, ერბო, ყველი შეადგენდა ვაჭრობის უმთავრესს საგანს. ესეა ეს ვაჭრობაც შემწუდარია და თუ ცუცხლის გემი განერდება სოხუმთან, მხოლოდ იმისთვის, რომ სოხუმის მცხოვრებს მიუტანოს მათთვის საჭირო სავაჭრო და არა აფხაზეთის ნაწარმოების გასაღებად.

რასაკვირველია, სიცოცხლე და მოძრაობა სოხუმს ამ ვაჭრობისა და განათლების კვალბასევე დაეტეობა. მის ფართო და მიუჩეუბულს ქუჩებსევე ათასში ერთხელ თუ გაივლის მგზავრი და ისიც უფრო რუსის სალდათი, ან მეგრული მედექე. მთელის სოხუმის ვაჭრობა მართლაც და მეგრელების ხელშია, რომელთაც ასეთივე მნიშვნელობა აქვთ შავის ზღვის აღმოსავლეთის ნაპირსევე ვაჭრობაში, როგორც თბილისის ვაჭრობაში სომხებს.

თუმცა ესეანდელი მდგომარეობა სოხუმისა და მთელის აფხაზეთისა არაფრად სანუგეშოა, მაგრამ მომავალში საკვირველი ბედი მთელის ერთსაც და მეორესაც, თუ მთავრობა იმ გზას დაადგა, რომელიც ხალხისათვისაც და ქვეყნისათვისაც სამკობიანარა. რა არის ეს გზა, ამას შეითხველს ესევე შევატეობინებ.

* * *

შვიდად შევხვდებით ამასთანავე ნაყოფიერს და მოსაკლანს ნიადაგს, როგორც საზოგადოდ აფხაზეთის ნიადაგია. ზღაპარი გეგონებთ, რომ გითხრათ: ერთი აფეთი სიმინდი ოქროსით მოჩინქნილ მიწაში ჩაბნეულა დღიურსევე ასსა და ას ოცმოც-და-ათს აფეთს იმლევა მეთქი; მაგრამ ეს სრულებით ზღაპარი არ არის, და თუ სიცრუე წამომცდა, მხოლოდ იმაში, რომ ასისა და ას ოცმოც-და-ათის მაგივრად, რატომ ას სამოცა და ას ოცმოცია არა ვთქვი. თითქმის ადამის-უამიდაძვე

უხნავის მიწისათვის ეს საკვირველი არ არის, მაგრამ საკვირველი ის არის, რომ ამისთანა ძვიროვასი მიწა მოუვლელი წევს, როდესაც იქვე გვერდით სამეგრელოში ერთსა და ნახევარ ქტეკა მიწაში მეგრელები ერთმანერთს თავებს ამტვრევენ რომ ვერსად მოთავსებულან.

ნაყოფიერის მიწის გარდა, ტყეც აუარებელი აქვს აფხაზეთს. მე აქ არაბურს ვიტყვი საგანგებო ბზის ტყეზედ, რადგან არ მინახავს და მხოლოდ გამიგონია, რომ ის ტყე რამდენიმე მილიონი ღირსო. სხვა ტყეებიც ბევრია ძვიროვასი. ბევრგან კაკლისა და მუხის ტყეა და წაბლის ხეებს ხომ ანგარიში არა აქვთ. ზღვის პირებზედ ამ ძვიროვას ხე-ტყეს დიდი ხანია რაც ევროპელები ეტანებიან, ასე რომ ზღვის პირიდან ათს-თხუთმეტ ვერსტზედ, სადაც კი კაკლისა და მუხის საშენებელი ტყე იყო, სულ გაზიდულა მათგან; მხოლოდ შიგნითი აფხაზეთია ხელ-უხლებელი.

ვინა სარგებლობს ესლა ამ ბუნების უხვ სიმდიდრით? ვის ეუთვნის ეს რაჭოს ოვასი მამულები? რა გზებია გაკეთებული მიწის ნაწარმოების გამოსატანად და მოსახმარებლად? ამ კითხვების მასუხს მოგვცემთ, როგორც გა შევიძელ შეტყობა: მატარ: მოგზაურობის დროს სოხუმის ახლო-მახლო ადგილებში.

* *

ჟერ ეს უნდა გითხრათ, რომ აფხაზეთში მოგზაურობა მხოლოდ ცხენით და ზოგან მხოლოდ ქვეითი შეიძლება, რადგან ურმისა და ტარანტასის გზა სოხუმიდან მხოლოდ რც-და-ათს ვერსზეა გაყვანილი ზუგდიდისკენ და ისიც ჟერ-ჟერობით თავმანებებული. მე ამ ახალს «მოსკეხეა» მოძინდა მგზავ-

ქვეყანა ისე ცაღიერი არ მებეჭენას, როგორც ჯაძიანის გახენის წინად იყო.

რაც გასაკვირველია, რომ აფხაზეთის უმთავრეს ქალაქის ახლო-მახლო ასეთი სინუძე იყო, როდესაც აფხაზეთში აფხაზები აღარ არიან. რაც გადასახლდა, მათგანი ბევრი აღარავინ დაბრუნებულა და ვინც დაბრუნდა, იმათ სოხუმიდამ ოცდაათს ვერსზედ ახლო დასახლების ნება არა აქვთ. . . .

— მაშ ვინ ეპატრონება ესა აფხაზეთის მიწებს, ვვითხე მე ხემს თანა-მგზავრს?

— აი ეს ტყე, ქვრივი რომ არის გოლუბიანისა, იმისა, მიზასუხა იმან.

— სადამდის?

— ჯერ შირის არის... აი ხეებს რომ მივალთ, აქამდის სულ იმისა.

— იმას აქით ვიღასია?

— დენერად გრავენკოსი.

— რომელი გრავენკოსი; სოხუმში რომ ჯარს უფროსობდა ოსმალების შემოსვლის დროს?

— ჯო, სწორედ იმისა.

— ეს ვიღასია? ვვითხე იმას რამდენიმე ვერსის გავლის შემდეგ.

— ეგ კომენდანტად იყო სოხუმში და იმის ქვრივისაა.

«უხვად გასცემდი, ზღვათაცა შესდის და გაედინების»

მომაგონდა ჩვენის რუსთაველის სიტყვები და ვიფიქრე—

ეს აურაცხველი სიმდიდრე შავის ზღვის შემწეობით ჩვენს ქვეყანას მალე «გაედინება», მაგრამ «შეედინება» თუ არა, ეგ დიკრომა უწყის. ერთის სიტყვით, სოხუმის მანრის მამულებზედ ყურთა-გლეჯა ყოფილას; დიდსა, თუ მატარას, მღვდელსა,

თუ ერს, ყველას წაუტანებია ხელი და ყველა დაჭმეტროსებია უბედურ აფხაზების მამულებს. მე სიტყვის მასაღად რადი ვამბობ აქ: «მღვდელსა, თუ ერსა» მეთქი: მღვდლებსაც თავისი წილი არ დაჭვლებიათ და რასაკვირველია მათაც ხარისხოვნების კვალობაზედ ერგებოდათ მიწები; ბევრგან უბრალო მღვდლებს სამოც-სამოცი დღიური რგებიათ და ბლალაჩინებს კი თითო სს-ოცი.

ყველას რგებია თავისი წილი; მაგრამ ბევრი მამული ვიდრე დარჩენილა უქმად. მოუნახვით მსურველები დასახლებისა და მსურველებიც ბევრნი გამოჩენილან, მეტადრე მეგრელები. მაგრამ სოხუმის ახლო-მახლო არცერთი მეგრელი არ მინახავს სასკლამწიფო მიწაზედ. მხოლოდ ზოგიერთ მამულის პატრონებს და ისიც აფხაზეთის მკვიდრ მცხოვრებლებს, მიუციათ მეგრელებისთვის სამეოთხედოდ მამული შესამუშავებლად, — თითონაც უსარგებლიათ, იმათთვისაც უსარგებლებიათ. თ. გ. შარვაშიძეს დაუსახლების ორასამდე კვამლი მეგრელი თავის მამულში მდინარე კოდორზედ ოთხ რიგად. უეჭველია, რომ ამ მოსახლებს უკეთესი ბედი მოელოთ, ვიდრე სხვა ქვეყნიდამ გადმოასახლებულ ბოღგარებსა და ბერძნებს. რისთვის? იგი-თხამს ზოგიერთი მკითხველი, რომელსაც წარმოდგენილი აქვს, რომ ყოველივე რაც კი ევროპიულია და ევროპიულია ჩვენებურს უნდა სჯობდეს. იმისთვის, მიუგებ მე, რომ ჯერჯერობით აფხაზეთის ბუნება ქალწული ბუნებაა და ციებ-ცხელებას შეჭყრის მას, ვინც კი გაჭბედავს შირველად მის ხელის შესებას. მხოლოდ ჭაობიან ადგილს შეჩვეულს მეგრელებს შეუძლიანთ ჯერ-ჯერობით მისი მოჩვენებები; მხოლოდ ამ ტანად-დაბალს და გავეითებულ ხალხს შეუძლიან აფხაზეთის სამის ატანა; ის თავის ჭაობიანს სამეგრელოში ისე შესჩვევია

ნელ-ნელა მოწამლულ ჭავას, როგორც მუდამ ცოტ-ცოტას სმით ადამიანი საწამლავს შეეჩვიოს. მეგრელი შატალა, მაგრამ ძარდი; ტანად სუსტია, მაგრამ ძარღვით ღონიერი; სახით ყვითელია, მაგრამ ბერს ყვითელს მეგრელს მომეტებულის ატანს შეუძლიან, ვიდრე ღაყ-ღაყ ლაყობიანს რუსის გლეხს და ცხრ-მთა გადაღმიადამ გადმოსულს ბოლგარს.

* * *

სოხუმიდამ რომ გამოვდიოდით, გზასეუდ დაუნახეთ მთელი ჯგუფი: კაცისა და დედა-კაცისა. გამოკითხვის შემდეგ აღმოჩნდა, რომ ისინი მოსულნიყვნენ აფხაზეთში დასასახლებლად ბოლგარნიდამ; თვითუელს დაჭირებთან რც - და - თის დღის მიწას. თითონაც არ იცოდენ ჯერ სად უნდა მოკვიდით ბინა, მხოლოდ ვარაუდით გვანიშნებდენ ხელით: «აი შორს რომ ჭაერი ღაყვარად მოჩანს, იქა გუპირდებიანო». ღრმა სევდა ეტყობოდათ იმ საცოდავებს სახეზედ და აბზად მეტის-მეტმა გაჭირებამ მოაშორა თავის მიწა-წყალს და მისცა მსხვერ-ჭლად აფხაზეთის ციებ-ცხელებას. კაცები კიდევ ინახავდენ გულში დარდას, მაგრამ ზოგიერთა დედა-კაცები ცხარის ცრემლითა სტირდდენ; სტირდდენ თავის წარსულზედ და არ იცოდენ კი რომ მომავალშიაც ჭჭონდათ მიზეზი ტირილისა. უჭკველია გადმოსახლებულების მძლავრი ბუნება ვერ მოეჩვენა აფხაზეთის ბუნებას, გაუტყდებოდა და ღონიერი მხარ-ბეჭი მოუუძღურებოდა. მამინ კინ იცის, რა მწარე ბუდი მოკლით ამ საცოდავებს!

წელან გავერით ჩამოვთვალეთ აფხაზეთში გადმოსახლებულები: ბერძნებსა და ნემეტებსეუდ ვერას ვიტყვი, რადგან ჩემის თვალით არ მინახავს, მაგრამ როგორც ისმის არც იმათ ადგილთ კარგი დღე. სიბდიდრეს ისინი ჯერ-ჯერობით ვერ შე-

იძენ, რადგან, რასაც ვერ შესწამენ და ვერ მოისმარებენ, თათქმის ყოველისფერი უნდა უგზო-უკვლობის გამო შინვე დაუღწეთ და სიამოვნით ცხოვრებასაც ვერ დაიკვივებენ, რადგან უშიწველეს სსკირებთან ცხოვრებისას—ჟან-მრთელობის მომცემს ჭაერს—მოკლებულნი არიან. მე ვნახე მხოლოდ ბოლგარების ორი სოფელი და როგორც ვთქვი, თუ თავიანთ სამშობლოში ისინი ვაის გაეყარნენ, აქ უარესს ვუის შეეყარნენ. იქნება სხვების სამაგალითოდ დასახლდენ, რომ იმ მხარის მცხოვრებთათვის რიგანი მიწის მოკლას ესწავლებინათ? ეს რომ იქაურ მეტრელს უთხრათ, სიტყვას ვერ შეიმავრებს. აი რა მითხრა ამ სავანსუდ ჩემმა მგზავრმა— მეტრელმა, როდესაც ბოლგარების ახლო გავიარეთ:

— ეს ბოლგარები კარგად უნდა უკვლიდენ მამულს, კვითხე მე.

— ისეც კარგს მისცემთ მაგათ ღმერთი! აი, ხომ ხედავ ამ სიმიანდს, რომ გვიმჩასავან არის წაღებული, ეს ბოლგარებისაა. სიმიანდს ორჯერ მანინ უნდა თოხნა და აქ ისეთი ძალღვანი ბაღახია, რომ თუ მუდამ ძირი არ უჩიჩქნე სიმიანდს, ტაროს არ გაიკეთებს. ახლა, იცი, ვუტმენს როგორ ჭკრევენ კბენი. ხეზე რომ ვერ ადიან, დაატყემენ ცუფს და ძირს დაუშვებენ ხეს.

მე არ დავიჯერე მეტრელის თქმული, ვადრე ჩემის თვალთ არ დავრწმუნდი: მართლაც და რომ შეჭნედოთ ბოლგარებისავან მოვლილს მამულს, მაშინ ჩემის მგზავრის თქმულს ნაციონალურს მძულვარებას არ დაბრალდებთ. აფხაზეთის ბუნება ისეთი ძლიერი ყოფილა, რომ ხეც კი სამს-ოთხს წელიწადში უშველებელი იხდება და თუ ჰატარა ხანს კარმა თავი მიანება ბაღახი დახჩავრავს და ბოლოს მოუღებს მთელს მო-

საკადს. აფხაზეთის ნიადაგზედ განსაკუთრებით ერთი ბაღახი ხარობს—გვიძრას, რომელსაც ნოტიო და თბილი ადგილი უყვარს. აი ამ გვიძრას აქვს დაჭერილი თითქმის მთელი თავისუფალი ადგილი და ამასთან უნდა იყოს ბრძოლაში კაცი, კისაც კი სარჩოს მოყვანა უნდა. არც ის სსსსცილთ ამბავი გამოდგა ტყუილი, ყურძნის მოკრეფასზედ რომ მიაძბო. აფხაზეთის ტყეებში მრავალია მსხალი, კაშლი, კაკალი, ლეღვი და ყველასზედ ძვიროვანი არის ყურძნის ძაყვლები. თვალ-აწილამელს მაღალს ხეებს ვასები შემოჭხვევიან და თეთრისა და შავის ყურძნის მტევნები კაკლურცად ჩამოიჭეჩირობიან შემოდამ. ხშირად ერთის ხილამ მეორეზედ გადადის ვასის დიდროვანი ტოტები, თითქო დევის მოვავს ხეებს ერთმანერთისკენ მკლავები გაუწვდენიათ და ერთმანერთს შემოჭხვევიანო; ბევრჯან ამ ბუნებრივს ხეივანს ვას სრულიად დაჩრდილებული აქვს. აი ამ ბაყილოებისათვის გამოუცხადებიათ ომი ბოლგარებს და რომელს ხეზედაც კი გაუჭირდებათ ასვლა და ყურძნის მოკრეფა, უწყალოდ ძირსა სცემენ. ყურძნის ბაყილოები აფხაზეთისათვის ერთს სიმდიდრის წყაროს შეადგენს და ასე ურჯულად მოჭეკვა, რასაკვირველია, სსსტიკად აკრძალული უნდა იყოს. მეგრელებს კი ხეზედ ასვლა როგორ გაუჭირდებათ; რამწამს ყურძენი შემწიფდება, იწყებენ კატებსავით ცოცვას ბაყილოებზედ, ჭკრევენ ყურძენს და საკმაოდ სსსიამოვნო სსსმელს ღვინოსა სწურვენ. მეტადრე წითელი ღვინო არ დაუვარდება ქართლის ღვინოებს და ბევრად უკეთესია იმერულს მყავე ღვინოებზედ.

*
*
*

უსვად მომცემი მიწა უსვად დაურიგებიათ ამ უცხო-ჭკეუნილებიანათვის. პირველში თითო ბოლგარისათვის მიუციათ

სამოც-სამოცის დღისა და ეს მიწა ეხლან კი, ათის-თოცმეტის წლის შემდეგ მათის დასასხლებისა, უნაყოფოდ: ჰქმეს. ორის დღისას კი მოხსნავენ, სიმინდს დათესვენ ღეს ორი დღისა, თუმცა არ არის რიგიანად მოკლილი, მაინც იმდენს საჩხოს იძლევა, რომ წლითი-წლამდე ჰყოფნით. ბოლგარები ისეთს ალაგასა დგანან, რომ არ ეთქმით, მეტი რომ მოვიყვანოთ, სად უნდა გაკვიდოთ. ორი ზემოხსენებული ბოლგარების სოფელი სოხუმიდამ ოცს-ოც-და-ათს კერსზედ არის და ურმის გზა კარგი მიდის იქამდის. სოხუმიში იუთი სიმინდი სამ ახასად, სამ ახას-ურსათუნად იუიდება, ასე რომ ჰატარა გამკრიანობა რომ ჰქონდეს ამ ხალხსა, კარგს სიმდიდრეს შეიძენდა. მაგრამ რას შეიძენს, რომ ციებისაგან სრულებით დონე წართმეული აქვს და მხოლოდ იმიტომ მუშაობს რომ სიმდიდით სული არ ამოუვიდეს.

* *

დასასრულ ჩვენ მიუთითებთ ორს უმთავრესს საჭირებულად, რომლის შესრულებასაც შეუძლიან აფხაზეთი აფხაზე წამოაყენოს და მისი ნიადაგი ააყვავოს:

პირველად აფხაზეთს ეჭირვება იმისთანა ხალხი, რომელსაც იმის მძლავრ ბუნებას დამორჩილება და იმის ჰავის აღტანა შეეძლოს. მაგალითად მეგრელები და თითონ აფხაზები. აფხაზების ერთგულებაზედ ეჭვის შემოტანა ეხლან თითქმის შეუძლებელია. წარსულს ომში ისეთი გაჭირვება გამოიარეს და ისეთი დღეები ნახეს ოსმალეთში გადასახლების შემდეგ, რომ თავის მიწა-წყლის გამოტანას აღარ მოინდომებენ და მშვიდობიანს ცხოვრებას არჩევენ. . . .

ეჭირვება აფხაზებს გზები, რომ აურიცხველი სიმდიდრე, რომელიც იმის მამულში წევს რიგიანად მოხმარდეს ხალ-

ხსა. ესლჷ ურძის გზა მხლელად ორმოდ - სამოდ ვერსობით ითულებს მთელს აფხაზეთში და ისიც იმისთანა მდინარეებზედ გადის, როგორც არიან კელასური, კოდორი და სხვ., რომელთაც დიდ - წყლობისას მრავალი მგზავრი უმსხვერპლიათ და შავის ზღვის ტალღებისათვის ჩაუბარებიათ. ესლჷ აზრად აქვს მთავრობას გზის გაუვნა უუბანამდე და ზუგდიდამდე სოხუმიდამ.

აი, ჩვენის აზრით, რაც ეჭირვება აფხაზეთს და თუ ეს შეუსრულდა, უკუკვლია შემდეგში ისეთი ბედი მოკლის, რომელიც შეენატრებათ კავკასიის სხვა რუთხეებს.

სისხლის აღება

(ამბავი ირლანდიის ცხოვრებიდან).

მისს ლაქანისა.

(თარგმანი).

იყო შანსკევი—ბაწრის დღე გალტიტაუნში. ხალხი ჯგუფ-
ჯგუფად იდგა და ისეთს საშინელს სიცხესა და მტკრის კო-
რინტელში ვაჭრობდა, რომ ყველანი შუერთ შესტყუროდენ
წმინდა ჭაჭში მონავარდე მეტყვლებს. შოკოსკებში შებმული
ვირები, რომელთაც ბუზებისაგან საქმე გაჭირვებული ჭქონ-
დათ, მოთმინებით ელოდებოდენ, რომ მათ შატრონ დედა-
გატებს დუქნებში ვაჭრობა გაეთავებინათ და ეყიდნათ თავიანთ
ქმრებისა და შვილებისათვის მთელის კვირის ხორაგი. აქა-იქ
მოხანდენ სოფლელების ცხენები შოკოსკებზედ გამობმულე-
ბი. მეთევზე ბლანეის ცხენი იდგა მიბმული მისტრის რე-
შის შოკოსკის ბოლოს. მისტრის რეში იყო ცოლი ჭეჩმე-
რისა, რომელიც გალტიტაუნის ახლო, მთაში მდებარე სოფელ-
ში, სცხოვრებდა. ეს დედა-გატი იჯდა ესლა თავის შოკოსკის
გვერდით, მადიანდა სჭამდა ცალიერ გამხმარ შუენსა და თვალს
დაკუნებდა გამკლელ-გამომკლელ დედაგატებს, რომელთაც ხანდა-
ხან გამოელანაგებოდეს ხოლმე. დედა-გატებში ყველაზედ მე-

ტად შესანიშნავი ანუ იქაურის მსატრის ეგონამკა, რომელსაც მთელს ქალაქში პირველ მეჭურედ იცნობდენ. ბაზარში ის თავის ბატონისათვის წიწილების სასყიდლად მოსულადა.

— როგორც გინდა სთქვი, მისტრის მურჭი, — ეუბნებოდა ეგონამკა ერთს მოვარულ დედა-კაცს — მანც წიწილებს მეტად ძვირად აფასებ. ექვსს წიწილასში ხუთის შილინგის მოცემას როგორ შეიძლება. მისტრის რიღმა დღეს დილით ოთხი გასუქებული მამალი ნახევარ კონხად იყიდა.

— ქალ-ბატონო, — მიუგო მისტრის მურჭიმ, — ტყუილად რად ირჯებით. მე ჩემს წიწილებს ისევ უკან წავიყვან და გრემს ვი ან დაუყოლებ.

— კარგი, მე არ დაგიშლი. ისევ უკან წავიყვანე.

ამ სიტყვების შემდეგ მიუბრუნდა ერთს სხვას სოფელად დედა-კაცს და მდინარის ხმით უთხრა:

— მისტრის ადერს, როგორ უნდა გაუბედონ და უთხრან გლიჟორდებს, რომ ლაუდერი დღეს საღამოს ჰბრუნდება აქ თავის ახალის მატარებით.

— დღეს საღამოს! გაიკვირვა მისტრის აგერნმა: — ღმერთო ჩემო, მარსკეკს დაიწერა ჯვარი და მარსკეკსავე ჰბრუნდებაან! ღმერთო შემიხდე და მე არ მინდა ვიყო ლაუდერის აფასა, რომელსაც ჩრდილი გლიჟორდი იმას დანინახავს...

ამ სიტყვასედ მეზობელმა ხელი ჰკრა მისტრის აგერნს და სიტყვას შეაწყვეტინა. მისტრის აგერნმა მიიხედა რომის ურმისკენ და დანინახა მეთევზე ბლანეი, რომელიც ცხენსა ჰკმან-წავდა და თანაც პოლიციის მოხელეს ელაშარებოდა.

— ლაუდერი სწორედ სულთა-მსუთავია! შეხვიინა ერთმა მოკუსულმა ბებრმა დედა-კაცმა, — ჩვენ დღეს უწევს მივიღეთ ჩვენის ქონის დაცვის თაობაზედ. ის ქონი ჩემის ქმრის

შანისაგან არის აშენებულა, ორმოცა წელიწადია იმის ჭერი თავსედ გვაფარია და ესლა უნდა დავცალოთ... მე... სული ამომივსა... ჩემი შვილი, დეემსიც, ინგლისიდან იმ კვირის დაბრუნდება, რადგანაც სამუშაო ვერ უშოვია და ამისთანა ყოფაში გარედ უნდა გამოგვეყარონ. შემომხედეთ ერთი; უწინ ასე ვიყავი? ერთ დროს წირვასედ კვირაობით საკუთარის პოვოსკით მივიდოდი ხოლმე, მზითვადაც გეფერნანის სახლობაში ასი სტრუდინგი მივიტანე და იმისთანა დოშაკი, რომ ოთხმა კაცმა ძლივს შეიტანა ოთახში. ესლა კი აი ამ მდგომარეობაში ჩაკვარდი; ბაზარში სამადლოდ მოკუეკარ მეზობლის ცოლს უბრალო პოვოსკით, რომელშიაც ვირი აბია. ოხ, დემერთა ჩემო, ეს რომ ჩემმა ნათესაეებმა იცოდენ!...

— ეს... სწორედ... მერია... მერი... წარმოსთქვა ეკონომკამ ისეთის კილოთი, თითქო აგონდებოდეს იმ ბუბერის დედა-კაცის სახელი და ნამდვილად კი არ იცოდეს.

— დიან, ქალ-ბატონო, მე მერი ბრძატი გახლავართ, მაგრამ გეფერნანს მიძახიან, — მიუგო დედა-კაცმა.

ორმოცა წელიწადი ჰყავდა ის ცოლად ეონ გეფერნანს, მაგრამ თავის-თავს ჯერ კიდევ ბრათვის სახლობის წევრად სთვლიდა. ის დიდის თავისით მიუჯდა შასტორის ეკონომკას, და ეკონომკამ კი გვერდზედ შეჭხედა მას თავის ბატონის გამონაცვალე სათვალეობით, რომელიც თუმცა ცხვირზედ ძალიან კარგად მოსვლოდა, მაგრამ თვალზედაც კარგად მოსდიოდა, თუ არა, საეჭვო იყო.

— რამდენი აილე შენს წიწილებში? ჰკითხა ეკონომკამ.

— სამში თხუთმეტი შენსი, მიუგო მერი გეფერნანმა, — მე ისინი ბანკირის კანტორის გამკეს მიყუიდე; ისეთი კრიყანგი რამ არის, რომ ჩვიდმეტი შენსიც არ მომცა.

— ისინი ყველანი მაგისტანს აჩიან! ერთბაშად წამოიძახეს იქ მდგომმა დედა-კაცებმა.

იმით კარგად იცოდნენ, რისთვისაც მიჰყიდა მურომ ბანკირის კანტორის გამგეს სხვებზედ უფრო იათადა. მიზეზი ის იყო, რომ მის ქმარს, კონ გოფერნანს, ეძარტა ბანკის გამგესი რც-და-ათი სტერლინგი და რადგანაც დროზედ ფულის გადახდა ვერ შესძლო, მუროდ ექვსის თვის ვადა უნდა ეთხოვნა.

იმ რც-და-ათის სტერლინგიდამ ზოგი მიწის პატრონისათვის მიეცათ ღაღა, ზოგი სიმიინდის აქვილი ყვიდნათ და დანარჩენით იმედი ჰქონდათ, ესლა მანც გადასახლებიან განთავი დაეხსნათ. უკანასკნელი რივი წელიწადი 'მეტად მოუსაჯლო იყო. მათი დაქორწილებული შვილი ინგლისში სამუშაოს ძლიერ ძნელად შოულობდა და იმით ქალებსაც, რომელნიც ნიუ-იორკში იყვნენ და რომელთ ნამუშევრისა უფრო მეტი იმედი ჰქონდათ, იმდენი არა რჩებოდნათ-რა, რომ დედ-მამისთვის გამოეგზავნათ. ამით ესლა მხოლოდ ერთი სურვილი ჰქონდათ: ბანკის კანტორის გამგესათვის ექვსი თვე კიდევ შეეცდებინებინათ.

— მე გაგიგე, წარმოთქვა მისტრის აკერნმა, — რომ ლაუდერს ცოლის მზითევი ოთხი ათასი გირვანქა სტერლინგი აუღია.

— ოთხი ათასი, განიმეორა ეკონომკამ: — ნამდვილია. მაგრამ ლაუდერს თავისიც ბევრი აქვს. ის წელიწადში ათას გირვანქა სტერლინგსა შოულობს და პირველად კი შიშველ-ტიტველი მოვიდა. ყველამ ჩემად შეჭხედეს ერთმანერთს.

— ოთხი ათასი! წამოიძახა მერი გოფერნანმა: ვაკვირვებით, თითქო ოთხს მილიონზედა ღანაარაკობდნენო. მანც იმან არც ათასების ანგარიში იცოდა. არც მილიონებისა.

— ოსხი ჰათსი! წარმოსთქვა დაცინვით მისტრის აგერნმა: —
მაშ ეხლა იმდენი ექნება რომ შეუძლიან გადაუსადოს მეტი
კლიფორდს...

ერთს იქ მდგომ დედა-კაცს უნდოდა მისტრის აგერნი-
სათვის შირსედ ხელი დაეყარა, მაგრამ გვიანლა იყო. რადგან
ნაც მისტრის რომის ყველა გაიგონა და მინისხანედ შექვეინა:

— რა? გადაუსადოს? შენა სთქვი, მისტრის აგერნ, გა-
დაუსადოს! იგი მეტე ეგ ვისთანაც სთქვი? დედა-ჩემი კლი-
ფორდის ქალი იყო! გადაუსადოს! ახა გაჭბედოს ფუფის გა-
მოგზავნა და ჩვენ სამაგიეროდ ცხელ ტუფის გაყოფნებით
იმ წყუულს, უნამუსებს...

— ამინ! დაიძახა მეტი გეფერნანმა; რომელსაც ნახვევრიც არ
გაეგონა მისტრის რომის ნათქვამი. — მე ზოგოვსაში ჩაკვადე-
ბი, უთხრა იმან მეტე თავის მეზობელს, რომელმაც ბანარში
წამოიყვანა. — ისე დავილაღე, რომ ძლივს ვდგევარ ფეხსედ.

ლაუდერი იყო მოურავი ღორდ-გოლტიმორისა. რომ-
ლის მიწასედაც სცნოვრებდა თითქმის მესამედი ბანარში თავ-
მოყრილის სახისა. ის ექნებოდა ორმოცის წლისა, მოხდე-
ნილის და სასიამოვნო სახისა. ლაუდერმა თავის გამრჯელე-
ბით მიადწია იმ მდგომარეობამდე, რომელშიაც იმ უძაღ იყო.
კათოლიკების წესსედ მონათლულმა ამკობინა შროტესტანტე-
ბის რკული ფუფის ინტერესის გამო. ვერ იყო უბრალო
მწერლად კანტონაში, მეტე, რომელსაც გამოიწადა, თითონვე
გასხნა კანტონა; შეიძინა ფული და იყიდა პატარა მამული.
შვიდი წელიწადია, რაც ის ღორდ-გოლტიმორის მოურავად
არის. შირველად რომ ლაუდერი მოვიდა გოლტიმორში, ღორ-
დი იდგა თავის ახალ დიდს სასახლეში. შემდეგ ის სხვა-
გან წავიდა თავის სახლობით და როგორც ეტყობოდა. ადარ

აზიურებად მალე დაბრუნებას. ეს თითონ ჯაშუდურს მოეხერხებინა, რომელსაც არ უყვარდა სხვის ბატონობა. ვიდრე გოლტიმორი თავის სოფელში იდგა, ჯაშუდურს დიდი გაკლენა არ ჰქონდა და ამისათვის სტდილობდა რომ გომე ლორდი თავიდან მოეშორებინა. ბევრის ცდის შემდეგ ლორდი გოლტიმორი მოიშორა და თითონ მის სასახლეში გამართა კანტონა.

ლორდი გოლტიმორი არაფრით არ იყო შესანიშნავი კაცი, მაგრამ ქერძურებს კი უყვარდათ იგი, რადგანაც ზდილობიანად იქცეოდა და იცოდა რა კილოთი უნდა ელაპარაკებინა ხალხთან. მაგრამ ეს ზდილობიანი ქცევა არ უშლიდა დაღის მომატებას იმ მიწებზედ, რომელთაც ფასი ემატებოდათ. იმის მიწების სადალოდ სასაღებად პირობის წერილის შეგება საჭირო არ იყო ჭერძურებისათვის, რადგანაც სიტყვიერად ურიგდებოდა მათ და სიტყვიერადვე ხელ-ხელა უმატებდა დაღას. ლორდმა გოლტიმორმა თავის უმაწვილობა ინგლისში გაატარა, სადაც დიდი კალები დაეღო. უკანასკნელად ინგლისში ყოფნის დროს მას მოუვიდა ბევრი მრისხანე წერილები ქერძურებისაგან, რომლის გამოც შინ დაბრუნება ვეღარ გაჭებოდა. შეიქნა თუ არა იმისი უფროსი შვილი სრული-წლოვანი, მაშინვე მოინდომა მამამ კალების გადასაღა და დააპირა თავის მამულის ერთის ნაწილის გაყიდვა, ამის გამო მოიწადინა მოემატა ქერძურებისათვის მიწის დაღა, არა შემოსავლის გულისთვის, არამედ იმისათვის, რომ მამული მეტად გაყიდულიყო. ჯაშუდურმა ეს ამბავი არ იცოდა, მაგრამ სოფლებმა კი მალე შეიტყვეს და ამისათვის უფრო შესაძგდათ მათ მებატონის მოურავი.

ლორდ გოლტიმორის ისეთი კეთილი გული ჰქონდა, რომ

არ შეეძლო აეტანა ვისიმე უბედურება, ძეტადრე უბედურება წარმომდგარნი იმის მამულის დაღის მომატებისაგან და თავს არიდებდა. ლაუდერი კი არ იყო ამისთანა ნაწის გულისა. მართალია, ხშირად ხალხს კეთილის გულისთ ეჩვენებოდა, მაგრამ ხალხს არ უყვარდა იგი, როგორც გაიძვერა და უეტრად მალა-აწეული კაცი. ხალხის სიძულელი ლაუდერმა უეტრე იმითი შეიძინა, რომ ამტკიცებდა გლეხის გაუნათლებლობის საჭიროებას, ამბობდა, თუ გლეხმა სწავლა მიიღო, უსათუოდ სხვა თავის მოძიებს არეგ-დარეგს და მმართველობის წინააღმდეგი გახდება. გოლტიმორის ძეუღლეც ეთანხმებოდა იმას ამ საგანში. მაგრამ სხვებზე კი ბევრი უთანხმოება იყო მათ შორის. ლედი გოლტიმორი იყო კეთილის ხასიათის ქალი; თავის დღეში არავის აწეინებდა და არც არავის დაამდაბლებდა. თუ რომელიმე ჩვეულება ხალხისა მას არ მოსწონდა, მანც არავის არ აკებინებდა თავის აზრს იმ ჩვეულებაზედ და ისე ეტყეოდა, თითქო მოსწონდესო. ამისი თავაწიანი ქტევა ხალხს ძლიერ მოსწონდა, ლაუდერისა კი ეწინააღმდეგებოდა, რადგან ამ კაცს ცუდი ხმა ჰქონდა დაყრილი. ის მოკვიდა გალტიტუნში ცოლით, მაგრამ სამი წელიწადი იყო, რაც დაქვრივდა. დარჩა ერთი ბავშვი და სახლის მოსაკლელად მიიწვია ერთი სხიერი ხათესავი ქალი, რომელმაც მხოლოდ ორი წელიწადი დაჰყო ამასთან. მიზეზი იმის წასვლისა იყო სკანდალი, რომელიც, როგორც ბანარში ღაშარაკობდენ, უნდა ლაუდერისაგან მეორე ცოლის შერთვის გამო მომხდარიყო.

შასტორნი: კეონომკამ ბოლოს იყიდა მისტრის მურჭი-საგან წიწილები და იმსკე გაატანა შასტორნის სახლში.

— ძე არ მიყვარს მურჭის სახლობა, უთხრა კეონომკამ ერთს იქ მდგომ დედა-კაცს: — სდილობისა არა გაეგებათ-რა. გასსოვთ,

რას სჯექ უყვეს მასტროს დას მურჭის ქორწილში?... არ გაგინათ? აქნება მართლად! აი რეგორ იყო: მასტროსი ერთი სტრუდინგი სთხოვა ჯვარის დასაწერი ფული. მეფეს კი კიბუში რამეტი შილინგის მეტი არა ჰქონდა. დახმა სთხოვა მასტროსს, ცრუა მომითმინე, ვიშოვნი და შევარყოფებო. მასტროსს ხანს შემდეგ დახმა მოიტანა დახარხენი ფული და შემდეგ ჯვარის-წერისა გადასცა მასტროსს ვინაოც ფურცელი. დახელა იყო არა იმ ქადადას, მასტროსს ელდა ეცა. თურმე იმ შესვენებულს საედრის გარებთან ჩამოვიდებოდა მასტროსის წამოსახსამი წაელა, შვიდ შილინგად დაგვირავებინა და ერთი სტრუდინგი იმით შესარულა.

— რა თავხედი და სამაგული რამ ყოფილას! დაიძახა მისტროსს აგერნმა. მისტროსს რაშმა კი ამ ამბავსედა საშინლად გადახარხარა. ის ძველი მრეტესტანტის სახლობისა იყო და დას მურჭის ქრევა დიდად მოეწონა.

— ხსად უქნია! წარმოსთქვა მდაბალი სმით მერი გეფერნანმა, რადესაც დაინახა რომ მისტროსს რაშს მოეწონა მურჭის უშმაობა.

— ის ეხლაც ისეთივე ავსავია, ამბობდა ეკონომკა: — ამ დღეებში იმისთანა ჩხუბი ასტესეს, რომ ძლივს განსკვლავ მოედიამ. დას ერთს თავის ნათესავს ცრუნალის ბატონა სტემდა და ის ვიდევ ინდაურით იგვრებდა.

— ინდაური ძალიან ნაზი რამ არის, ვერ აიტანდა მაცას; წარმოსთქვა ღრმად ჩაფიქრებულმა მისტროსს აგერნმა.

— ლაუდერმა უნდა სულ გარეგოს ეს გვარყოფობა; მაცრამ ის თავის დღეში იმას არ სჩადის, რაც საჭიროა.

— ოთხი ათასი აუღია მითყად! წარმოსთქვა მისტროსს რაშმა და ისევე იყო დაუბრუნდა ყველასთვის საინტერესო სა-

განს.—ნეტაკი ეცოდეთ, როგორია იმის ცოდვი, თუ ემაწვი-
ლია და მადლინი თუ უღიანა აქვს, ეთი ბედს შექვეყნოს ღაუდური.

— ემაწვილიც არის და ღამისიც, — გულისანად წარმოსთქვა
ეკონომკამ.

ეკონომკამ არც ღაუდურს იცნობდა და არც იმის ცოდვს,
მაგრამ უნდოდა უფრო მეტად შეეძახებინა საღვინისთვის ღა-
უდური და ცუცსლზედ ხავთი დაესხა.

— ჭო! წარმოსთქვა მისტრის რაშმა: — მაგისტანსა ხალხს
ყოველთვის ბედი აქვს. ერთი ხანეთ როგორც სცხვირად,
როგორც ცხენები და ძაღლები ქუაჟს, რა მშვენიერი კაბრიო-
ლეტი აქვს! კობეებიც სასუკ აქვს თუ უღით და არაფერს ეი არას
აქეთებს. მხოლოდ ზის კანტონში, იღებს შემოსავალს და
აქნება ხანდისხან ეი შატარა ბარათი დაბლაჯინოს რამე.

ღაუდური მშრომელი კაცი იყო, მაგრამ მისტრის რაში
სთვლიდა შრომად მხოლოდ მინდორში მუშაობას, ან ერბოს
დღეებას სიცხიანს დღეში.

— ხანკამდას! წარმოსთქვა რაშმა და ჩაჯდა თავის შოკოს-
კამი. გეიერნანის დიდის გაჭირვებით, მთლად გაწითლებული,
ამერა შოკოსკაჟედ, როდესაც გზას გაუდგინებ, გეიერნანს მო-
აგონდა თავისა გაჭირვებული მდგომარეობა. და რა დანახა
გზის პირას შოლიციის მოხელე, მუშტი მიუღერა და შექვეყნოს:

— ეი, შოლიციელი, თუ წელს ჩემის სახლიდამ გამოძაგ-
დებენ, იცოდეთ ღაუდურს მოუკლავს არ გაუშვებ. შოლიციის
მოხელემ შექნა და დაუძღურებულს ბებერს დედა-კაცს, რომე-
ლიც ისე მრისხანედ უჩვენებდა მუშტის და გადახარხარა. მის-
ტრის რაშმა გასაფთხილებლად სული წაჭკრა, რომლის გამოც
მისტრის გეიერნანი დაეცა შოკოსკის ძირში ჩადებულ თი-
კაჟედ და შატარა ხანს უკან დაღაღულობისაგან მიეძინა.

სუთი მიჯლი ჭკანდათ გასავლელი იქამდის, სადაც მისტრის
 რეში და გეფერანანი ერთმანერთს უნდა განმოკებოდნენ. ქა-
 ლაქივამ ექვსის ნახევარსკდ გამოვიდნენ. დაქანტული ვირო წუნა-
 რად მიხანხალებდა, თუძტა ეი შინისკენ მიდიოდა. ხანდისხან
 ტვირთის შესამსუბუქებლად მისტრის რეში გადმოსტებოდა
 ხოლმე და ქვეითი აჩხუვდა სიარულს. მისტრის გეფერანანს ეი
 ტებოლად ეძინა. მზე ჩასული იყო, როდესაც რეშია შოკოს-
 კა შეჩერა. გეფერანანს გამოევიდა და შოკოსვიდამ ჩამოვიდა.

— ღმერთმა ჩემმაგეირი სიკეთე გადაგიხადოს, კეთილ-
 სულა! — წარმოსთქვა მერი გეფერანანმა და მოვიდა სასუ ტო-
 მარა თქვილით, რომელიც ბასარში იყოდა.

— ნახვამდის, მერი გეფერანან.

— მადლობელი ვარ მაც სიკეთისათვის, მისტრის რეში!

— მადლობად არა ღირს. ნახვამდის.

წარმოსთქვა თუ არა ესა, მისტრის რეშია გაუტლამუ-
 ნა ვირს შოლტი და შინისკენ გაემგზავრა. შუა გზასკდ მე-
 რი გეფერანანს თავისი ქმარი დასკდა, რომელიც მიელ-
 დებოდა. ის იყო მოხუცებული ვატი, ძლიერ გამხდარი. სა-
 სესკდ ეტეობოდა, რომ სშირად აკად-მყოფობდა. ცოლმა რომ
 დანახა თავისი ქმარი, დასდო მიწასკდ ტომარა, მოიწმინდა
 რივე სკლით რთული და უთხრა:

— წიწილები გაგვიდე. რჯ, რამდენი ხალხი იყო! აი თამ-
 ბაქორც მოგიტანე კონ. რჯ, რა მძიმეა ეს ტომარა. გზასკდ
 სული ამოვიდოდა, იმ კეთილ დედან-ვაცს რომ შოკოსკით
 არ წამოგვევანე.

სთქვა თუ არა ესა, მოვიდა ტომარა და შინის-
 კენ გასწია. კონმა მოუვიდა ჩაბუხს და წინ გაუძვია. მერი
 ძლიერს მისდევდა თავის ქმარს და თანაც აჩხარებით ელაშინა-

გებოდა. უკვლავ მიხვდებოდა იმ ჩქარებულ ლაშარაკზედ, რომ კარგი ამბავი არა მოეტანა-რა თავის ქმრისათვის და უნდოდა იგაკვებით მიესხებოდა.

— მისტრის რაშმა თავის ერბოში ათი ჰენსი აიღო. მშვენიერი ერბო იყო. იცა, კონ, ტომარა ძლიერ მძიმეა! მისტრის აგერნმა თავის შვილისგან წერილი და ორი სტერლინგი მიიღო. იწერებოდა თურმე რომ ნიუ-იორკში ვარო, წერილი კი ბრუკლინიდან არის მოსული. აგერნის გვარეულობა თავის დღეში მართლაც არ იტყვის, თურმე კვირაში თორმეტ დოლარს იღებს.

— თორმეტ დოლარს კვირაში! ეს ორი სტერლინგი და ათი შილინგი მოდის, წარმოსთქვას მოხუცმა. — ნეტავი მეც უმწვეილობისას ამეჩივებოდა წავსულიყავ. — ფლანდრიაში იყავი, მერი?

— ვიყავი, მაგრამ წერილი არა არის-რა.

ამ ლაშარაკში ისინი მიუახლოვდნენ თავიანთ ქოხს, რომლის კარების წინ კრუხები წიწილების ნაგავსა ჰქვამდნენ. მერმ გაჭყანტა ქათმები და შეაღო კარები. შიგ ქოხში სიბნელე სუფევდა. მერმ აიღო ხმელი ფიხი, ხელით მიავრთვა ერთ მხარეს ნაცარი, შეუკეთა მუგუზლებს და გაჩაღა ცეცხლი. მერე მივიდა ერთ კუთხეში, სადაც სამ-ფეხიანი ქვაბი იდგა, აიღო ხელში და წავიდა წყალზედ. გარეცხა ქვაბი, ნახევრად წყლით გაავსო, შეიტანა შინ და დასდგა ცეცხლზედ.

კონი იყო ჩამომჯდარი კარის წინ და ჩიბუხსა სწევდა. რადესაც ჩიბუხში ცეცხლი გაუქანა, შევიდა ქოხში და ცეცხლის ნაპირას ჩამოჯდა. სამ-ფეხიანი ქვაბში წყალი კიდევ დუღდა; მერმ ჩაჭყანა წყალში ფქვილი და კოვზით აურიას. აწვრილებული ცეცხლი ანათებდა ღარიბად მოართულს

ქობს, სადაც ერთ კუთხეში ეწეო ექვსიოდე კვადი, ორი ლიტრა და ჩაშაკებულა ჩინიკი, რომელსაც ტუნი მომტკრეული ჰქონდა.

— როგორ განჯეიდე წიწილები? ჭკითხა კონმა.

— ოთხ შილინგად და ექვს ჰენსად. სამი წიწილა დორისს მივეიდე თხუთმეტ ჰენსად.

— მერე არაფერი არ დაგაბარა?

— როგორ არა. მითხრა: ტყუილად ნუ გაიბჟება და აქ ნუ მოვარ, ამდგრეულის ხმით წარმოსთქვა მერამ. კონმა ამ სიტყვასედე ჯერ ცოლს შესედა, მერე ჩატკიდა თავი და მწარედ ამოიხსრა.

ოვათა ქვბში დუღდა. განალბულმა ცუცსდმა ნელ-ნელა წამალა დღის სინათლე და მოჭეზინა შუჭი მოხურებულის კაცის ჭაღარა თავს და მერის განხურებულს წითელს შალს, რომლის წვერითაც იწმენდა იგი ჩატკივრულ ლოყებზედ მომდინარე ცრემლებს.

მისტრის რაშს მერისთან გამორების შემდეგ კიდეც ორი მილი უნდა გაეარა: კარგა დაღამებული იყო, რომელსაც ის თავის ფერმას მიუახლოვდა. ორდობეში შემოეყარა მონდილი გოგო, რომლის კაბის წვერი ეჭირა ხელში ოთხის წლის ბავშვს. ბავშვი იყვ - შიშველა იყო. მზე - მოგიდებულს სახეს უმშვენებდა ოქროს-ფერი ხუჭუჭი თმა.

— დედა, დედა! დაუვირთა ბავშვმა და შუა გზასედე შოკოს-გას წინ გადაუდგა.

— ჩამოდექი, ღაწირაკო! დაუვირთა მისტრის რაშმა.

— ხმელი - ხილი რა უყავი? ჭკითხა ბავშვმა და თან დასტოდა მტკერში.

მისტრის რაში, როგორც ეტყობოდა, ძლიერ დაღა-

დუღიერ და ამისათვის ბავშვს ისე ძრისხანედ გამოელაპარაკა. როდესაც იმის საყვარელმა შვილმა ვენიამინმა მოაგონა ვაჟ-პირებელი ხმელი-ხილი, რომლის უიღვარ ბავშვში დაპარაკობ-დროს გადავიწყდა, ძალიან გაჟავრდა:

— ხმელი ხილი! როგორაა ჭბუდავ და მთხვარე ხილას? ნორა, რატომ ბავშვს აქამდის არა სძინავს?

ბავშვი გაკვირვებული შეჭყურებდა თავის დედას, რომელიც თავის დედაში ასე ძრისხანედ არ მოქცეოდა.

— ნორა, შენ სულ გაუფიქრებ ხასიათი ვენიამინს! ტომ, დაუძახე მერე თავის ქმარს: — მოდი, შოკოლათა თავის ალბასს დაეცი.

ამ სიტუვასზედ წინ წამოადგა მალაღი, მოსული კაცი, რომელმაც იმ წამსვე აღსარულა თავის ცოლის ბძინება.

იმათ სახლს ეტყობოდა, რომ ისინი ღარიბნი არ იყვნენ. ბოსლის კარებში მოსხანდა ორი ბხრ ბოძთან მიბმული. ძროხები სძოვდნენ ბაღასს იქვე მინდორზედ, ქობის უკან კარტოფილი და ქერი იყო დათესილი. გუბეში ბატემა იწუნწვლეობდნენ. ღობის ძირას ინდაურები, ქათმები და ინკები დაკეპდნენ საკენებს. კოხში ბაღასი მუხლამდის იყო ამოსული და ალაგ-ალაგ ბავშვებისაგან დატეკებნილი. ნორას გარდა რომსა ჭყავდა ორი ქალი და სამი ვაჟი. უფროსები სასწავლებლებში იხდებოდნენ; თითონ რომში კი თავის დედითან და ცოლით რუხასს უვლიდა.

როში იყო წარმადი და უთაური; უვლიდა მამულს მამა-მამურად, ორს მესობელთან ერთად იბარებდა გაზეთს «Free man» (თავისუფალი კაცი) და მუდამ იმას ჭკითხულობდა. წლას და წლის თავზედ ინდიდა მიწის დაღას და ხმას არ იღებდა, როდესაც მებატონე ამ დაღას მოუმატებდა ხოლმე.

ჟერ ორჯერ მიემატა მიწის მატრონის ფერმის ქონა და მესამედ ელადებოდენ მიმეტებას. რაში მატრონა სცემდა ღორდ სტალიმონს, მაგრამ ლაუდერი კი არ უყვარდა. რაში, რასაკვირველია, თავის ერავების მოძსრე იყო და ხშირად დიდოდა იმ ყავახანაში, სადაც მისი მუხობლები თავს იყრიდენ.

ეს არ მოსწონდა იმის ცოლს. თუძცა კი არა იცოდა-რა იმ შეკრებილებსეოდ, და არც ის, თუ რაზედ ლაშანაკობდენ, მაგრამ მიხუდრილი კი იყო.

კარებთან მისტრის რაშს მიეგება დედამთილი ხელში ცომის ზელოთ.

— კარგა დიგვიანე, მერი-ხანა, წარმოსთქვა დედამთილმა:— მე კიდევაც ბუჯის გამოცხობას ვაზირებ. ტომს უნდა ვახშიმი ადრე ჭამოს, რადგან ყავა-ხანაში წასვლას აზირებს.

ამ სიტყვასეოდ ორივემ ერთმანერთს შეჭხედეს.

— ხალა ამბავი რა იცი? ჭკითხა დედამთილმა. — მისტრის კონორმა შემოგვიარა ბაზრიდამ. გუფერხანის შვილი იმ კვირის შინ დაბრუნდება, სამუშაო ვერ უშოვნია თურმე და რეგორცა ხანს, მათ ფერმიდამ გარეკენ. მერი კლიფორდი გუშინ გორკში წაიყვანეს და იქიდან ამერიკაში გაგზავნიან.

— მე, რეგორცა ვხედავ, თქვენ ხალა ამბები ყველა შეგიტყვიათ.

— ლაუდერსეოდ და იმის ცოლსეოდ რაღას ამბობენ? ჭკითხა დედამთილმა, რომელმაც ლაუდერის გარემოება თავის რძალსეოდ ნაკლებ არ იცოდა.

— რაღაც ამბავი მოხდება! წარმოსთქვა მისტრის რაშმა.

— დიან, დიან! მიუგო დედამთილმა. დღეს ბაზარში არც ერთი კლიფორდი არა ყოფილა. მაგრამ ეს გასაკვირველიც არ

არის: საწულები იძალებიან; ღაუდებს დღეს მოჭყვას თურმე თავისი ცოლი.

როდესაც მისტერ როში შინ შემოვიდა, ცოლმა წერბრით ჭკითხა:

— შენ დღეს ყავა-ხანაში რა გინდა?

მისტერ როშიმა ხმა არ გასცა, მხოლოდ მოჭყვა რუ-რუნით რაღაცა ნაციონალურის სიმღერას, ვიდრე ბუღკი გამოცხკებოდა. კანშიმის შემდეგ აიღო ქუდი და გავიდა გარედ.

ბნელადა, როცა როში გამოხსტილდა ორღობეებს და დაადგა შარა-გზას. დღისით მზისაგან გაცხელებული ჭკერი ბლამად ჩამოცვივნულ ნამს გაეგრძელებინა. გაიარა თუ არა რამოდენიმე ნაბიჯი, მოესმა:

— როში! ეი, როში!

— ჩარლი, შენ აქ მიტდიდი?

— ჭო, დღეს სად იურიან თავსა?

— ბრუფთან, იქ იქნებიან ჩვენი მეზობლები და ქალაქიდან მოსულებიც. მაგრამ გასმის, ჩარლი, ხმა გაიგებინდე. ფენტონ და გაინსიც იქ იქნებიან. უფოსილდა... საშიშია.

— გარწმუნებ, ტომ, წილის-ყრის ნებას არ მოგცემთ... მე უნდა მოვეკლა, მე... ამას ვერაგინ ვერ დამიშლის.

— კარგი, სუფელა, ნუ ცხარობ. შენ არავინ არ გეცდივს. მაგრამ რად გინდა, რომ დაგიჭირონ. ნუ დაგვიშლი, წილი ჭყარონ და შენ მე, ბრუფს და კონორს მოგვეყენდე. გაინსიც და ფენტონმა არამცა და არამც არ უნდა იტოვონ, ვის ექნება მინდობილი ეგ საქმე. ჩვენ ყველას მოვასყრებთ.

— ას!... მამ ვიდევ მეორედ უნდა შევიყარათ ამ საქმი-სათვის!... გუფიცები, ერთი კვირაც არ გაივლის...

— დამშვიდდა, ჩარლი. გასწევტინას სიტყვა როშიმა, — ფო-

ველისფერი ისე მოხდება, როგორც ეს უნდა: მაგრამ რად გინდა, რომ თავი გაიფუტო? ან ეველამ არ უნდა ვუაროთ წილი? განა ეველას არა გვაქვს მიზეზი სიმუღვილით? კონორის და გეფერანის სახლობასაც მამულადამ გამოვრეკას არ უშირბენ?!

— იმათი საქმე და ჩემი ერთია? უზახუსა ემსწვილმა-განმა.

როშია უახუსი არ განცა და ორივენი განუძებულნი მიდოდენ.

მალე ევა - ხანადისაც მიადწიეს. ევა - ხანა ეკუთვნოდა შიტერ ბრუფს, რომელიც უატოლხან და სვინიდისიან კანად ითვლებოდა. იმის ევა-ხანაში ცხრა მიწის მეპატრონის სიკვდილი გადაწვევითა და ის გადაწვევითა და ის სიკვდილებანი ასრულებულან კიდევ.

როში და ჩანლ კლიფორდი ეველასკად ბოლას მივიდნენ. ევა-ხანა საღვთო სასესე იყო. იქ იყვნენ უბრალო მუშები, მდიდარის ფერმერების შვილები და კანა შეძლებულებიც. ბევრს მათგანს ძილი ეკიდებოდა, რადგან ის იყო უახის მკა ტყუთაგობინათ ჭ ძალიან დაღალულნი იყვნენ. სულ ორმოც-და-ათ კანადის იქნებოდა. თითქმის ეველანი ჩიბუსსა სწევდენ და ფანჯრები რომ ღია არ ყოფილიყო, საშინელი სიციხე და ბოლი იდგებოდა. ევა-ხანა ორის ღამით იყო განათებული. ერთი იქ მყოფთაგანი იჯდა მუხის სტოლთან და სწევდა წიგნში ნომერს იმ პირებისას, რომელიც იქ იყვნენ მისულნი. ის იყო სკრეტარი იდუმალის სანოვადებისა. რომი და კონორი მოუსწდენ სტოლს. კლიფორდი ჩაიფრებულა იჯდა კუთხეში. ეს სამნი და ევა-ხანის უატონი იყვნენ მოთავსენი იდუმალის სანოვადებისა.

— უახსსენელ ყრილობის შემდეგ, წარმოსთქვა სკრეტარმა: — მეთვრამეტე ნომერმა შემოიტანა ოც-და-თხუთმეტი ში-

დინგი, რომლის სამი მეოთხედი, როგორც ჩვენი წესდებუ-
ლება მოითხოვდა, გაიგზავნა დუბლინში. ამას გარდა ორი
წევრი კიდევ მოგვემატა.

— დაგწვევლათ ღმერთმა თქვენც და თქვენი წესდებუ-
ლებაც, წამოიძახა ჩარლი კლიფორდმა:— მომეცით მალე თო-
ფი, რომელსაც დამშობდით.

— გახუძდი, ჩარლ, სუ გვიძლი, უთხრა რომმა:— მაგასაც
მოვესწრობით.

— აი თოფი აქ არის, მაგრამ ჰევი ვი არსად სჩანს, და-
ძახა ვილცა კაცმა, რომელიც მოშორებით იჯდა.— ნეტავი ვი-
ცოდე, ვის უნდა გადავცე ეს თოფი. მთელი დღე თან და-
მაქვს. დილით ამოვიღე იმ ადგილიდან, სადაც ჩაფლული იყო
და კარგად გავსწმინდე.

ამ სიტყვების შემდეგ თოფი მიიტანა და სკოლზედ
დასდო. ყველანი შეახერხენ თოფს, რომელიც ქონით მალ-
ზედ იყო გაწმენდილი. რომმა გააშვირა სული და რომ უნ-
დოდა აქო, იმ დროს კლიფორდმა ხელადამ გამოსტაცა
ისეთ რიგად, რომ ყველას ყურადღება მიიქცია.

— ჰევი მოვა? იკითხა ვილცამ.

— არ ვიცი, ფენტონ, მიუგო სკრეტარმა ხმა-მალდა:—
დღეს ბლანსიმ მითხრა, ჰევი ჩარლევილში წავიდაო.

ჰევი ერქვა გლეხს, რომელსაც გარეშე ერთი მებატონე
მოეკვლა. ის იყო კარგი თოფის-მსროლელი, ბევრნი ჭიჭი-
რობდენ, რომ ამ სეზონით ის თავს არჩენდა. იმისი თავი
მმართველობისაგან ორი ათას სტრლინგად იყო დაფასებუ-
ლი, მაგრამ მკვლელი არსად სჩანდა; დანიშნულ ფულს ხუთი
წელიწადის სარგებელი ზედ ემატებოდა, და როგორც ეტყო-
ბოდა, იმ ფულის ამღება თავის დღეში არ გამოჩნდებოდა.

შეკის სახლობა სცხოვრობდა გალტიტაუნში, ჰატარა ქუჩაში, სასამართლოს უკან. ის ხშირად ნახავდა ლალმე დღისითაც კი თავის სახლობას.

სეკრეტარმა, ბრუემს და რომმა ფენტონის კითხვასზედ ერთმანეთს შესუბეს, რადგანაც იმას ჯასუშობას აბრალებდენ: უნდოდათ იმისთვის გზა და კვალი აეჩიათ. რომმა ხელი ჰქონდა კლიფორდს გაფთხილებების ნიშნად. კლიფორდმა მოუთმენელად თავი გაიქნია.

— უკვლამერი რიგით უნდა მოხდეს, განაგრძო სეკრეტარმა:— წილი კვართით.

— ტომი გუბერნანტი ჩასწერეთ, რადგან ერთის კვირის უკან ისიც დაბრუნდება. თუ გამოჩნდებოდა ამ საქმიდამ, დიდად ეწეება,— დაიძახა ერთმა ტომის მეგობარმა. ამ შენიშვნის შემდეგ ჩაიწერა კიდევ რვა წევრის სახელი, რომელნიც შეკრებილებსში არ მოსულიყვნენ. სეკრეტარმა დაიწყო ნომრების წერა ჰატარ-ჰატარა ქალაქებზედ. ვიდრე ამას გაათავებდა სახეგადო ღაჰარავი შეიქნა.

— განა მართალია, წარმოსთქვა ერთმა ამერიკულად კილოს მიქტეკით:— რომ ღორდ გოლტიმორს უნდა მომავალს წელიწადს თავის მიწები ხელმეორედ დააფასებინოს იმ დღეს, რა დღესაც იმისი უფროსი შვილი სრული-წლოვანი შეიქნება.

— ეგ მე ვიცი, რასაცა ნიშნავს, წარმოსთქვა რომმა:— აღბად უნდა მოგვიბატოს ღალა მიწის გაყიდვის წინად. ერთხელაც ეგრე მოიქცა; მასუკან თხუთმეტი წელიწადი იქნება. ის არწმუნებდა თავის ფერმკრებს, მითამ უბრალო ფორმისათვის უმეტებდა ქირას და არა ფულის ინტერესისათვის; მაგრამ იმ წელიწადსკენ მიჭეიდა ის მამულეობა ერთს ინგლისელს, რომელმაც მიწის ქირას ერთი გროშიც აღარ მოუგლო. საღ-

ხნო, ამისთანა ქცევას ბოლო უნდა მოეუღოთ... ამისთანა ოინები ჩვენთვის საშიშია.

— ბრუო! დაიძახე სეკრეტარმა:— პორტერი მოიტა.

— ახლავე, მიუგო ყავა-ხანის პატრონმა, რომელიც იმ უამად სხვებს ემსახურებოდა.

— შენ ამბობ, რომ გეგონისანი იმ კვირის დაბრუნდება, წარმოსთქვა ერთმა ემაწვილმა-კაციმა, რომელსაც ჯერ ხმა არ ამოუღო:— რადგან ინგლისში სამუშაო კერ უშოვია? იმისი ცალი კაპიტან კროფორდთან მიუმაობს და კიდევ გამოუცხადეს, თუ ფუფს არ გადახდით, მამულიდამ გამოგიყვანთო. მერე საიღამ უნდა გადაიხადონ, რომ არა ახა ახადიათ-რა!

— გადაიხადონ! წამოიძახა სეკრეტარმა. — გადაიხადონ კი არა!... მთელი მთის აგერმერები ყელამდის ვალებში არიან ჩაკარდნილნი. ტვინის-მწოველს უნდა თორმეტ სახლობას სუღი ამოართვას, რადგანაც იმისი ოთხმორცი სტერლინგი მართებთ.

— ეგ ყოველთვის ეგრა, როდესაც კაცი ვალს იღებს, იმ წამსვე თოკს ყელში წაუჭკერენ, წარმოსთქვა იმავე ამერიკელის კილოთი. მოლაშარაკე შირმა და მივიდა სტოლთან.

ას იყო ემაწვილი-კაცი ოც-და-რვა წლისა, სახელად კასიდი. ყოფილიყო ამერიკაში, სადაც ახალ-გაზდობის მოთავედ ითვლებოდა. რადიკალობას ჩემობდა და ლაშარაკეში ხმარობდა სხვა-და-სხვა ტერმინებს. მდაბალს საფხს შროლეტარიატს ეძახდა. კაპიტალი და შრომა, ურთი-ერთთან თანხმობა და მონოპოლია — იყო ხშირად მისი სალაშარაკო საგანი. თავის დღეში ეკლესიაში არ დადიოდა და მთელი სამღვდელოება საშინლად ეჭვარებოდა. ემაწვილ-კაცობა გუღ-მოღვივნებით უგდებდა ყურს იმის აღტაცებულს ლაშარაკეს, რომელსაც ისე მჭკვრ-მეტყველობით არა ჰქონდა გავლენა, როგორც სი-

მართლაც განცხადებით, ის თავის დღეში ანაყს ანა სვამდა. იმას ესწავლა ჩქარი წირა და უნდოდა ყურნადისტი გამხდარიყო; ჭკნავინდა სტატეის სხვა-და-სხვა გასუტებში. ამას გარდა კარგად ჭკითხულობდა ლექსებს და თავის დროსვე ჩაურთავდა ხოლმე ლაშარაჟში საუკეთესო შოეტების ნაწარებს. ამით მოხუცებულ მუშებს მოაგონებდა რანტორებს ხორჩის ირლანდიისას და ზოგიერთ წარსულ ამბავს. ამის გამო კასიადის თან-და-თან ემატებოდა გავლენა მუშებში. საღსი ცუდს დღეში იყო და ისიც ამ საგანსვედ ჯღაშარაკებოდა. ყველა ფერმკრები ჭ მუშები ყელამდის ვალში იყვნენ ჩაფლულნი, ფულს კერსად შოულობდენ, თუ ან დიდის სარგებლით. ყველასა ჭქონდა მიხეზი უმადყოფილებისა და ამისათვის დიდის ყურადღებით უგდებდენ ყურს იმის მკაცრ სიტყვებს.

სკრეტარი ამ ყრილობისა იყო დასლიდრად ერთ მეფუქსეთან, რომელიც დიდის სარგებლით ასესებდა ხოლმე გლესობას ფულსა ჭ, იმას ბლომად ჭქონდა თამასუქები. რასაკვირველია, მოვალეები ვალდებულნი იყვნენ იმისაგან ყვირნათ საქონელი. ამ ნაირ გაჭინვებულ მდგომარეობიდან როგორ გამოვიდოდენ გოლტიმორის მოურავის სიკვდილით, ან იტოდნენ, მაგრამ ამ გვარი ჩვეულება ჭქონდათ ჩანერგული ჭ ამ გვარივე შურის-ძიება იტოდნენ ნაციონალურ სიამაყის დასაკმაყოფილებლად. ლაუდერი თერთმეტის წლის განმავლობაში მამულის პატრონის მოურავი იყო ჭ თავისუფლად უმატებდა მიწის ქირას იმ ფერმკრებს, რომელნიც თავიანთ ქობს ან ერთს ოთასს მიუშენებდენ, რომ თავიანთი მოხდილი ქალები ძმებისა და მუშებისაგან გაწვალკეკებინათ; ან თუ ჭაობიან ადგილს ნყოფიერ მამულად აქცევდენ. თუ რომელიმე ფერმკრი დასტოვებდა თავის ნაქირაკებ მამულს, იმის სამაგიეროდ დასაყენებელ პირს მოურავი მალე

მოულოდნელად. თავის დღეში იქ მიწა შეუშუშავებული არ დაჩებოდა, რადგანაც მამული ძვირი იყო. რა უნდა ექნა ხალხს ამ მდგომარეობაში? კანონი არ იფარავდა იმათ ინტერესს. თუ გლეხ-კაცობა სასამართლოში იჩივლებდა, რასაკვირველია, ტყუილად დროს დატყვარავდა, რადგან მოსამართლეებდ თითონ მიწის პატრონებივე ისხდენ.

მაშ აჭამდას რატომ არ მოტყვეს ლაუდერი? იმიტომ რომ, როგორც ხალხური ანდახა ამბობს, საზოგადო საქმე არავის საქმე არ არის.

კასიდი ახსნიდა ამ მოკვლენას იმით, რომ ხალხში ანატივტორი, საქმის დამწყები არავინ იყო. როდესაც ჩარღვი კლიფორდმა ლაუდერის მოკვლა მოინდომა თავის დის გაუშვარტყურების გამო, ყველას მაშინ მოაგონდა მისი დანაშაულობა თითოეულ მათგანთან და ყველამ მოითხოვა სისხლის აღება. ყველამ კი ნამდვილად იცოდა, რომ ჩარღვი ლაუდერს ცოცხალს არ გაუშვებდა, მის მოკვლას არავის დანებებდა და წილის-ყრს სრულებით საშიში არ იყო.

— ლორდი გოლტიმორი არ იყო ურიგო მებატონე, წამოიძახა კონორმა:— იმასთან კაცნი მორიგდებოდა: ის თავის დღეში ფერმერებს არ უშლიდა მიწების დაყოფას, არავის არ სდევნიდა, იდგა თავის მამულში და ღარბებს სამუშაოს ამოვლდა.

მართალია, კონორს ამ საიდუმლო საზოგადოებაში პირველი ადგილი ეჭირა, მაგრამ რადიკალი კი არ იყო. ის იყო კაი მუშა-კაცი და თავის დროზედ ისდიდა მიწის ღალას. კითხვა და წერა კონორმა არ იცოდა. ლედი გოლტიმორი პატივის ჭსტემდა მას, რადგანაც ერთხელ, როდესაც გზასზედ შეხვდა და შემთხვევით ჭკითხა: «ცი თუ არა წერა-კითხვა»

შესუსხდ მიიღო: «არა, მილედი, მე არც წერა ვიცი, არც კითხვა და რომ მტოდნოდა, კიდევ, რა სარგებლობას ვნახავდი?»

— რა ბრწყინებელი ხარ! წამოიყვინა უცებ კასსიდიმ: — თქვენ კმადღაიერებით მებატონეს იმიტომ, რომ სამუშაოს გაძლეოთ, როდესაც ისინი უნდა კმადღაიერებოდნენ, რომ მუშაობთ. ჭკვა-მძიმე მონებო! თქვენის აზრით მებატონეს უნდა ჭქონდეს ნება ღირებესავით გაგვიღოთ და გიუიღოთ! ის დრო დიდი ხანია წავიდა. თქვენ გი კაცნი არა ხართ!... თქვენ აძლეოთ ნებას ვადაცა სამართლის გულებს თქვენითვე გამდიდრდნენ და თქვენვე შირუტყვისავით მოგაქცნენ. ვინა ურან, ერთი მითხარით? ვინ მისცა იმათ მაგის უფლება? ან თითონ გოლტიმორი ვინა ბძანდება? იმის წინა-შარი კრომკელის ოფიცერი იყო ჭ ღორ-დობა იმიტომ მიიღო, რომ დუბლიანში შარლამენტის გაუქმების დროს დაეხმარა. იმათი მიწები უწინ ოქლეტებს და ეკლესიას ეკუთვნოდა. ნამდვილნი მფლობელნი ირლანდიისა გოანა-ურტი განდევნეს. საეკლესიო მიწები ხალხს ეკუთვნის და ოფლეტების მამული გი უნდა იმათ ჩამომავლობას დაუბრუნდეს.

— დიანს, დიანს. დაემოწმა რაში.

— არლანდია ირლანდიელებისა არის, განაგრძო კასსიდიმ: დრო არის განთავისუფლდეთ ინგლისელების ხელთგან, რომელნიც მთელის ქვეყნიერების შემოსავლითა სარგებლობენ და თითონ გი არას აკეთებენ. ერთი ხანსეთ, რამდენი ნიუ-იორკში, კალიფორნიაში და სხვა ამერიკის ადგილებში მოგროვილი ფული, ინგლისელების ხელში გადადის ღალის სამაგიეროდ. გეფერხანის ქალები ნიუ-იორკიდან უგზავნიან მოხურებულ მამას ფულს ღალის გადასახდელად. უნდა დასვა ღაუ-დერი ფერმაში, დაწყებინო მიწის შემუშავება, დაღაც გადასახდელები და თითონაც თავის ოფლით აცხოვროს! რაში მე-

ჩინებია: მოურავები, მიწის მეპატრონეები, მინისტრები, თითონ დედოფალი! მე ვეკლას იმათ გუთანზედ დაკავრავდი და თავიანთ შრომით მოკავრებინებდი საზღვარს.

— ჭო, შრომით, პატრონის შრომით, დაუძატა სიტყვა ტენტონმა.

ის, როგორც ეტუობოდა. ვეკლავზედ ვულ-მოდგინედ და თანავრძნობით უბღებდა ვურს კასსიდას. მორე ჯაშუში, გაინსი, სრულებით მთვრალი: აჟო, რადგან არაფრედ დაეპატიუნათ თხი ყავა-ხანის სტუმარი, რომელიც წუდის თვლით უწყეროდენ მას. მაგრამ ჯაშუშებისა არავის ეძინოდა. დეე, წასულიყვნენ და მიეტანათ ენა მოსამართლისთვის, ან პოლიციის უფროსისათვის, რომ ესა და ეს ამ კაცის მოკვლას აზიერებსო. ვის უფრო დააკლდებოდა ამითი? პოლიცია მოკვლას ვერ დაუშლიდა და მოკვლის შემდეგ ვერც მომკვლელს გამონაჩენდა და ვერც დანაშაულს დაუმტკიცებდა. არა თუ მარტო ეს ჯაშუშები აბეზებდენ მთავრობასთან შემთქმელებს, თითონ ბრუიცი კისრულობდა სშირად დაბეზლებას, რომ ყავა-ხანის შენსვის უილება არ წართმეოდა, საიდუმლო საზოგადოების წევრთ ეს კარგად იცოდენ, მაგრამ არავინ არ აცხადებდა სამდურავს. რაც შეეხებოდა ჯუდეურის საეკდილს, ეს საზოგადოების საქმე არ იყო, მაგრამ მოთავეებმა — რომმა, ბრუიშმა, კონორმა და სეკრეტარმა ეს საქმეც საზოგადოებას მოახვიეს, რომ კლიფორდისთვის ხელი გაემართნათ და სიფათისაგან დაესხნათ.

— ქაღალდები მზად არის, — სთქვა სეკრეტარმა და ჩაყვარა ქუდში ერთი მუჭა დასორსოლაკებულ ქაღალდებისა, რომლებზედაც ნომრები ეწერა.

ვეკლამ თითო ქაღალდი ამოიღო. სხვაგან მიყოფით მს-

გეორჯდ, საზოგადოების მინდობილობით, რომი იღებდა და იმანვე ჩქარა გამოაცხადა რომ წითელი კვარი სამოც-და-მეორე ნომერს უზისა. ბედმა გეორჯისაზედ მიუთითა, კლი-ფორდმა პირის სასკოლად ხელეები აიფარა. ყველამ თავისუფლად ამოისუნთქა და მოჭყენენ მთქნარებს; ეტყობოდა შინ წას-კვლა ეჩქარებოდათ.

— ის აქ რაშაბათს, ან სამშაბათს იქნება, სთქვა რომმა და ზესე წამოდგა. — გრთის კვირის უკან ჩვენ კაჯეკ შვეიფებით და შესანიშნავს ახალს ამბავს გავიგებთ. მინამდის კი მშვიდობით, ღმერთი იყოს თქვენი მფარველი!

უკანასკნელ სიტყვებს განსაკუთრებითი მნიშვნელობა ქტონ-და იმათთვის, ვინც იცოდა საზოგადოების საიდუმლოება და რის ჯაშუშს მაშინვე შემოეხვია ექვსიოდე მარჯვე ფაწვილი-გაცი, რომელთაც შინამდის გააცილეს იგინი და მოუსწეს ღონის-ძიება — მაშინვე დაებზღებინათ პოლიციისათვის ყავა-ხანა-ში დაჩენილი მოთავენი საზოგადოებისა.

ყველანი რომ წავიდ-წამოვიდნენ და იქნის ხმა შესწუდა შორს, ბრუემს ჩაჭკეტა ყავა-ხანის კარები.

— აბა, ჩაწლი, უთხრა კონორმა: — საქმე კარგად მიდის, იმ შარასკევს აქ ყრბობა აღარ იქნება.

— კლიფორდ, დაუძახა სერკეტარმა: — აიღე პატრონები და ეს თოფის ბუდე. მე სხვებს გავევები უკან; ამით უფრო გზას დაუგზავნეთ.

სერკეტარი საჩქაროდ გავიდა გარედ.

— ჩაწლი, უთხრა ბრუემს: — მომავალს შარასკევს გარტ-სკრიპის ეკლესიაში კაცებს აღსარებას ათქმევინებენ. ჯაუდერი ყოველ-დღე სადილს უკან ბაღში გამოდის სიგარის მოსაწყვ-ვად. შენ ხომ იცი ის თხრილი, რომელიც ბაღიდან მოვიდუ-

ბული კართოფილის მინდვრამდე მიდის. იქ შუაში ერთი ხელმძღვანელი აღგია სწორედ ლაუდერის კარების შირ-და-შირ. ჩემი ბიძაშვილი იმასთან მოახსენებდა არის და ასე მითხრა, სწორედ შვიდის ნახევარზედ გამოდის ბაღში სიგანითაჲ. თუ უნებ გადაჭრება, წყალში გასვალ — ხომ იცო ფონი. სადაც ამ შემოდგომასეჲდ თევზს ვიჭვრდით — და საჩქაროდ აგვადობს შეუდგება. მასინ თუნდა ასს ვაჭრს დაგვაფიცებთ, რომ ღოცვის დროს ეკლესიაში იყავი. ნურათუნასა შეგუშინდება. იქ სულ ჩვენები იქნებან.

— ჭო, დაუმატა რომმა: — მეც კარგად ვიცი ის თხროლი. ბუნებებია იმის წინ და ფანჯრებიდამ არა ხნანს. საყდრადმის იქიდან შვიდის მილის მკტი არ არის. მაგრამ იცოდე ხარლი, სასმელი გემოთ არა ხანს. ფონთან ერთი მკგობარნი დაგხვდებან და გიშველის აერდობზედ ასვლას.

გლიფორდს მაგრად ეჭირა ხელში თოფი და ყურადღებით ისმენდა მკგობრების ლაპარაკს. ლაპებო გამჭრადიყვნენ და მხოლოდ ხანთლის აღი ბუფტაჲდა კუთხეში; ოთახში მძიმე სუნი იდგა. რომი კარგად შექვიფიანბული იყო და კიდევ ისხვდა ბოთლიდამ არაყს.

— იცო, თოფით არსად გამოხნდე, უთხრა იმან გლიფორდს და თვალი უყო.

— მამ სად წავილა? იკითხა მოუთმენელად გლიფორდმა.

— მკ მომეცი აქა, თოფიც, ბუდეც, მაუგო ბრუფმა: — მატრინები კი შენ წაილე მე მაგას მშრადს აღგას შევინახავ, თხროლიში, იქ იპოვინი.

— თუ მოგიტყუილებივარ, ვაი შენს დღეს, — წამოდასა გლიფორდმა და დაუნდობლად გაუშვა ხელიდამ თოფი.

— ნუ გეშინიან, უთხრა ბრუფმა, გამოართვა თოფი და

შესდო ჭერებ შუა გამოტენილს თივასში:— აი აქ იდოს მან-
რასკეკამდის.

— კარგს ჩავდივართ ამას მეტე?! წაიბუტბუტა კონკრძა.

— კარგს ჩავდივართო! გაიმეორა ბრუფმა:— მას რა კენათ,
ერთი მითხარი? მარტო შიშით შეიძლება იმათის ჯავრის ამოყ-
რას; თორემ ყურსაც არ იბერტყენ, გოყვლეოვენ და გვცარტყენ
შწყალად.

—

დანიშნულს დღეს, ესე იგი, შირველს მანრასკეკს შემდეგ
საიდუმლო სასოგადოების ყრილობისა ბრუფის ყავა-ხანაში,
ჩარლს კლიფორდი სელის ნაბიჯით მიდიოდა გზა-გზა იმ ფერ-
მის ახლო, რომელიც ლაუდერის სადგურის გვერდით იყო.

მიუხლოვდა წაბლის და ცაცხვის ხეებს, მიუხვია მინ-
დვრებისკენ და ღობის ძირში სიარულით, ოცის წუთის შემ-
დეგ, მიაღწია იმ თხრილამდე, რომლის ახლოც კართოფილი
ეთესა და ფრთხილად მიიხედ-მოიხედა. კართოფილი დასრუ-
ლებული იყო და ორშაბათს ამოღებას უშირებდენ. კლიფორდს
რადამაც მოაგონა ეს გარემოება, დილით ვიღაც ბებერის დე-
და - კაცისაგან ნამბობი. ლაუდერს ის დედა - კაცი დღეში
რვა პენსად დაეჭირა.

კლიფორდს მოაგონდა დედა-კაცის სიტყვები და შესტყე-
როდა დასრულებულს კართოფილს. ადგილი კარგა დიდი ეტი-
რს და მოსავალსაც კარგი შირი უჩანდა. ნაცრის-ფერს მცენა-
რეულობაში აქა-იქ მოსჩანდა ყაყჩხის ალის-ფერი ყვავილები;
მინდორს ზემოდამ შეჰელები დაჭოვრისავდენ, კვლებში დასტო-
დენ ყვავები და იმალებოდენ მურყნის სშირ ბუჩქნარს იქით.
კლიფორდმა კარგად გაარჩია წინა-მხარე ლაუდერის სადგურისა.
ეს იყო ძველი დიდი შენობა, კაღესილი ყვითლად და მრავ-

ვალე წვრილი ფანჯრები ჰქონდა. ბანი თეთრის კრამიტით იყო დასურული. ორსავ მხარეს დიდის დაფინის სკები იდგნენ და ჭიანჭველენ მოსამსახურეების სადგურს; მოხანდა მოლოდინს ეკარსად გაღებულ კარი საჯინბოსი. ქვიშა-მოყრილი ეზო გარშემოტყემდა სახლს და დიდ შესავალ კარებთან დაეკრთოთ ყვითელი ვარდი და წამბახი. კარვს მოზდილი ბალი კართოფილის მინდვრამდე თავ-ქვე დაშვებული იყო. ერთ-ერთს უწინდელს მიფლობელს ეს ბალი იტალიურად მოეწეო; მაგრამ დროთა-ბრუნვისა გამო კიბის გვერდით ქვის მოაჯირი ერთ მხარეს ჩაქცეულიყო და ყვითელი ვარდებიც თან ჩაეტანა.

ლადეკი აზირობდა ძალე აქედამ გადასახლებას და ამიტომ ბერს არას დასდევდა ამ შენობას. კარები ღია იყო და დეკორაციის მოხანდა. კიბეზედ ახალი ხალიჩა დაეკრთო, მაგრამ თითონ კიბე კი დაძველებულიყო; ფანჯრებზედ ახალი ფარდები ეფარა, მაგრამ თითონ ფანჯრებს კი საღებავი გადასვლად.

სამინელი სიცხის ბული იდგა; თითქმის უკვლავ ფანჯრები ღია იყო და განურებულს ჭაერში მოისმოდა ბურებისა და კრანხების ბზუილი. მთელი თსუთმეტი წუთი კლიფორდი მოკეცილი იჯდა და შესავალ კარებსა და ფანჯრებს თავაშეუცვლელად შესტყერდა. ეზოში დაძველებულმა საათმა დაჭკრა ეჭვისი. ეს მწუხარე ხმა კლიფორდს რამდენსამე ხანს ყურებში უბუყოდა და თითქო რაღაცა უბედურებას მოასწავებდა. გავიდა კიდევ რამდენიმე წუთი. ალფრედის კარები გაიღო და ძაღლებმა ყევა შექქეს. ლადეკი დაბრუნდა, თუ მუშები გავიდნენ? კლიფორდს კრიჭა შეეკრა და გაშტურებით შესტყერდა კარებს. არავინ არ გამოჩნდა. იქნება ლადეკი შინ უკანა კარებიდან შევიდა. კლიფორდს იქ აღარ ედგომებოდა; ის

პირ-ქვე დაემხრო, ხარკით შეუანა მინდოებს ღ ჩამკრა თხრილ-
ში. მუხლებითა და ხელებით გაჭყვა ამ თხრილს და არ აჭ-
რკვდა ყურადღებას არც ტინტასს, რომელიც უსუსხავდა ხე-
ლების, არც იმის გარშემო მსტომარე ბაყაყებს. რამდენსამე
წუთის შემდეგ საშინლად დაღაღუელი იწვა გულ-აღმა ღრმა
თხრილში, რომელიც ბაღისა და კართოფილის მინდოებს შუა
იყო იმან ძაღუ იპოგნა თოფი ბაღასხების ქვეშ რიდასიც სო-
როში შენახული. თოფი სრულებით მიშალა იყო. გამოიღო
ბუდიდამ, გასტყნა და მოიღო გვერდით. დაჭსკდა საათს: იყო
თორმეტი წუთი შვიდის საათისა; კიდევ ერთი წუთი უნდა
ქლოდნა.

მხოლოდ ეხლა იგრძნო, რომ საშინლად ცხელია; რომ
თმა დასველებოდა და შუბლზედაც რთული მოსდიოდა. ამოი-
ღო ჯიბიდან ხელსახოცი, მოიწმინდა სახე, გვერდზედ გადაბ-
რუნდა და დიდ ხანს უძმავად იწვა. უგრძელ წამოხტა, დაა-
ნება თავი თოფს და მისოსდა იქვე სესთან, რომლის უკანაც
შეკმლო ამოფარება. იქ შეკმლო წელში გამართულიყო და
ძინებ ვერავინ ვერ დაინახავდა. ხელა გასწია შტოები და შე-
ანჭკვრდა სასლს. იმის პირ-და-პირ პურის საჭმელ ოთახის ფან-
ჯრები იყო, მაგრამ თითონ ოთახი გი კარვად არ სჩანდა. აი
ერთს ფანჯარაში თეთრი თავშალი გამოჩნდა. ეს გოგო უნდა
ყოფილიყო. კლიფორდი ფანჯრებს თვალს ადარ ამოკრებდა,
სუნთქვა შეიძარა და შტოები გაწეული ეჭირა. პატარა ხანს
უკან ვიღაც მივიდა მერე ფანჯარასთან, რომელსაც ფარდა
ჭქონდა ჩამოფარებული, მაგრამ არ იყო ძირაძდის დასული
და რაღაც თეთრი გამოხსნდა. ფარდა ხელა აინდა და კლი-
ფორდმა დაინახა ქალი თეთრს ტანისამოსში. კლიფორდი და-
აკვირდა ქალს: ის იყო მალაღის ტანისა, კარგი წამოსადეგი;

გულსკედ ვარდება ჭქონდა გაკეთებული. ეს ლაუდერის ცოლი უნდა ყოფილიყო. კლიფორდი სასტიკად უყურებდა მას. ის იყო ხსალ-გახდა, ლამაზი და ქერა-თმისანი. ქალმა უკან მიიხედა. ამ დროს იმასთან მივიდა ლაუდერი და თანჯარა გააღო.

საშინელი წყევლა ამოუვიდა კლიფორდს გულიდან და იმ დროს რომ ხელში თოფი სჭეროდა, ორივეს მოჭყლავდა. ლაუდერი და იმისი ცოლი მოშორდნენ თანჯარას. კლიფორდმა დაუშვა შტოები, ჩახტა თხრილში და გაბორბტებისაგან ამაგ-მაგებდა კბილებს. რამდენსამე წუთის შემდეგ ის ისევ თავის ალაგას დადგა, ხის უკან. ყელში თითქმის რაღაც მოეჭვნისა და საშინლად მოსწუხრდა; მხედველობა სრულებით აერია. დრო მეტის-მეტად ხელს გადიოდა. იმან მიუგლო ყური, მაგრამ ამაოდ; სახლში სრული სიჩუმე იყო. მხლელად უცნაურად გარკვევით მოაჩნდა ფურცლების ბზუილი ყვავილებში, ჭიკჭიკი მერცხლებისა, რომელნიც თავიანთ ჭერებში გაკეთებულ ბუდეებს დაჭხაროდნენ და თანაბარი ჭრიჭინი ხმელს ბადასში გასვეულ ჭრიჭინასი. უგრად ამოვარდა ნიავი, შესამრია ფოთლები და მათმა შრიალმა ისე შესინა კლიფორდი, რომ მას შინვე ჩახტა თხრილში. გაიარა ერთმა წამმა; კლიფორდი ადგა და წავიდა იმ ადგილას, სადაც თოფი დასტოვა. თხრილის ნაპირსკედ კვლის ბუჩქები იდგა. მსელი იყო დამაღვა, მაგრამ კლიფორდმა მინც აიღო თავი და შეისკდა სახლისკენ.

კარებში იდგა ლაუდერი. ის იყო ლამაზის სახის კაცი, ძალიან. ჭქონდა შავი თმა და სქელი წვერები. ტანსკედ მონადირეების სერთუი ეცვა და ძლიან შეკნოდა. ის სწევდა სიგარას. ერთს წამს კლიფორდმა დაავლო თოფს ხელი და გასდო ხესკედ; ამოდო ნიშნში და თითიც მხად ჭქონდა ჩახმანსკედ დადებულად; ამ დროს ლაუდერთან მიიბრინა იმისმა

პატარა ვაჟმა და რაღაც სთხოვა. სპინელი წამი იყო. კლი-
ფორდმა გაუშვა ხელიდამ თოფი, პირხედ ხელები დაიფარა
და მეტის-მეტის ტანჯვისა და გაბორბლებისაგან მწარედ ამო-
იკვნეს. შუბლხედ ცივი ოფლი გამოსკდა და გაჩვევით გა-
იგონა, რომ ლაუდერმა უთხრა თავის შვილს: «წადი, წადი
იმასთან». ბავშვი შინ შეიჭრა; ლაუდერი პირში სიგარით გა-
მოვიდა ბაღში. გავარდა თოფი. ლაუდერი შეჭერთა და დაეცა
პირ-ქვე თავის კარებზედ.

კლიფორდმა იმ წამსვე მიატოვა თოფი და გაიქცა თხრი-
ლის გასწვრივ; ხოხვით მივიდა მინდვრამდე, ელვასავით გაიარ-
ბინა იგი და ღობე-ღობე გაიარა მდინარემდე. გასისხლიანე-
ბულმა და ტანისამოს-ჩამოფხრეწილმა ჭინჭრისა და ეკლები-
საგან ძლივს მიაღწია წყლის პირამდე. ფრთხილად მოიხედა
უკან; არავინ არ მოჩანდა; ვიღასიც ძრახს სვამდა წყალს და
გაუთხა იმის ფეხის ხმაზედ. კლიფორდი მიიჭრა ფონთან,
გაიხდა წაღები, სემოდ დაიჭირა და შეტრია წყალში, რომ-
მელმაც მკურდამდე მიუწია. გაჩერდა და ცხარედ დაეწაფა წყალს.
მერე დაიბანა თავ-პირი და ხელებიდან სისხლი მოიხრეცხა. მკო-
რე ნაპირას რომ გავიდა, დაჟდა და წაღების ჩაცმა დააპირა.
უცრად ხეების უკანდამ ვიღაც გამოვიდა და დააკვირდა მას.
კლიფორდმა გულ-მოსულმა შეუკურთხა. ის იყო მერი გეოერ-
ნანის შვილი.

— მოასწრობ, უთხრა იმან კლიფორდს და მიაწოდა არა-
ვით ბოთლი.

— კლიფორდმა უცბად დასცალა და მიაგდო ბოთლი. ბე-
ფერნანს გაეცინა.

— ბუჩქნარს წაჭკვე, ჩარლი, და საყდარში უკანა კარებიდან
შედი. იქ შეეჯახი გელანს.

— ვიცი, ვიცი, დაგწეკვლას ღმერთმა, მომშორდი! ანკინ დაგინახოს.

— ჩემი ჯავრი ნუ გაქვს, უპასუხა გეგერნანმა. — მაგრამ შენ რა დაგეძარათა, თითქო გეშინიანო?

კლიფორდს მთელი სსუელი უგანკალებდა და ტუჩებზედ დუჟი მოსდიოდა; იმან აიძარათა ხელი გეგერნანისაკენ, თითქო დარტყმას უშირებსო, მაგრამ იმ წამსვე გიყსავით მოჭკურტხლას მინდვრისაკენ.

ჟემს გეგერნანმა აიღო ბოთლი, ჩაიღო ჯიბეში და მივიდა წყლის ნახირას იმ ალაგას, სადაც კლიფორდი გამოვიდა. ფეხის კვალი სრულებით ანა სჩანდა და კლიფორდის ტანისამოსისაგან ჩამოწუნწკლული წყალიც ბალახს შეეშრო. კლიფორდს კიდევ ხუთის მილის გაკლას მოუნდებოდა საცხეში და ამ დროს ტანისამოსი მოასწრობდა შეშრობას და თუნდა ან შეშრობილიყო, მაინც გერანინ რას შეამჩნევდა.

მზე ჩასული იყო და ღამურებიც დაჭურინაკდენ სასაფლაოზედ, როდესაც დაღაღუღ-დაქანტული კლიფორდი შევიდა გარტსკრიპის საყდარში. კუთხეში ათამდის მლოცველი დანოქილნი იდგნენ. სრული სიჩუმე სუფევდა; ტრანკისა წინ ზატარა ლემას ბუუტავდა. ზატერი კათედრიდამ ჭქადაკობდა და იქიდან ურუდ მოასმობდა იმისი ხმა. კლიფორდი მივიდა ტრანკისა წინ, დაეცა მუხლის თაკებზედ. ყველა თავს ადევნებდა მას. ზოგმა ერთმანერთს შეჭხედეს. რამდენსამე ხანს ის უძრავად იყო; ტუჩები უგანკალებდენ. მერე წამოდგა და შორს კუთხეში მივიდა, დაეცა ძირს და იღო ისე უგრძობლად, კიდრე სხვებმა ან გამოიყვანეს.

გეფერნანი დაიჭირეს, როგორც ბრალდებული ლაუდერის მკვლელობაში, რადგან იმის დედ მამა ეძღუებოდნენ ლაუდერს. მაგრამ იმან წარმოადგინა მოწმეები, რომელთაც ფიცის-ქვეშ აჩვენეს, რომ ის მთელი საღამო საუდარში იყო აღსარების სათქმელად და თავი განითავისუფლდა. მასუქან კლიფორდი დაიჭირეს, მაგრამ ისიც იმავე მოწმობის ძალით განათავისუფლეს. ამ გვარად ხუთასი უჩინგო, რომელიც ლაუდერის მკვლელის დამკერს დაქნიშნა, მიემატა სასსლის ფულს, უსარგებლოდ შენახულს დუბლინის ციხეში.

თეატრი.

I

ახალი მოთამაშეები.

რადგან ჩვენი ცხოვრება — შეუყენებელი მოძრაობაა, ამიტომაც ვინც წინ არ მიდის, ის უეჭველია უკან ჩამორჩება; რაც დღეს მოსაწონს საქმედ გვეჩვენებოდა, იქნება ხვალ აწიფრად ჩავაგდოთ, რადგან მეტს მოველოდით და საქმე კი ერთს ადგილას გაჩერებულა.

ეს უბრალო ჭეშმარიტება მოგვაგონდება სოლომე, როცა ჩვენს აქტიორებს ვუტყუროთ. პირველში სშირად დავდიოდით თეატრში და გულ-წრფელად ტაშს ვუგზავდით ყოველ სიტუაცზე, რადგან მათში ვხედავდით, ნიჭს და კეთილ საქმეს; გაიარა ორმა-სამმა წელმა და ვრწმუნდებით, რომ იმათ თავიანთ ნიჭი საკმაოდ არ შეუმუშავებიათ და კეთილ საქმეს უმეცრად და უგულოდ ეკიდებიან.

აი ნამდვილი მიზეზი იმ განქოებისა, რომ ჩვენ ჩვენი თეატრი მოგვებოდა. ზოგნი ამბობენ, სულ ერთნი და იგივენი თამაშობენ და იმიტომ აღარ გვეხალისება თეატრში სიარულით. მაგრამ ეს შემცდარ აზრად მიგვაჩნია. სხვა ქალაქებში, სშირად ერთი და იგივე აქტიორები ათს, თხუთმეტს, ოცს წელიწადს ერთსა და იმავე სტენაზე გამოდიან და

თან-და-თან უფრო აყვარებენ თავს ჰუბლიკას. გინდ მაგალითად ავიღოთ მოსკოვის თეატრი: ამ ათიოდ წლის წინად, დიდი ხნის განმავლობაში, შირველ რეალებში მხოლოდ შუმსკი, სადოვსკი, ყივოკინი, სამარინი, ავიმოვისა, ქედროტოვისა და ნიკოლინისა თამაშობდნენ და მოსკოვის ჰუბლიკა იმათ თამაშობისაგან უკველთვის აღტაცებაში მოდიოდა. რადგან ესენი ერთს ადგილას კი არ იდგნენ გაჩერებულნი, — ახალს რეალებს თამაშობდნენ, ახალს ამწლუას ირჩევდნენ, ძველს რეალებს აუძვობესებდნენ, ისწორებდნენ თავიანთ თამაშობას და ბოლოს თავის საკვირველ სწლოვნებით ასე აოცებდნენ მყურებელს, რომ ეს ერთსა და იმავე პიესის საცქერლად ზედისედა ათჯერ-თხუთმეტჯერ მიდიოდა, (მაგ. ლიუბიმ ტორცოვი — სადოვსკი, ან სკაპენი — შუმსკი); ამ პიესის-გამეორებაში აქტიორები ისვენებდნენ და დროს ჰოულობდნენ უფრო კარგად შეესწავლათ ახალი რეალები.

მკითხველს, რასაკვირველია, შეუძლიან მომიგოს, რომ ჩვენი ჰუბლიკა — მცირე ჰუბლიკაა. მოსკოვში და სხვა ქალაქებში სულ სხვა-და-სხვა ხალხს შეუძლიან სიარული და ჩვენში კი სულ ერთნი და იგივენი დავდივართო. მაგრამ კონსოკამის მთქმელს ესეც მოაგონოს. რომ სხვაგან ეგრე ძლიერად არ იცვლება ხალხი თეატრში, როგორც გვგონია. (ამას გვიმტკიცებს გავრცელებული ჩვეულება აბონემენტის აღებისა) და ამის გარდა ქართველი ჰუბლიკა, თუნდ ერთი და იგივე იყოს, ეგრე ხშირადაც არ დადის თეატრში, რომ კარგი თამაშობა მოჰბეზრდეს; ქართული წარმოდგენა კვირასში ერთხლის მტად ძლიერ იშვიათად იმართება.

ჩვენს აქტიორებს თამაშის გაუმჯობესობა დიდად არ ეტეობა! ეს ისეთი ჭეშმარიტებაა, რომელიც დამტკიცებას არ მოით-

ხოვს; ყველასე აშკარად პიესის გამოერებაზე სჩანს: მეორედ და მესამედ ნათამაშეკ პიესას თითქო უფრო სუსტად თამაშობენ, ვიდრე სხალსა. მხოლოდ ერთს მოთამაშეს შეკატყეთ სასიამოვნო ცუდილება. ბ. კ. მესხა, რომელიც ამ ორის წლის წინად თამაშობდა იმერლის და ზოგიერთ ვოდვეილურ როლებს, ესლას ეჩვენა შუბლივას დრამატიულ როლში, პიესაში «შეშლილია». კ. მესხმა თავის სხალი როლი ზოგ ადგილას კეთილ-სინიდაისანად და ხელოვნურად აასრულა, მაგრამ, თუმიც ამ აქტიორის სამოღვაწე-გარედ გასავსაგანად გაიმართა კონცერტი და ორი წარმოდგენა, მაინც ის ერთის წლის სწავლის ან დასვენების შემდეგ, ორი თვის განმავლობაში მხოლოდ ერთს როლში გვეჩვენა (ორს აწაწა ვოდვეილში როლს არ კანგარიშობთ) და ნება გვაქვს ვთქვათ, რომ არა გვეჩვენა შემთხვევა დიდი რამ წარმატება შეგვეძინა ამ აქტიორისათვის. ეს არის მიზეზი, რომ დიდის სიამოვნებით მოკვლადით ყოველთვის ახალს მოთამაშებებს. პირველი დებიუტი ერგათ ბ. ხერხეულიძისას. ის თამაშობდა «ყვარულურე ათაბაგში» წინარ, ყოვლად მომთმენ, საყვარელის ქმრისგან დატანჯულ ცოლს და «შეშლილიაში» იმკვანსავე როლს. სუსტი ხმა, ენერჯიის ნაკლებეკანება თამაშობაში, გგონია, ვერ მისცემს ნებას ამ ახალ აქტირისას ითამაშოს ძლიერი დრამატიული როლები, მაგ. «სამშობლში» ქეთევანისა, ან «ორს ცეცხლს-შუაში» მსტილდასი. მაგრამ ქართულ რეპერტუარში ბევრი მცირე დრამატიული როლია სხვა-და-სხვა კომედიასი და ეს როლები შეეიყვრება ბ. ხერხეულიძის ნიჭს; მაგ. «შემოსავლიან ადგილში» ვიშნევსკის ცოლისა, «პეპოში» გეგისა, «დანგრეულ ოჯახში» მაიკოსი, ან შემოსხსენებული როლები «ყვარულურე ათაბაგში» და «შეშლილიაში». ამ გვარ როლებისათვის სხვა აქტირისა არა.

გვეყვს; კომიუგური მოთამაშეები ამ გვარ რალებში ან გვარცინებენ, ან გვამინებენ და ბ. სურსეულიძის დეკლამაციას, თუმცა კი უაქტიურს. ყოველთვის საამოცნებით ვუკვდებით ყურს.

გვიკვირს, რაგორ გამომუშავს პირველად სტენანსე რუსიკის ქალი ისეთ მწელ დრამატულ რაღში, რაგორც ახანისა სუნდუგანცის «კიდევ ერთს მსხვერპლში». მოდებიუტეს არ ეტყობოდა სრულებით სტენიური ნიჭი, და გინდაც ქმონოდა ეს ნიჭი, ვერ გამოიჩინდა იმას, რადგან პირველ გამოსვლასედეკ ისეთ რაღს ათამაშებდენ. ამ გვარ დაუდევრელობით რუსიკის შეუძლიან გული გაუტყნოს სხვებსაც, რომელთაც სტენანსე გამოსვლას სურთ. მართალია თამაშობით გერაფრად გვასამოცნას რუსიკე-ყორჩიშოვის ქალმა, მაგრამ თავის სასიით და ტანადობით შეუძლიან ცხოველი სურათები (და არა «ცოცხალი სურათები») დამშვენოს. ეს სურათები ქართულ წარმოდგენებსე ორჯერ გაიმართა და ორჯერვე ხელგუნურად. რა კი რაღების დასწავლას უძნელდება ჩვენს თეატრის დასს, ახალის უზრეო ვოდევილების მაკეცად ისევ ამისთანა სურათები გვიჩვენოს ხოლმე.

ყველასე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა პუბლიკასე ალექსეევ-მესხიევმა. ეს პირველად გამოვიდა «შეშლილასში» ვინდაც ქარაფუტა ჭრანტის პატარა რაღში, შემდეგ «დაქცეულ ოჯახში» თამაშობდა უმთავრეს მოქმედ პირს — თავადს ანდოს, რომელიც იტანჯება თავის ცოლის დალატით. ამ დრამატულ რაღში გამოიჩინა ახლმა მოთამაშემ ნამდვილი ნიჭი; იმის გრძნობიერი, ელექტრიული ხმა, იმის სტენის ცოდნა, ბევრჯერ დაავიწყებს მაყურებელს, რომ ის თეატრშია. «დანგრეულ ოჯახის» წარმოდგენასე ბევრი ატირა ჩვენი ქალები და თავის მონოლოგებით საკმაოდ გაათბო ჩვენი ცივი,

ცალიერი თეატრი. ამის შუამდგომელად ეს აქტიორი თამაშობდა მიხეილის როლს „კიდეკ ეთო მსხვერპლში“; ეს როლი ახალ-გაზრდა კაცისა, რომელსაც უყვარს დედ-მამის წყალობით დაშორებული ახანი და რომლისაგანაც შეეყვარებულა, — ნაკლების ხელაგებობით იყო ასრულებული. აქ ცხადად დაეტყო მოთამაშეს ისეთი ნაკლულეკანება, რომელიც უეჭველად თავიდან უნდა აიშორას, თორემ ნიჭი ვერას უშეგელის და იმისი მნიშვნელობა გაქარწყლდება. ეს ნაკლულეკანება არის: 1) ქართულის ენის, ან იქნება როლის უცოდინარობა. სუნდუკიანცის პიესაში ის ხშირად შეჩერდებოდა ნახევარ სიტყვასზე, ან ნახევარ ჭრახვასზე, ენა ებმოდა და დრამატული მონოლოგები შუა უწყვეტდებოდა. 2) ხშირად მაკბამავს ხოლმე ცრუ-კლასიკურ იერს და მეტის-მეტად სენტიმენტალურად, ან ტრაგიულად ლაშარაკობს; უამისოდან გრძნობიერი ხმა აქვს და ძალის დატანება საჭირო აღარ არის.

ეს ნაკლულეკანებანი რომ აიცილოს თავიდან აღექვსეკემესიეკმა, შესაძლო იქნება ჩვენს სცენასზე დრამების წარმოდგენა. იმის მიხვრა-მოხვრა, შესედულობა, ხმა, სცენის ცოდნა, ნიჭი ნებას აძლევს ახალ-გაზრდა მოაწიეკთა როლები თამაშოს. კარგი ჭკუა იხმარა ბ. მოხეკემ, რომ ამ როლებს დაანება თავი და ესლა მოხუცებულებს არდგენს. ახალ-გაზრდა კაცის როლებში იმას აკლდა სიცხოველე, მოძრაობა, გრძნობა, ბებერს კი თამაშობს დიდის სინამდვილით (ბრძილიანტოვის როლი, „კიდეკ ეთო მსხვერპლში“).

უკანასკნელი რჩევა კიდეკ ახალს მოთამაშეებს: ვთხოვთ, ნუ ენდობიან ვერაგ ტაშის-ვერას, თორემ ძალე ეს ტაშის-ვერას მოქნარებად გადაექტეკათ; ნუ დაივიწყებენ, რომ ისინი ჭკერ შკეირდები არიან და საჭიროა ჭკერ კიდეკ ბევრი სწავლა. თუ

ეს გუელში ექნებათ, იმათ ზუბღიკა ან უღაღატებს ისე, რომ გორც უღაღატა იმათ ამხანაგებს.

Li

«მომავკვდავნი», კომედია 4 მოქმედებად (მიბაძვა) თ. გ. შარვაშიძისა.—(ქართული თეატრი, 11 ნოემბერს.)

თვით პიესასე აქ ჩვენ ბერს ვერას ვიტყვი, რადგან ის ახალს აჩას წარმოგვიდგენს ქართულს რესურტუარში. ეს არ არის ხასიათების დამძინველი და ყოველ-მხრივ გამომხატავი კომედია (როგორც ვკარწმუნებს «დროებაში» რეცენზენტები ეძუ), რადგან ანამც თუ ძეორე მომქმედ შირების, თვით უმთავრესის შირის გრიგელ ბატონი-შვილის ხასიათიც კი ვერ გაგვიგია და, ამას გარდა, ვერც ის შეგნიშნეთ, რა თვალთუყურებს ავტორი ჩვენს ცნოვრებას. გრიგელ ბატონი-შვილი გვეხულებს თავის იღბლიანობას ქალებში და ენიძლავება ერთს შოლიციულს, რომ ვინც ქალი დამხვდება, ორის დღის განმავლობაში იმის გუელს სრულიად მოვიკებო. ამის შემდეგ, სედავს დავდარინათ მშვენიერ ქალს, სალომეს, და სთხოვს თავის ნაცნობს ქვრივს მართას, ამ ღამაზე ქალთან შეყვარდეს. მართა სალომეს მაგიერ ბნელს ოთახში თავის გოგოსთან შეყვრის გრიგელს და ამხანაგ ჭკონია სალომესთან ვსტებებიო. გრიგელი ნიძლავს იკებს და გვეხულებს სალომესთან დაახლოვებას, მაგრამ ბოლოს და ბოლოს ესმის თავის შეცდომა და ბოდიშს იხდის იმ პატიოსან ქალთან და მის რანდ სჟმ-რესთან. აქ ხასიათი კი არ არის, უხასიათობაა.

ეს პიესა—ანტირიგის პიესაა, ეკუთვნის სკრიბის შკოლას და როგორც სხვა მრავალთ - უმრავლესი ამ გვარის ტრანსრიული პიესა, საკმაოდ კომპლექსით და სტრუქტურით. გინტ პირველად ჰსებდავს მას, აღტაცებაში მოდის; ავტორი ყოველწამს რამე შინადას, გამოცანას ეუბნება მყურებელს და რატორის შემთხვევით ან სიტყვით უხსნის ამ გამოცანას. მორედ და მესამედ მოგუწოდებით ამისთანა პიესების წარმოდგენა, მეოთხედ და მესუთედ კი ფიქრადან არ მოგვიკათ თეატრში წასვლა.

სულ სხვა თვისება სჭირს ხასიათების კომედიას ან დრამას. ადამიანის გული მეტად მწელი გამოცანას; აქ ახირებულ შემთხვევას ან მოსწრებულ სიტყვას დიდი მნიშვნელობა ანა აქვს, აქ ცხოვრების სისამაგლის სურათი პირველად გუნებას გიფუტებთ, ხანობთ გადაც რომ თეატრში მოხვედით, შინატ მუფოფა ჩემი ყოველ-დღიური უსიამოვნობაო, ფიქრობთ თქვენ. მაგრამ, ავტორი თუ ნატიყრია, შეუნიშნავად, ცოტ-ცოტად, და მასთანვე საფუძვლიანად გაახლოვებთ მომქმედ პირებს, უნებურად უმეგობრდებით ზოგს მათგანს და ზოგს კმტერებით, და ბოლოს შეგნვევით იმათ ისე, რომ როცა გამოდიხართ თეატრიდან, ხშირად აგონებთ და ადარებთ თქვენს ნაცნობებს, ნათესავებს და თქვენს თავსაც. მეორე და მესამე წარმოდგენაზე პიესისაგან აღტაცებაში მოდიხართ, მეოთხე და მესუთე წარმოდგენაზე ზეპირად ახსომებთ საუკეთესო სტენებს, და შემდეგ ცხოვრებაში, ხშირად საყვარელ დრამის ენით დაშარვობთ. ამ გვარის პიესები, ჩვენდა სამწუხაროდ. ქართულ რეპერტუარში ძლიერ ცოტაა, იმათ კმზგასება მხოლოდ სუნდუკიანტის პიესები, დანარჩენი ახალი ტარსები და ქელოდრ-

მები «ვინტო», «მათიეო», «შეშლილია», ან ასევე ობსკურულ-ბა თ. გ. შარვაშიძისა ეკუთვნის პირველ რიგს ჰიესებს.

აქ რამდენსამე სიტყვას ვიტყვით აქტიორების თამაშობასზედაც. ინტრიგის ჰიესაში, რაც უნდა სუსტი იყოს იგი, დიდი მნიშვნელობა აქვს ყოველს სიტყვას. ეს მეტადრე თ. შარვაშიძის ჰიესასე ითქმის, სადაც დახლართული შინაარსია. მოთამაშემ ამ გვარ შებოსვევებში თავის მხრივ არც არაფერი უნდა დააკლეს, არც დაუმტოს.

ჩვენმა აქტიორებმა «მომავალეებს» დააკლეს მეორე მოქმედების ბოლო, ის ადგილი, სადა მართა გრიგოლს, სადომესთან მიყვანის მაგივრად, თავის გოგოსთან მიიყვანს. ამის გამო ჰიესა თითქმის გაუგებარი დაჩნა მყოფებლებისათვის. თუ ეს სტენს მეტად უმართებულად იყო, შეიძლება და სხვა რამ მოეგონათ და შეუბრალოთ გი სასტად არ დაეგდოთ.

ჰიესას კარგად თვალ-ყური ვერ ადევნა შეუბრალოთ ვიდეკი იმიტომ, რომ ზოგიერთა მოთამაშენი ცდილობდნენ სახის გამოყვანილობით, ტანისამოსით, სიტყვების გამოთქმით სხვადასხვა კერძო პირობისთვის მიებაძათ. ყველა ამით სასესე, ტანისამოსს და სიარულს უყურებდა და დახლართულ ინტრიგის გასაგებად გი დრო არა ჰქონდა.

ჩვენ იმ აზრისა არ ვართ, რომ ვინმეს უსაყვედურით: კერძო პირობა მოქსედება საქეყენად სასაცილოდ რად გამოიყვანეს. კაცის მოქმედება თუ ღიწისა დანინვისა და თუ კაცი საზოგადოებას ავნებს თავის ავის ყოფა-ქცევით, ამ გვარის ყოფა-ქცევის დასჯა ვალდა მწერლობისა და თეატრისა, რადგან ორივე უნდა თავ-განწირვით ემსახურონ საზოგადო სიკეთეს. მაგრამ ნუ შეესებით კერძო პირობა სასესე, იმათ სძის, იმათ ტანისამოსს, ეს სულ უქმი საქმეა, მყოფებელის თავ-

ღის ამტკიცებას. გამოიყვანეთ ბოლოტი ადამიანი სტენსსე ისე, რომ ქვეყანამ იცნოს გარეგანობით კი არა, მის მოქმედებით, მის აზრებით, მის გავლენით. თორემ თუ თეატრში სამდვიო პირობის პორტრეტები წამოგვიყენებს თავად - წინ. შეიძლება ბევრი ცილის-წამება მოხდეს: შეიძლება. მოთამაშემ პატრიოსან და ღირსეულ კაცის სახე გაიკეთოს და რომელიმე აკანაკი კი წარმოადგინოს.

აი ამიტომ საუკეთესო თეატრები ევროპაში უკანადადგენ თავიანთ მოთამაშეებს ცენტრალ პირობის ამ გვარზე და უკანადადგენ მათ მათი კვალიან.

გ. თ.

შინაური მიმოხილვა.

ქვეყანა ვისია—ოქრო და ხმალი— ხმალი და გუთანი— სახე-
ლოსნო-სამეურნო სკოლა—სახელმწიფო ქონებათა სამინისტროს
პროექტი—ჩვენის თეატრის გამო.

ქვეყანა ვისია? «ყოველივე ჩემიაო, ამბობს ოქრო. ყო-
ველივე ჩემიაო, იძახის ხმალი. ყოველსავერს ვიყიდიო, მოჭ-
კვესს ოქრო. ყოველს ფერს სკლში ვიკვებო, იქადის ხმალი.
მითამ ეგრეა? ანა გვგონია. ჩვენის ფიქრით, თავ-მოწონე-
ბუფს ოქროს და გაზვიადებულს ხმალს, — ამ ორს შატიოსანს
მეტოქეს დაჭვიწეებით, რომ ქვეყანასედ მაგათ გარდა არის
ერთი კიდე რაღაცა, რომელსაც, თუ არ შირველი, უგანასკე-
ლი ადგილი არ უჭირავს ქვეყნის განაწილებაში. მართალია,
ის ერთი რაღაცა ქედ-მოხრილია. ჩუმი, წყნარი, უწყინარი,
ტანად-მრუდე, მაგრამ გულთ მართალი და შირად ბრწყინვა-
ლია. იგი ხმა-ამოუღებელი, ხმა-გაკმენდილი, ფეს-მძიმედ დაია-
რება ქვეყანასედ: არცა ჭკვესს. არცა ბაქიაობს, არცა არავის ერ-
ჩის. არცა არავის ეცილება და საქმობს თავის-თავად დინჯად,
აუშოეთებლად სულ მუდამ და დაუძინებელი. იმას რომ ერთს
ბეწო ხანს ჩაჭსთვლიდოს, არც ოქროსდა ექმნება რამე ხას-
ყადავი და არც ხმალს მოსატარებელი. იმას რომ ერთს ბეწო
ხანს ჩაჭსთვლიდოს მეთქი, არ ვინც ქვეყანას რა დაემართებო-
და, თუნდა ოქროს მთები იდგას და ხმალების ტყეები. უძი-

სოდ ოქროს ქვეყანაზედ მოედანი არა აქვს და არც თვაითონ ძალჯანს ხმაღს დიდი და სანგრძლივი მანძილი. ის ერთი რაღაცა—გუთანია.

აი ამ ტყეშია გუთანს შეუძლიან ოქროსა და ხმლის შუა ჩადგეს და თავისებურად დინჯად და მშვიდობიანად უთხრას: «შენ, ოქროვ, უჩემოდ უქმი ხარ, არაფერში გამოსაყენებელი. უჩემოდ გაბათილებული ვექსილი ხარ, ანუ, უკად გჭსთქვათ, გაკურტრებული კაცის თამასუქი: ეჭნება რამე, მიიღებ, არა და შირში ჩნდა გამოავლე და თუნდა თავი წყალს მიეცი. შენ შენით რა ხარ? სასკადრი და სხვა არაფერი. თუ მე ავკადე რამე, სომ რა კარგი, თუ არა და ზედან რომ არაყინ შემოგხედოს, ბერს არას დაჭკარკავს. ჩმაღ, შენ*კი... იქნება უჩემოდ შესძლო რამე, მაგრამ ისე კი როგორც ნიაღვარი: მოკარდები. წარღვნი, წაღვეკე, მიღვეწ-მოღვეწ, ბოლოს კი, როცა იქნება, ჩავიღი და ჩაშრები ჭ თუ მე მიმიძნობ, მაშინ კი ქვეყანა ჩვენია.» დიას, ბატონებო, ჩვენის გულითადის თქვით, ქვეყანა იმისია, ვისაც ერთს სელში ხმაღი უჭირავს და მეორეში გუთანია. მარტო ხმაღი, მართალია, თავისითაც ძლიერია, მაგრამ ვერსად სანგრძლივ თქვს ვერ მოივიდებს, თუ ამხანაგად გუთანია არ იყოღია. ამისი მაგალითი სხვათა შორის მონგოლები არიან. ამათ მარტო ხმაღს დაუკვრეს, ისინი მარტო ხმაღს მიენდნენ: მაკივინენ ქვეყანას, დაიზერეს ქვეყნები, დაჭსწვეს, შეჭმურეს, მიანგრ-მოანგრეს და ბოლოს სომ თითონაც მტვრად აღგვიღ იქმნენ.

წარჩინებულნი ერთი ევროპისანი თითქმის სულ ხმლით მისეულნი ერთი არიან. მაგრამ საცა კი მივიდნენ, ყველგან გუთანია მიიძნურეს და აჭა დღეს ვხედავთ, რომ ყოვლად მტკიცენი და მკვიდრნი არიან თავის ადგილებში. იმათი ადგილი-

დამ დამკრან კელანაიკრმა ვერ შექსძლო. არან და აქნებთან უკუნისამდე.

მორს წასვლა საჭირო არ არის. მაგალითი თავად-წინ გვიდგას. მაგალითები ჩვენ თვითონ ქართველები ვართ. ეს ერთი მუცლა ხალხი რამ შეგვინახს? სძაღმა და გუთანმა. ჩვენ რომ დღეს ბინა გვაქვს. ადგილზედ რომ ფეს-მეკიდებულები ვართ, სხვებსაგით არ დავიქსაქსენით, არ გადაგვცვივდით აქედ-აქით; ჩვენ რომ ამდენს დაუძინებულს მტრის გავუძელოთ, გავუძელოთ და გადავრჩით, ჩვენი ერი რომ დედა-მიწას შერხა და დედა-მიწა ერთსა — ეგ იმიტომ-რომ ერთს სელში სძალი ტოტკრის და მეორეში გუთანს დასაბაძიდგანვე დღემდე. ესეც ვიქნებით შემდეგშია, თუ ეგ ორი უძლეველი ძალ-ღონე ერთს სიმკვიდრისა ხელთ გვაქნება.

რასაკვირველია, სძალი ძაშინ უფრო ვარჯის, როცა იგი ფარის და არა სატყვარი. მაგრამ რასა აქ? ეს უბედური ქვეყანა ისე დაეწყო, რომ სძალი უფრო სატყვრობს, ვიდრე ფარობს. დამიანის გაუძლომეფმა წაძილმა ეს უკეთესი მხარე სძლისა დაჩიუნჯა და უარესი გაღესა. მინამ ქვეყანასა და ძალს აღმართსა ხნავს, სძაღმა ორ-გვარს სძისახური უნდა გაუწიოს თავის ზატრობის იმის მინდვრით, თუ შემთხვევას და ფათურავი რა დროს რას მოითხოვს. გუთანს კი ერთი განსაკუთრებული მშვიდობიანი დანიშნულება აქვს: დედა-მიწის უნგი გული გადაგვიშალოს და აქილამ საზრდოება გავწვიდოს. გუთანს, ქართველებო, გუთანს! და სძალი იყოს ფარი მისი, თავი და ბოლო აქ არის, დამიჯერეთ. წყალნი წავლენ და წამოვლენ, ქვიშანი დაჩიებინა, ნათქვამია. მყოლობი იმისია, ვინც მიწასზედ ფეს-გადგომულია და მიწას ამოქმედებს სძლის ძეგრველობის ქვეშ. თვითონ დიდა რომი, თითქმის მთელის

ქვეყნის მშენებელი, დაეცა, იმიტომ-რომ მარტო ხმალი ეჭი-
რა ხელში და გუთანი კი არა.

ყოველივე ეს იმიტომ კი არა ვჭსთქვი, რომ აქა და
გუთანი გვიჭინავს ხელში. გულის ხელები დავიგრიფოთ და
ამით მოვიწინოთ თავი. არა, ბატონებო, გუთანს ცოდნაც
უნდა, რომ ერთი ათად იმაზედ მეტი შეჭსდღოს, რის შემ-
დლებელიც აქამდე იყო. ერთი უმთავრესი სახსარი ცოდნის
შექმენისა სკოლას და იმ ცოდნისა, რომელიც გუთანს, ანუ
უკვე ვჭსთქვით, მიწის მოქმედებას ხელს უწყობს და შეჭთვე-
რის, სამეურნო სკოლას. ამ გვარის სკოლების გამართვა ჩვენ-
ში აუცილებელი საჭიროებაა და მით უფრო ადვილი, რომ
ესა სახელმწიფო ქონებათა სამინისტრომ რუსეთში საკმაოდ
ფართო გზა მიჭსდა საზოგადოებას მაგ სკოლების დაარსები-
სათვის. ფრიად საეურობდებო აზრებია გამართქმული სამინის-
ტროს პრექტში ამ საგანზე და თუ ის პრექტი დამტკიც-
და და როგორმე ჩვენამდინაც მოაღწია, დიდი საქმე იქმნება.
აი ამ საგანზე რას იჭრება ერთი რუსული გაზეთი: «ახალი
პრექტი სახელმწიფო ქონებათა სამინისტროსი სრულ ნებას
და უფლებას აძლევს თვითონ ერობას, მეურნობის საზოგა-
დოებას და კერძო პირთაც, გამართონ სახელმწიფო-სამეურნო
სკოლები. გამართველთა ნებაზედ არის მიგდებული, დაარსონ
ეკ სკოლები კერძო პირთა მამულებში, თუ სხვაგან სადმე.
მთავრობა თუძცა ჭკისრულობს ნაწილს სკოლის ხარჯისას, მაგ-
რამ სკოლის გამართველთ სრულს ნებას აძლევს თვითონ
ამოიწიონ სკოლის გამკებელიც, რეკტორებიც და მწრუხველე-
ბიც და ყოველივე გამკებო ხკოლისა თვითონ იჭინონ. მხრ-
ლად უძაღვესი ხკდა - მხედველობა და ხკლთ - მძღვანკლობა
რჩება მთავრობასა. სახელმწიფო-სამეურნო სკოლაში მოსამს-

ხურების გასამსჯელად და აგრეთვე სამსახურის უფლებანი უფრო უკეთესნი ანაინ, ვიდრე საოსტატო სემინარიის მისამსახურებისა.»

გარდა ამისა, რადგანაც ამისთანა სკოლაში უფრო მოზდილი უმწვილები უნდა შევიდნენ და მოზდილი უმწვილო გლეხ-განცხათვის რადმე დიან შინაობაში, და იმისი მოძიება მისთვის დასაკლავისა, დადებულა, რომ ყოველი შევირილი, რომელიც სკოლაში შევა, მოკვამაგირესაგით იყოს: ეძლიოს საცმელი, სასმელი, საცმელი და კვამაგირება.

თუ ღმერთმა იპირინა, ეს პრექტი დამტკიცდა და ჩვენ გველინა, იქნება ჩვენ გვეშველოს რადმე. სხვა რომ არ იყოს, აქამდის კერძად გამხელებული საქმე სკოლის გამართვისა, ნება-დართვის აღებისა: გაადვილებული მანც იქნება, აქაური სამეურნო საზოგადოება. მას აქედ, რაც ლოჭინის სკოლა გაუქმდა: ბევრსა ქსტდილობს მაგ კვარის სკოლის გამართვისა, მაგრამ დღეს აქამოდვე კერაიერს გამხდაც. ამას წინადაც, ესე იგი, უნახსენებელს კრებაზედ, ვიდრე ჩამოაგდეს ამ საგანზედ ღაზანკი და არ ვიცით ბოლო როდის მოელებს სიტუვას და სიტუვას საქმედ როდის გადაქრეკვა. ჩვენ ვურჩევთ აქაურს სამეურნო საზოგადოებას, თვალ-უური ადევნოს შემოსახლებულს პრექტს და როცა დამტკიცდება, იშუადგომდეს, რომ ჩვენშიაც შემოღებულ იქმნას. თორემ, როგორც ვიცით ზოგიერთების თანხარიკი, აქაც «ადგილობრივ გარემოებას» წამოხსნიანკვენ და მის მოწყვლებით შირში ჩადას: გამოგვისმენ.

ამ ბოლოს დროს ხშირი ღაზანკი გაიმართა ჩვენის ქართულის თვარის თაობაზედ. უჩივიან ცოტა ხალხი დადის და მართალიც არის. მართალია, ჩვენც სამწყხაროდ, მაგრამ

ამის მიზეზს მოძებნა უნდა და, თუ შესაძლებელია, მოსპობაცა. მიზეზების მძიებელთ დაუყინიათ. ყველაფერში კომიტეტის დამნაშავეა. ამ ბოლოს დროს ძალიან გაუადვილდათ ამ გვარის მიზეზების პოვნა. თუ რაიმე საქმეს თვალ-სახინოვანი, ანუ საზოგადოება ჭეკავს, მაშინვე განხრებულნი მიჭსტვივიან და ყვირიან: მიზეზი აი ეს კაცია, ანუ ეს საზოგადოებაა და კმყოფილნი ფართობებენ, თითქო ან კაცი, ან საზოგადოება ყოვლად შემძლებელი იყოს. სვანეთში სკოლა არ არის. რატომ არ არის? დემოტონი დიდ ხანს დაუფიქრებიათ და სიგძე სიგანეს გაუზომენ ამ კითხვას. თაკი რაზედ აიტკინონ. ხომ არის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება, დაჭკა, მაცისი ბრალიაო. თეატრში ხალხი არ დაიარება, რატომ? ხომ არის რაღაც უბედური კომიტეტი, დაჭკა, მაცი-სი ბრალიაო. «კეოსვის-ტუაოსნის» რედაქცია ერთს სადამოს არ შეუშვიათ ბანკის სადგურში მოსამსახურეებს. რატომ? იმიტომ-რომ ბანკს გამტებელი ჭეკანს, დაჭკა, იმათი ბრალიაო. იმას კი აღარა კითხულობენ, აქვს იმდენი ღონის-ძიება წერა-კითხვის საზოგადოებას, რომ ამოღება საჭიროებას გაჭსწკდეს და სვანეთამდინარე ხელი მიაწვდინოს, თუ არა? არა კითხულობენ, აქვს რაზე ღონის-ძიება თეატრის კომიტეტსა, რომ ხალხი ბლამად მირეკოს თეატრში? არა კითხულობენ იმას, რომ სადამოლობით ბანკში, თუ წინ-და-წინვე არ აცოდინებ, არავინ არ უნდა შეუშვან, თორემ ჯიბიგირები სხვის სახელობით ძალიან ადვილად გაიღებდენ ბანკის კარებს. ანუ თუ ყოველს ამას დიდი ჭკუა და გამოძიება უნდა. არ უნდა, მაგრამ რასა იქ?

ჩვენ ჩვენს საგანს დავშორდით. ჩვენის თეატრის საქმე ჯიუჭამშია იმიტომ-კი არა, რომ კომიტეტია რაღაცა. რაიმედ

აბიტრამ-რამი თვატრმა ხანგრძლივის მოქმედებით უნდა შეი-
 ჩვიოს ხალხი, აუცილებელ საჭიროებად უნდა შეექმნეს ხალხს
 თვატრში დროს გატარება და გართობა. ამისათვის საჭიროა,
 ჰქონდეთ ისა, რამ თვატრი მართლაც თვატრი იყოს, ესე
 იგი, კერძო პირთა მსახურად ასაგდება გი არა, არამედ საზო-
 გადო ჭირისა და ლხინის თვალ წინ წამომდგომი. ამის-
 თვის საჭიროა რიგანი რეპერტუარი. რიგანს რეპერტუარს
 ბძანებით ვერავინ ვერ შექმნის. ეგ დროისა და გონების გახ-
 სნის საქმეა. აქვს ჰქონდეს მოცდა გვართებს, ჩვენდა სამწუხაროდ.
 თუნდ რომ ეგრე არ იყოს. ჩვენის ქალაქის საზოგადოება
 თვატრის საზოგადოება არ არის. თვატრს არსად არც დაბა-
 ლი ხალხი ინახავს, არც ძალადის წრისა. პირველს ამისათვის
 მოცდა არა აქვს და მეორეს უამისოდაც ბევრი გასართობული
 აქვს. თვატრს ყველგან ინახავს გუჯ-მამლანი მოქალაქობა, რა-
 მელიც ჩვენში არამც თუ გუჯ-მამლანი, არამედ ფეხ-აუდგმე-
 ლიცა. სამწუხაროა ეს, თუ სასიხარულო, არ ვიცი. ჩვენ
 მხოლოდ ეს გარემოება აგვიანებს და მიზეზად დაგვინიშ-
 ნავს. სხვა თუ რამ წერილობითი ნაკლებობა აქვს ჩვენს
 თვატრს, ეგ უოკლეივე წარმავალია. ჩვენი დღევანდელი დასი
 თვატრისა ბევრად უკეთესად კვიდება ესა თავის საქმეს, ვიდ-
 დრე დადესმე. წარმოდგენების მსგავლობას მიიყენი არა გვაქვს
 დაკვიდურით. ამ მხრით საქმე სავსოდ კარგად მიტყავო, მაგ-
 რამ ერთი რჩევა გი უნდა მივცეთ და თუ ყურადღება არ მი-
 აქციეს, იმ ერთ მუჭა ხალხსაც შემოიფოთნობენ. რომელიც
 ეხლა დაიარება და თვატრის საქმეს ძირს მოუთხრან: ყო-
 ლის ღონის-ძიებით ურიდებით კერძო პირთა მსახურად აგდ-
 ბას სტენსეიდ. ეგ თვატრის უადრისი ქრევა და შეუნდობე-
 ლი ცოდვა.

მაშ რა ვქნათ, იტყვიან, თუ არც რეპერტუარი გვაქვს და არც მსყურებელი გვეყოლებიანო ჯერ-ხანად? რა გოვრც იყოს უნდა თეატრი მანც-და-მანც შევიჩინოთ, მანც-და-მანც ვამოქმედოთ. რითა და რა გოვრც? შეწირულობითა. ვისაც რამდენი შეგვიძლიან უნდა შევწიროთ და გარდა ამისა ვცადა-ნეთ, რომ სხვადაც შევსწიროს, ამით იქნება იმოდენა მანც მოგროვდეს, რომ თეატრმა თავი იჩინოს. არ იქნება ცუდი, რომ ქართულმა დრამატიულმა საზოგადოებამ ეს შუამდგომლობა საზოგადოების წინაშე იყოს. წელიწადში სამასი თუმანი სულ ფეხზედ დაყენებს ჩვენს თეატრს იმ მხრით მანც, რომ დანა იყოლება. ჩვენი თეატრი, რაც უნდა იყოს, ჩვენის ეროვნობის საჯარო ნიშანია. ეს ყველა ქართველს უნდა ახსოვდეს, თუ თავის ქვეყნის ბედზედ გულ-ანგრეობული და გულ-აყრილი არ არის.

კორექტურული უმცლოვენი.

ლექსში „განკითხვა“ 1) მესხეთე გვერდზედ, სტრიქონი მე-
პირსე, ქვემოდაძ

სწერის: «დაჭევა ძრისხანით ძღეღავის დედას,»

უნდა იყოს: «დაჭევა ძრისხანის ძღეღავის დენას,»

2) მეშვიდე გვერდზედ, სტრიქონი მეორე, ქვემოდაძ

სწერის: «მაგრამ მის შველას, მის სიხარული»

უნდა იყოს: «მაგრამ მის შველას, მის სიხარული»

3) იმავე გვერდზედ შემდეგ სტრიქონისა:

«ტურთუა ვასეველავი განთიადისა,»

უნდა მიჭევეს 1, 2, 3, 4, 5 და 6 სტრიქონი შემდეგის მეორე
გვერდისა და მასუჟან ოთხი დანარჩენი სტრიქონი მეშვიდე
გვერდისა.

4) მეთვრამეტე გვერდზედ, სტრიქონი მეთოთხმეტე თავი-
დაძ, უნდა ეს შენიშვნა ჰქონდეს: «მასარა შავი წამოსასხამის,
რომელსაც ძღეღავის წამოსასხამენ სოღმე გურთხევის დროს
და შემდეგ საივლაჟში ჩაატანებენ.»

ნეკროლოგი.

რუსეთში გამოზდილს ქართველ უმაწვილ კაცობას კიდევ ერთი წევრი მოაკლდა; რუსეთის ცივმა ჭკამ კიდევ ერთი მსხვერპლი შეიწირა. ამ თვის დამდეგს ს. მაღაროში ჭლექით გარდაცვლილს კოსტანტინე ნაცვლიშვილი. ის ბავშვობის დროსვე გაეგზავნათ კორნეუის სამხედრო გიმნაზიაში და იქ ჩინებულად დაესრულებინა სწავლა. უეტველია რომ ბავშვის სათუთი ბუნება ვერ აიტანდა სასტიკს ჭკეს და იქნება მამინეუ გამაჩნდა ნიშანი იმ საშინელის სნეულებისა, რომელმაც თან გადიტანა. მიცვალებულმა გიმნაზიიდან გამოსვლის დროს თურქეთში ერთი სიტუვაც არ იცოდა ქართული, როგორც ყველა რუსულ გიმნაზიებიდან გამოსულმა ქართველებმა, მაგრამ იმას ესმოდა რომ უქართულად ჩვენ სამშობლოს სიკეთეს ვერ მოუტანდა და ისე ძლიერი იყო ამ სიკეთის მოტანის სურვილი, რომ მასუკან პეტერბურგში ყოფნის დროსვე, ჩინებულად შეისწავლა ჩვენი ენა. შემდეგში ცდილობდა ჩვენს მწერლობასთან მონაწილეობა მიეღო: დაბეჭდა რამდენიმე სტატია «დროებაში» და მისი ერთი წერილი ირლანდიაზედ წრკანდელს «ივერის» მარტის ნომერშიაც იყო დაბეჭდილი. მიცვალებულს დიდ-ძალი სახლობა ჭყავდა და მუდამ იმის ზრუნვაში იყო — ცალკე თავის ოჯახისთვის ეპატრონა, ცალკე თავისი ცოდნა და მერადინეობა საზოგადოებისთვისაც გამოეყენა. ამ ორგვარმა ზრუნვამ გაუძლიერა დიდი ხნის ჩანერგული სენი და ბოლოც მოუღო მის ტანჯვა-წვალებასი გატარებულს მოკლე ხნის უმაწვილ-კაცობას.

ბანსხალეზა.

მომაველს 1882 წელს ჟურნალს «ივერიაზე», ხელის
მოწერა მიიღება მხოლოდ მთელის წლით,

ფასი მთელის წლისა (თორმეტი წიგნი) შვიდი მანათი.

ვისაც ერთად შემოტანა გაუძნელდება, შეუძლიან ოთხი მანათი
შირველს იანვრამდე 1882 წ. შემოიტანონ და დანარჩენი
სამი მანათი შირველს მაისამდე.

ხელის-მოწერა მიიღება «ივერიის» რედაქციაში, რომელიც
იმყოფება მთა-წმინდაში, ხევის ქუჩაზედ, ფარესაშვილის
სახლებში № 9 და აგრეთვე შავრდოვის სააგენტოში.

ქალაქს გარეშე ხელის-მომწერთ წერილი ჭ ფუელი შემდეგის
ადრესით უნდა გამოგზავნონ:

Въ Тифлисѣ

Въ Редакцію журнала «ИВЕРІЯ»

ვისაც ჟურნალი თავის დროზედ არ მიუვიდეს, ვთხოვთ,
ძალე აცნობონ რედაქციას.